

BATÁRI ATTILA
DLA-ÉRTEKEZÉS

Fegyelmező terek – az építészet feladata és lehetőségei a büntetés-végrehajtásban

BATÁRI ATTILA

DLA-ÉRTEKEZÉS

**FEGYELMEZŐ TEREK – AZ ÉPÍTÉSZET FELADATA ÉS LEHETŐSÉGEI A
BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSBAN**

2017. június 9.

Batári Attila

Fegyelmező terek – az építészet feladata és lehetőségei a büntetés-végrehajtásban

Témavezető: Sugár Péter DLA

BME Építészmérnöki kar
Építőművészeti Doktori Iskola

2017. június 9.

„Parum est coercere improbos poena, nisi probos efficias disciplina”

„Semmit sem ér büntetéssel sújtani a büntetéseket, ha fegyelem által nem javítjuk őket.”¹

¹ Rómában, a Szt. Mihályhoz címzett kolostorban a IX. Kelemen pápa által épített javító intézet homlokzatán olvasható a büntetés korszerű felfogását tanúsító felirat.

TARTALOMJEGYZÉK.....	7
1. BEVEZETÉS	8
2. BÖRTÖNTÖRTÉNET – A BÖRTÖNÖK KIALAKULÁSA ÉS FEJLŐDÉSE NAPJAINKIG	10
2.1 A külföldi börtönök története	10
2.2 A magyar börtönök története.....	19
3. BÖRTÖNTÍPUSOK	24
3.1 Morfológiai áttekintés.....	24
3.2 Az ellenőrzés módja.....	30
4. A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS NAPJAINKBAN – TÁRSTUDOMÁNYOK SZEREPE A BÖRTÖNÉPÍTÉSZETBEN.....	31
4.1 Filozófiai megközelítés.....	31
4.1.1 <i>A fegyelmező tér</i>	31
4.1.2 <i>A totális intézmények</i>	34
4.2 Az építész felelőssége – emberi jogi, társadalmi és szakmai szempontok a börtönépítészetben	35
4.2.1 <i>Etikai megközelítés</i>	35
4.2.2 <i>Társadalmi hatások</i>	36
4.2.3 <i>Szakmai állásfoglalás</i>	38
4.3 Pszichológiai szempontok a börtönépítészetben	39
4.3.1 <i>Az elzárás pszichológiája</i>	39
4.3.2 <i>Esettanulmányok</i>	40
5. MINTAÉPÜLETEK	46
5.1 Külföldi példák.....	46
5.1.1 <i>Halden Prison (2010)</i>	46
5.1.2 <i>Doggershoek Fiatalkorúak nevelőintézete (2006)</i>	52
5.1.3 <i>Bírósági és börtönközpont, Leoben, Ausztria (2004)</i>	56
5.1.5 <i>STORSTROM börtön, Falster, Dánia (2017)</i>	60
5.1.6 <i>West Kimberley regionális börtön (2005)</i>	62
5.2 Magyar példák.....	65
5.2.1 <i>Balassagyarmati Fegyház és Börtön (1845)</i>	65
5.2.2 <i>Márianosztrai Fegyház és Börtön (1858, 1890)</i>	69
6. KONKLÚZIÓ	72
7. ABSTRACT	73
8. TÉZISEK	74
9. IRODALOMJEGYZÉK.....	75
10. FÜGGELÉK	79
10.1 Alapfogalmak.....	79
10.2 A Stanfordini kísérlet	86
10.3 freskó-terápia: falrenoválás és falfestés Antikmeszes eljárással.....	89
10.4 Zakeus Program: a Helyreállító Igazságszolgáltatás Modellje.....	92
11. TOVÁBBI ÉPÍTÉSZETI PÉLDÁK	93
11.1 Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön (1906, 2000-2007 felújítások).....	93
11.2 Veszprém Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet (2003).....	95
11.3 Tiszalöki Országos Büntetés-végrehajtási Intézet (2008).....	98
11.4 A rotterdami Schie börtön (1989).....	101
11.5 Arnhem, Koepel börtön (1883 (1990-2005)- 2016).....	107
11.6 Fiatalkorúak Börtöne - Berlin (1987).....	108
11.7 Tartu, Észtország (2002).....	110
11.8 Új Állami Börtön, Kelet Jutland, Dánia (2009)	115
11.9 Szélsőséges példák	119
11.9.1 <i>Santa Cruz - Palmasola - Bolívia</i>	119
11.9.2 <i>Tent City, Arizona (1993)</i>	121
11.9.3 <i>La Esperanza Börtön, El Salvador</i>	123
11.10 Átalakítások – Újraértelmezések	124
11.10.1 <i>Liberty HOTEL, Boston, USA (2000)</i>	124
11.10.2 <i>Valladolid – Palencia – Kultúrális központ (2011)</i>	128
12. ÖNÉLATRAJZ.....	131

1. BEVEZETÉS

A börtön az elzárás és megfosztás tere. A legzártabb épülettípus, általában az állandó, megszakítás nélküli tartózkodás helye. Zárt terek más funkciók esetén is kialakulnak, gondoljunk csak a kolostorokra, egyes kórházakra, pszichiátriákra, vagy akár az idősek otthonára. Ezek az intézmények is mind valamilyen szempontból korlátozást jelentenek az egyén életére, bár a korlátozás mértékében jelentős különbségek vannak. Egy kolostori életet többnyire önszántából választ egy ember, és itt a fizikai mozgástér kevéssé korlátozott. Egy idősek otthonában már gyakran előfordul, hogy külső döntés alapján kerül valaki, amely fokozza a bezártság érzetét, még ha bizonyos szabadság meg is adatik. Ebből a szempontból a pszichiátriai intézmények állnak a legközelebb a börtönökhöz, mivel ide leggyakrabban külső kényszer hatására kerülnek az emberek, és hosszú időn keresztül elszigetelten, fizikai szabadságuktól és szabad akaratuktól megfosztva élnek itt.

Épített környezetünk hatást gyakorol mindennapjainkra, és minél több időt tölt el az ember az adott helyen és közegben, annál nagyobb mértékű ez a hatás. Építésként vallom, hogy az épület nem lehet öncélú művészeti alkotás, hiszen „alkotásunkkal” egyénekre, kisebb és nagyobb közösségek életére vagyunk befolyással, legyen szó egy családi házról, szállodáról, filmstúdióról, futball stadionról vagy plébániáról. Az építészet feladata, hogy „építő” jellegű, pozitív élettani hatású egyéni és társas tereket hozzon létre.

A történeti példákat tekintve korábban a börtönök fő funkciója a büntetés megvalósítása volt, minden eszköz, így az építészet is ezt a célt szolgálta. Ezeket az eszközöket azonban minden korszak a maga sajátos értelmezésében alkalmazta. A XX. század második felében bekövetkezett társadalmi és ideológiai változások azonban a büntetés-végrehajtás területén is alapvető szemléletbeli változásokat idéztek elő. Előtérbe került az emberi jogok és a humánus bánásmód kérdése, elsődleges szempont lett a rehabilitáció és reszocializáció elősegítése. Az idők során változott a bűn, a büntetés fogalma, változtak a jogi és társadalmi keretek. Dolgozatomban azt a folyamatot szeretném feltárni, hogyan veszik át a büntető terek szerepét a nevelő terek, illetve hogyan tudják követni az építészeti megoldások ezt az ideológiai változást. Átfogóan vizsgálom az építészet szerepét, feladatait, lehetőségeit és határait a kortárs börtönépítészetben.

Az épített környezet jellegéből adódóan mindig is egy hosszabb folyamat eredményeképpen alkalmazkodott a gazdasági, társadalmi, politikai változásokhoz, ezért meglévő épületállományunk hosszú évtizedekig vagy évszázadokig meghatározza élet- és mozgásterünket. A börtönépítészetre ez különösen jellemző: a működő börtönök jelentős hányada régi, többé-kevésbé elavult épület, melyben a fenti elvek nehezen, vagy egyáltalán nem tudnak megvalósulni. Rengeteg kutatást végeztek már, melyekben a fogvatartottak körülményeit jogi, szociológiai és pszichológiai szempontból vizsgálták, de a téma építészeti vonatkozása csak most kezd előtérbe kerülni. A jelenlegi börtönviszonyok értelmezéséhez ezért szükség van a börtönök kialakulásának, történeti háttérének megismerésére. Az értekezés ezért áttekintést nyújt a külföldi (európai) és a magyar börtöntörténetről, ahol számos ma is használatban lévő börtönről, illetve börtöntípusról esik szó.

A börtönépületek morfológiai tipologizálásán keresztül a különböző alaprajzi elrendezéseket, tér- és tömegkonceptiókat ismerhetjük meg. Az ideológiai változások a felügyelet módjában is alapvető változásokat idéztek elő, amely egy másfajta kategorizálást is lehetővé tesz.

A társadalomtudományok ugrásszerű fejlődésével a börtönépítészetben is egyre több információ áll rendelkezésre, lehetőség van a többirányú megközelítésre. Ebből adódóan szükségesnek tartom a börtön-fogalomhoz oly szorosan kapcsolódó hatalmi viszonyok és totális intézmények filozófiai vizsgálatát. A társadalmi és szakmai megközelítés során komoly építészet-etikai kérdések

merülnek fel. A börtönök egyénre gyakorolt hatásának jelentősége miatt itt speciális igények, "társtervezői" feladatok, technológiák és módszerek figyelembevételével kell alkotnunk. Az egyik legmeghatározóbb társtudomány a pszichológia, melynek szakterületei, a börtönpszichológia és a környezetpszichológia hasznos szempontokkal és eredményekkel szolgálnak, melyek nagy segítséget nyújtanak a tervezés során. Ezek közül az építész tervezői szemmel számomra legérdekesebbek kerülnek bemutatásra.

A társadalomból kirekesztett és visszaintegrálódni nem tudó elítéltek rétege komoly szociológiai és gazdasági probléma minden társadalom számára. A legfőbb cél, hogy minden eszközt megragadva úgy tudjuk koordinálni a börtönlakók életét az intézményben, hogy az intézményen kívül később képesek legyenek az általánosan elfogadott normák szerint élni és a társadalom hasznos tagjaivá váljanak. Ezzel csökkenthető a visszaeső bűnözés mértéke is, mely mindannyiunk közös érdeke és felelőssége. (A visszaeső bűnözés aránya sajnos hazánkban jelentősen eltér a kívánt értéktől - az elítéltek 60-70%-a újra bűnelkövetővé válik.) A végső cél elérni azt, hogy a bűn hibából eredjen, és ne erre legyenek az emberek szocializálva.

Hatalmas eszköztár áll rendelkezésünkre a büntetés-végrehajtás hatékonyabbá tételére. A külföldi és hazai példák az építészeti sokszínűség illusztrálására szolgálnak, és bemutatják azokat az eszközöket, amelyek a "nevelő" börtön rehabilitációs törekvéseit segítik.

2. BÖRTÖNTÖRTÉNET – A BÖRTÖNÖK KIALAKULÁSA ÉS FEJLŐDÉSE NAPJAINKIG

2.1 A KÜLFÖLDI BÖRTÖNÖK TÖRTÉNETE

A bűn és büntetés fogalma végigkíséri az emberiség történetét a kezdetektől napjainkig. A bűnös büntetést érdemel – ez alapvető társadalmi és erkölcsi norma. Az azonban, hogy mit tekintünk bűnnek, jelentős eltéréseket mutat a különböző társadalmakban, és az érte kiszabott büntetés mértéke is változó. A történelem során a büntetés jelentésértalma időben is jelentős változásokon ment keresztül a korszakok, társadalmi formák változásainak tükrében.

A börtönfogalom maga, általános büntetéssé csak akkor válhatott, amikor az ember felismerte, hogy a szabadság érték, és így a vétkest szabadságától, mint értéktől megfosztva büntették. Bármennyire hihetetlen, a szabadságvesztés, mint büntetés és az annak végrehajtására létesített intézmény, a börtön, újkori fogalmak, a korai kapitalizmus „találmányai”.

A régi időkben a börtönöket általában csak a vizsgálati fogság ideje alatt használták. A büntetés elsődleges célja a megfélemlítés, pellengérré állítás volt, módszere pedig a testi fenyítések széles eszköztára. A szabadságelvonás, mint büntetési forma korábban is létezett ugyan, de más szerepet töltött be, mint napjainkban. A büntetés-végrehajtás történetének áttekintésével lehetőségünk nyílik, hogy megismerjük a mai börtönrendszerek társadalmi, filozófiai gyökereit és építészeti hátterét.

ÓKOR

Az ókori Mezopotámiában jelent meg először az a törvényi szabályozás, mely a római jogrendszer, és ezáltal az európai jogrendszer alapját képezi. Hammurapi törvényei isteni eredetűek voltak és a szemet szemért (talio) elven alapultak. Élt a vérbosszú, de a civilizációk törvényei később megszüntették ezeket az ősi büntetőmódszereket.

RÓMA

A római korból már ismerünk börtönöket, amiket azonban a vizsgálati fogság idejére, rendészeti célra használtak. Rómában kiépített igazságszolgáltatási rendszer működött, a büntetést a nép érdekeit képviselve, a népgyűlés szavazata alapján szabták ki. Általános büntetési forma volt a testi kínzás, a halálbüntetés. A cél az elrettentés, valamint az anyagi és erkölcsi kár helyreállítása volt. Alkalmazták a rabszolgaság és gályarabság intézményét, amely akkor a mai életfogytig tartó szabadságvesztést jelentette. Megjelent a vagyoni büntetés is (természetben vagy pénzben), de itt még közvetlenül a károsult kapta a kártérítést. A rabszolgák büntetésére, illetve az adósok esetében alkalmazták az ergastulum intézményét (fenyítő- és javítóház), amely a mai értelemben vett börtönként funkcionált.

Ergastulum - fotó: romaikor.hu

KÖZÉPKOR

A középkorban a büntetés alapvető célja az elrettentés volt, ami a társadalmi rend fenntartását szolgálta. A feudalizmusban a társadalmi egyenlőtlenséget csak a hatalom eszközével, erőszakkal tudták biztosítani. Az uralkodónak abszolút joga volt. Az egyház, a vallási ideológiák is a hatalmi rendszer fenntartását szolgálták. Az igazságszolgáltatást is áthatották a vallási eszmék. A büntetőeljárás az ítélethirdetésig titkos volt, már nem a közösség akarata érvényesült. Az ítélet kihirdetése és a büntetés azonban nagy nyilvánosságot kapott.

A fogva tartást, elzárást a középkorban is főként a vizsgálati fogság ideje alatt alkalmazták. A rabokat pincékben, tornyokban, föld alatt levő helyiségekben, tömlöcökben, elhagyott kolostorokban, várakban, raktárakban, gályákon, kiselejtezett hadihajókon helyezték el, elkülönítés nélkül.² Nem a bebörtönzés volt a legfőbb büntetőeszköz, hanem a testi fenyítés, bántalmazás. Úgy hitték, a testi kínok által a lélek is megtisztul. Alapvető volt a nyilvános megszégyenítés, és gyakori a halálbüntetés. Jellemző volt a gályarabság is. Ez az ókorhoz hasonlóan szintén az életfogytig történő elzárással volt egyenértékű. Ezt a büntetési formát a francia forradalom törölte el, helyette került bevezetésre a transzportáció (gyarmatra történő elszállítás) és a deportáció (száműzetés).

Megjelentek a várbörtönök, ahova a hatalmat veszélyeztető erőket, politikai bűnösöket zárták el, általában bírói ítélet nélkül. Ezekben elkülönítés nélkül, embertelen körülmények között tartották a rabokat. Ilyenek voltak a Bastille, a Tower, a Kufstein, a Newgate és Munkács vára is.

A kései középkorban speciális elzárás volt az árestum, amely már a mai „nyitott börtönök” elvét valósította meg. A polgári lakásokhoz hasonló kialakítású fogdáknak az előkelő városi lakosokat helyezték el kisebb szabályszegésekért. (Káromkodás, becsületsértés, kisebb verekedés). A tágas, világos, tiszta, bútorozott helyiségekben az elítéltek ugyanúgy mozoghattak, mint otthonaikban, még vendégeket is fogadhattak. Nem volt sanyargatás, bilincs. A kevésbé súlyos bűncselekményekért és csak a köztiszteletben álló polgárok esetében alkalmazták, azaz a differenciálás itt még társadalmi egyenlőtlenségeken alapult.

A XVI. században a háborúk után a felszaporodott munkanélküli, szegény néptömegek (csavargók, árvák, nyomorékok) összefogására és rendes életmódra nevelésére ún. letartóztatási intézeteket hoztak létre, akik cellákban aludtak és munkájukért pénzt kaptak. Később ezeket dologházakká alakították, és ezt a büntetési formát a bűnösökre is alkalmazni kezdték (a főbüntetésük letöltése után). Egyes német tartományokban a XVI.-XVII. században megjelent a kényszermunka-büntetés. Az elítélteket fogva tartották, és közmunka végzésére kötelezték őket. De ekkor még a büntetés fő eleme nem az elzárás, hanem a munkaerő kihasználása volt.

A tömlöcök, ideiglenes elzárás terei változatos helyszíneken kerültek kialakításra, kevés a konkrét építészeti példa. Az egyik ilyen a londoni központi börtön, a Newgate, mely 1118-tól többszöri újjáépítéssel 1904-ig börtönként üzemelt. A börtön magánkézben volt, és a raboknak mindenért fizetniük kellett. Az elítélteket elkülönítés nélkül, lehetetlen körülmények között tartották. A halálozások nagy száma miatt az állam vizsgálatokat tartott az intézményben és a XV. század közepén jelentős reformokat vezetett be. (Pl. a kisebb bűncselekményekért elítélt raboknak nem kellett láncot viselniük.) A jogrendszer fejlődésével a középkori Angliában már nagyon korán kezdtek kibontakozni az emberi jogok, a humanitás eszméi.

² Börtönügyi szemle - 19. évf. 3. sz. (2000. szeptember), p. 111. - Bereczki Zsolt: Változó börtön

Newgate börtön, 16. sz. – fotó: englishhistoryauthors.blogspot.hu

A középkori igazságszolgáltatási rendszer jellemzője volt, hogy aki egyszer bekerült a gépezetbe, örökre része maradt. Az ártatlanság bizonyítása nagyon nehéz volt (l. inkvizíció, kikényszerített vallomások). A pellengérré állítás, a megbélyegzés ellehetetlenítette a bűnösök, vádlottak későbbi "normális" életét. Az elkülönítés nélküli börtönökben embertelen körülmények között tartott elítéltek általában szabadulás után sem tudtak a jó útra térni, a társadalom örökre kizárta őket. Így kénytelenek voltak (újra) a bűn útját választani. A humánus, az emberhez méltó körülmények, a rehabilitáció ismeretlen gondolatok voltak. Az egyén, az emberi élet háttérbe került az uralkodói hatalom minden áron való fenntartásával szemben. A vallási felfogás szentesítette ezt: a lélek a testi szenvedésen keresztül nyert bűnbocsánatot.

Ilyen körülmények között a bűnösök száma jelentősen megnövekedett, a börtönök túlszűfoltak lettek, és nagyon gyakoriak voltak a halálos járványok. A börtönügy komoly társadalmi problémává vált, az igazságszolgáltatási rendszer reformja elkerülhetetlen volt.

Mindenképp említést kell tenni arról a különbségről, amely már ekkor megmutatkozott az általános európai börtönviszonyok és a skandináv területek büntetés-végrehajtási gyakorlata között. A feljegyzések szerint Hollandiában és Belgiumban már ekkor el voltak különítve egymástól a különböző fogvatartotti kategóriák és a börtönök is tiszták és rendezettek voltak. Ez a különbség a mai napig megmaradt, és valószínűleg az alapvető kulturális, társadalmi különbségekkel magyarázható.

A BÖRTÖNÖK SZÜLETÉSE

A büntetés-végrehajtás jogi hátterének átalakulása és ezzel a modern kori büntetés-végrehajtás kialakulása a XVIII. század második felében, a felvilágosodás eszméinek talaján valósulhatott meg. Nagy hatása volt Beccaria, Voltaire és Montesquieu műveinek, akik a humánusabb büntetések szükségességét hangoztatták.³ A haladó felfogás szerint már nem a megtorlás a büntetés legfőbb célja, hanem a bűnös nevelése, átnevelése, jobbá tétele.

Az élet minden területén alapvető változások következtek be. Az uralkodó önkényuralma megszűnt, a társadalom érdekei kerültek előtérbe. Megszűnik a büntetés látványossága, az ítélet végrehajtása elveszti színpadias jellegét, a büntetés afelé halad, hogy a büntetőeljárás legrejtettebb része legyen. Megkezdődött a társadalmi élet jogi keretek közé foglalása, ami a büntetés-végrehajtás területére is kiterjedt: megszűntették az egyenlőtlen bámásmódot, a bírói egyeduralmat, pontosan rögzítették a bűncselekmények és a büntetések módozatait. Az igazságszolgáltatás különválik az ítélet-végrehajtás szerepétől. A börtönök lesznek a büntetés és bűnhődés színterei.

³ Börtönügyi szemle - 19. évf. 3. sz. (2000. szeptember), p. 112. - Bereczki Zsolt: Változó börtön

A XVII. században az amszterdami és északnémet dologházak intézményével jelent meg a javítás és reszocializáció gondolata, amely a társadalomba való visszatérés elősegítését tűzte ki a büntetés-végrehajtás alapvető céljául.

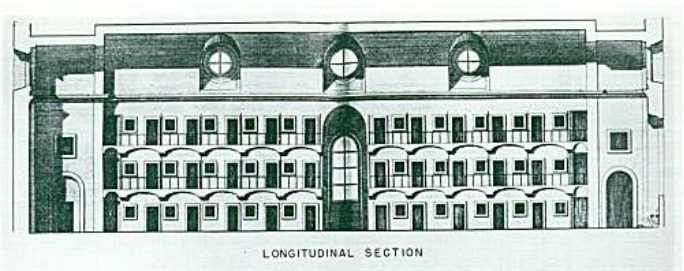
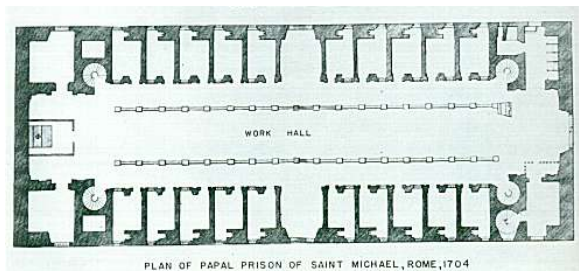
A valódi börtönreform Angliában, J. Howard munkásságával kezdődött (maga is éveket töltött fogságban). Fő műve a „The state of prisons in England and Wales (1734)“, melyben feltárta a korabeli börtönök állapotát, rávilágított elmaradottságukra, és megfogalmazta, hogy a börtönreformnak a bűnösök elkülönítésén, a rendszeres foglalkoztatáson és az erkölcsi nevelésen kell alapulnia. A társadalmi normák betartása, a helyes út megismerése és követése, a javulás lett a legfőbb cél. A testi fenyítéssel, a halálbüntetéssel ez nem volt elérhető. A felvilágosodás eszméinek alappillére volt az egyéni szabadság, mint alapvető emberi jog. Egyenesen következett, hogy szabadságvesztés-büntetésnek kellett az uralkodó büntetési nemmé válnia. Franciaországban már 1791-ben a Constituante (Alkotmányozó Nemzetgyűlés) a szabadságvesztést tette az általános büntetési nemmé. A börtönügyi reformok a napóleoni törvénykezéssel valósultak meg. Ekkor kezdődött el Európa-szerte a börtönrendszerek kialakulása.

Az új börtönök tervezésénél sokféle elmélet, próbálkozás született meg az új ideológia mentén, de mind a bűnös megváltoztatását tűzte ki célul. Bevezették a büntető munkát, mely hasznos az egyén számára és hasznos a társadalom számára is. A nevelés, munka, az elsajátított képességek mind azt a célt szolgálták, hogy az elítélt szabadulás után hasznos tagja lehessen a társadalomnak, és többé ne kerüljön vissza a büntetés-végrehajtás rendszerébe. A tapasztalatokat felhasználva megjelent a pszichológiai megközelítés, azaz hogy a negatív börtönhatásokat enyhítsék. Ezzel megszületett a rehabilitáció gondolata, igaz a módszerek még gyakran erősen megkérdőjelezhetőek voltak.

BÖRTÖNRENDSZEREK ÉS IDEOLÓGIÁK

Az idők során, az újabb és újabb eszmék megjelenésével számos börtönforma alakult ki, amelyeket az adott korban sokszor mint ideális típust, mintabörtönt kezeltek. A nagy lelkesedést aztán hosszabb-rövidebb ideig tartó hanyatlás követte, de az egyes típusok konkrét formájukkal, meglévő tereikkel vagy ideológiájukkal mindig hozzájárultak a következő korok börtönprogramjainak kialakulásához. Az egyes börtönrendszerek jellegét az elítéltek elhelyezésének módja, és a felügyeleti rendszer kialakítása határozta meg. Ebben alapvető a közös elzárás és az elkülönítés problematikája, ennek kezelése.

Az első három börtönrendszertípus a közös, a magán és vegyes elzárás modellje volt. A legelső a közös rendszer volt, elsősorban azért, mert ez volt a legolcsóbb. Itt elkülönítés nélkül helyeztek el férfiakat, nőket, fiatalokat, első bűnelkövetőket, visszaesőket, betegeket és egészségeseket. Őrzésük viszonylag egyszerű volt, mivel éjjel-nappal ugyanabban a helyiségben tartózkodtak. Ezt a rendszert eleveníti meg a római Szt. Mihály kolostorban a IX. Kelemen pápa által építtetett javító intézet.

Szent Mihály kolostor, 18. sz. - fotó: sheldensays.com

A közös elzárás egy kezdetleges módszer volt. A howardi filozófia alapján a nevelés mellett az elítéltek megfelelő szempontok szerinti elkülönítése is nélkülözhetetlen ahhoz, hogy a fejlesztést és foglalkoztatást a leghatékonyabban, specializáltan lehessen megvalósítani. Így született meg a 18. században Amerikában egy teljesen új rendszer, a magányrendszer (solitary system) gondolata. Alapelve vallásos indíttatású volt, a pennsylvaniai kvéker szellemiségen alapult. (A kvékerek szigorú erkölcsi szabályok szerint, papság és szertartások nélkül élő vallási közösség volt.) Elméletük szerint a bűnbánatot és megtisztulást a teljes elzáráson keresztül lehet elérni, ahol az elítélt magába fordulhat, imádkozhat. Semmilyen interakciót nem engedélyeztek, a rabok csak magánzárkában lehettek, a külvilággal nem érintkezhetek, nem is dolgozhattak. Szabad levegőn is csak magányosan lehettek.

A magánelzárásos rendszer, más néven zárka-rendszer első példája a philadelphiai Állami Börtön, ezért ezt a börtöntípust philadelphiai rendszerként is nevezik. Hamar bebizonyosodott azonban, hogy ez a módszer nem működőképes, mert a rabok nagy részénél pszichoszomatikus tünetek jelentkeztek, sokan beleőrültek a teljes izolációba.

Ennek következtében Philadelphiában 1836-ban új büntetés-végrehajtási intézményt hoztak létre, az Eastern Penitentiary-t (Keleti Állami Fegyházat), másnéven Cherry Hill-t. Tervezője az angol John Haviland (1792-1852) volt. Ez a rendszer valamivel humánusabb hozzáállást képviselt, lehetővé tették a tényleges lelki fejlődést, a művelődést, a munkáltatást, lelkészek és tanítók foglalkoztak a fogvatartottakkal, megjelent az individuális bánásmód. Ez az ún. separate system (elkülönítési rendszer). A zárkán kívül a raboknak álarcot kellett viselniük, megakadályozva a kommunikáció lehetőségét. A fogvatartottak minden tevékenységet társaiktól elkülönítve végeztek, a nevelőkön, papokon kívül semmilyen kapcsolatot nem létesíthettek a külvilággal. Az elzárás körülményeit jelentősen javították, minden magáncellát központi fűtéssel, folyóvízzel és vízóblítós WC-vel szereltek fel. Az építészeti koncepció lényege a nyolcszögű torony köré szervezett épületszárnyak, melyekben két szinten, egymás mellé sorakoztatva helyezkedtek el a cellák. A 3,6*2,3*4,9 m-es zárkák a kupolás központi irányítóteremből voltak ellenőrizhetők. A jól megvilágított boltíves termek és a donga boltozatos folyosók inkább egy kolostorra emlékeztettek, mintsem egy börtönre.⁴ Ez kapcsolódik a vallásos ideológiához, a spirituális megtisztulás szándékához. A börtön működésére azonban jellemző volt a sok negatív börtönhatás: az magány, az állandó csend, az ennek biztosítására szolgáló kínzások, később a túlszűfoltosság. Ez sok rabot, de még őrt is őrületbe kergetett. Ennek ellenére az elkülönítési rendszer Európában is hamar teret hódított. A XX. sz. elején aztán a rendszert torznak nyilvánították, mivel magánzárkában társas életre nevelni nem lehet.

F.: commons.wikimedia.org

USA, Philadelphia, Eastern State Penitentiary (1821) – F.: commons.wikimedia.org

Az Egyesült Államokban 1913-ban megszüntették az ilyen típusú büntetés-végrehajtási módszert. Az Eastern Pnitentiary-t is normál börtöné alakították, közös helyiségekkel, a rabok közti kommunikáció engedélyezésével. Többszöri átalakítás után az intézményt 1971-ben bezárták, és jelenleg múzeumként üzemel.

⁴ Keleti Állami Fegyház Pennsylvania-ban - http://www.bortonugy.hu/index.asp?i=hirek_reszletek&id=2112

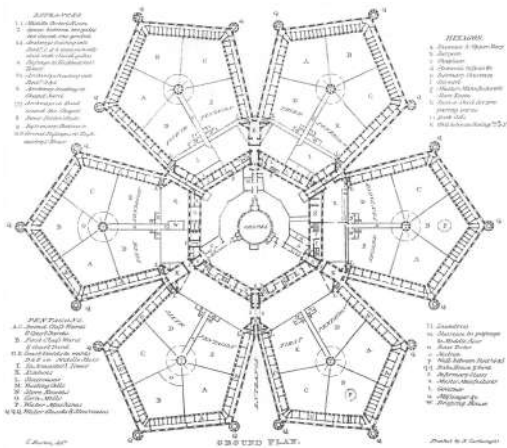

Fotó: prisonofficer.org.uk

Anglia, London, Barnsbury, Pentonville börtön (1842) – Fotó: thesun.co.uk

Ennek a rendszernek a mintaépületei még a londoni Pentonville-i (1842), a Millbank-i, a párizsi Mazas, és a berlini Moabit (1861) börtönök. Mindegyik a központi ellenőrzés elvére épül: a cellákat a központi ellenőrző tér köré csoportosítva helyezték el, hogy egy pontból valamennyien felügyelhetőek legyenek. - Azaz mind Jeremy Bentham nagy hatású börtönkoncepcióján alapul.

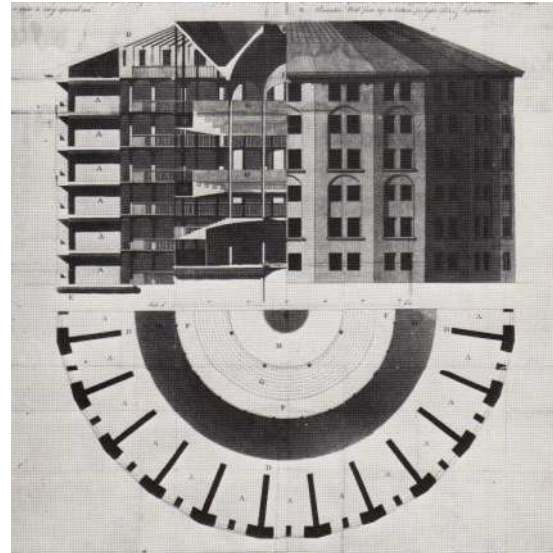
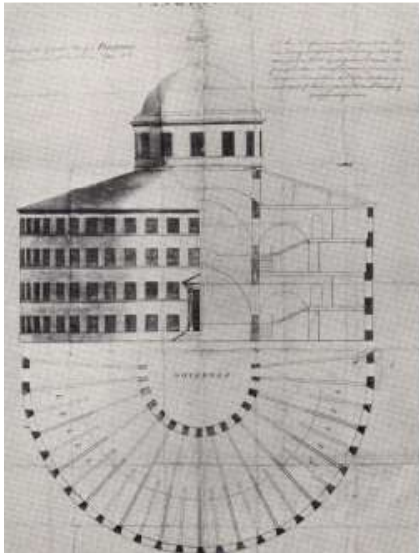
Fotó: en.wikipedia.org/wiki/Millbank_Prison

Anglia, London Millbank (1816-1890) Fotó: Thomas Hosmer

Bentham Panoptikum modellje a 18. század végén született, terveit Willey Reveley készítette, és ugyan eredeti formájában soha nem épült meg, filozófiája mégis napjainkig meghatározó a büntetésvégrehajtásban, a filozófiában és a szociológiában egyaránt. Alapelve egy gyűrű alakú építmény, melynek közepén egy torony áll. A torony nagy ablakokkal van ellátva, melyek a gyűrű belső oldalára néznek. A gyűrű kis méretű cellákra oszlik, melyek mindegyikének két ablaka van, egyik a torony felé, a másik kifelé néz és beengedi a fényt. Mindegyik cellában egy személy tartózkodik. A központi toronyban egy felügyelő foglal helyet. Az ellenfény hatására minden megfigyelt személy körvonala kirajzolódik. Ez az elrendezés térbeli egységeket hoz létre, melyek állandóan láthatók, megfigyelhetők, megkülönböztethetők. Minden egység egy kis színház, de minden színész egyedül van, teljesen individualizáltan. A rendszer a teljes és megszakítás nélküli felügyelet elvén működik. Az őr mindent lát, míg őt senki sem láthatja. (A toronyban a megfigyelő helye ajtók nélküli zegzugos folyosókkal van kialakítva, az ablakok kívülről redőnyökkel vannak ellátva, hogy az őr mozgása ne látszódjon). A tömlöc elvének három eleméből - bezártság, sötétség, elrejtés - csak az első marad meg. A sötét elzárás helyett az állandó láthatóság lesz az igazi fogság.⁵

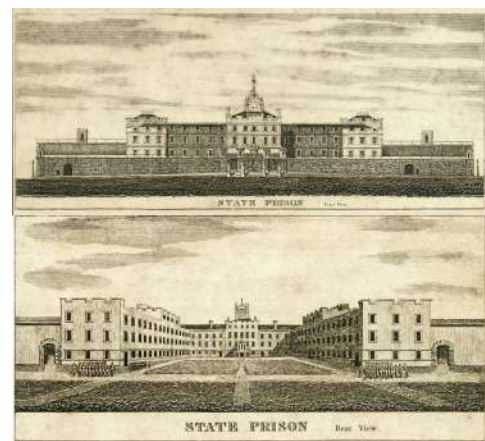
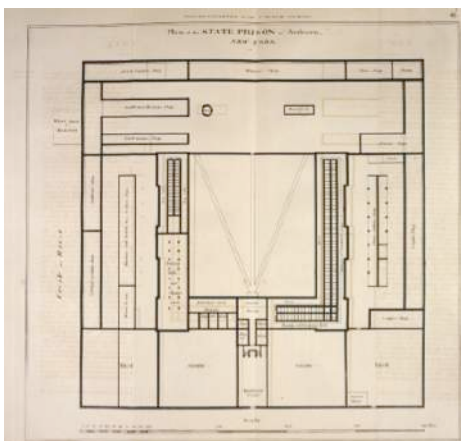
⁵ Foucault, Michel: Felügyelet és büntetés, A panoptikusság. Gondolat, Bp., 1990

Hollandia Arnhem Koepel börtön (1886) – Fotó: panopticismlcc.blogspot.hu

Az eredeti, kör alaprajzú elrendezés csak nagyon kevés esetben valósult meg, mert a rendszer jellegéből adódóan a zajhatások nem kiküszöbölhetőek, pedig a magányba, csendbe való visszavonulás, az elmélkedés eredetileg a modell alapelve volt. A hatékony munkavégzés is nehezen megoldható. A teljes elszigetelés pedig bizonyítottan komoly pszichés elváltozásokhoz vezet. Ebből a modelltől alakultak ki azonban a mai napig is használatban lévő kereszt és radiális (csillagszerű) elrendezések. A központból sugárirányba kinövő épületszárnyakban jóval több cella elhelyezése válik lehetővé.

A Cherry Hill-i rendszer börtönártalmainak csökkentése érdekében szükség volt olyan modell kidolgozására, ahol a lelki fejlődés, vallásos elmélyülés mellett a közösségi funkciókat is biztosítani lehetett.⁶ Így született meg az auburni (New York) ún. hallgatási rendszer (1823), amely azonban ennek csak részben tudott megfelelni. Alapelve az éjjeli elkülönítés és a nappali közös munkáltatás beszédtilalommal párosítva. Úgy gondolták, a némaság jó út a megtisztulás felé. A rendszer működtetése nagy erőforrásokat igényelt: ötszáz embert egy munkaterembe zárva dolgoztatni, megakadályozva a kommunikáció bármilyen megnyilvánulását, szinte lehetetlen feladat volt. Bármilyen kiadott hangot - legyen az csak egy sóhajtás - kemény fizikai büntetés követett. A kis, magányos cellák és a hallgatás azonban itt is súlyos pszichológiai elváltozásokat idézett elő. A fenntartási nehézségek és az ideológiai problémák ellenére a rendszer sokáig fennmaradt. Franciaországban egészen a második világháború utáni időszakig alkalmazták ezt a módszert.

Fotó: nyprisonorigins.com

USA, New-York, Auburn börtön (1818) – Fotó: thehistoryblog.com

⁶ Börtönügyi szemle - 19. évf. 3. sz. (2000. szeptember), p. 113. - Bereczki Zsolt: Változó börtön

A társadalomba való „visszavezethetőség“ sikeresebb módszere az ún. osztályozási rendszer, amely a XIX. század első felében alakult ki. Ez főként Európában honosodott meg. Svájcban, a típus mintaépületének nevezett genfi börtönben (1833) az elítélteket életkoruk és „erkölcsi romlottságuk” alapján négy csoportba sorolták. Nappal csoportokra bontva együtt munkáltatták, éjjel magánzárkában helyezték el őket. Természetesen már engedélyezték a rabok közti kommunikációt.

Az osztályozási rendszer már a progresszív, vagy fokozatos rendszer megjelenését vetíti elő. A progresszív módszer szerint a büntetés megkezdésekor kell a legszigorúbb körülményeket teremteni az elítéltek számára, majd a büntetési idő előrehaladtával a végrehajtás fokozatát a javulás mértékének megfelelően enyhíteni kell. Ezzel lehet a leghatásosabb módon felkészíteni az elítélteket a társadalomba való visszatérésre.

Az első ilyen börtönöket Angliában hozták létre a XIX. század '50-es-, '60-as éveiben, amelyeknek három fokozata létezett: a szigorú magánelzárás, a nappali közös munkáltatás, és a feltételes szabadságra bocsátás pártfogói és rendőri felügyelet mellett. A progresszív rendszer sajátos típusa az ír négyfokozatos rendszer. Az előbbi háromhoz képest ez kiegészül a közvetítőintézet fokozatával, ahova a feltételes szabadságra helyezés előtt kerülnek a fogvatartottak. Lényege, hogy itt már bizonyos mértékig megnyílik a külvilág felé a kapcsolat, például az elítéltek munkát vállalhatnak a börtönön kívül, és rövidebb időre lehetséges az eltávozás is. (Meg kell említeni a párhuzamot a jelenleg hazánkban is alkalmazott „átmeneti csoport” intézményével).

A 19-20. század fordulóján nagy jelentőséggel bírt a fiatalok számára létesített intézmények megjelenése, melyek egyben az első nyitott vagy félig nyitott intézetek voltak. Az első, ahol lemondtak a szigorú őrzésről, az angliai Borstal intézet (1908) volt. A felügyelők helyett civilek foglalkoztak a fiatalokkal: tanárok, pszichológusok, polgári szakemberek.⁷

A második világháború végéig a hallgatási, az osztályozási és a progresszív rendszerek voltak a meghatározóak az európai és amerikai büntetés-végrehajtásban. A világháború után a progresszív rendszer lett az általánosan alkalmazott forma, ami főként a társadalomtudományok fejlődésének, a humanista bánásmód előtérbe kerülésének köszönhető. Az angolszász és skandináv országokban megjelent az ún. „kezelési” rendszer (a progresszív módszer egy formája), mely az elítélteket beteg, torzult személyiségként kezelte. Célja a büntetés helyett a lélek gyógyítása, és a visszailleszkedés elősegítése volt. Ezek általában már a legújabb, félig nyitott vagy nyitott intézménytípust képviselték, és inkább szanatóriumhoz, mint börtönhöz hasonlítottak. A rehabilitáció megvalósításának eszközeként a legmodernebb terápiás foglalkozásokat alkalmazták, a kor legújabb technikai és infrastrukturális feltételeinek biztosításával és nagyszámú képzett személyzettel.

A zárt intézményekben egyre nehezebbé váló munkáltatás hatására megjelentek a mezőgazdasági munkatelepek, melyek szintén a nyitott rendszerek kísérleti megoldásai voltak.

A '70-es évekre a reformhullám megtorpant, a várt eredmények elmaradtak, a visszaesők számának aránya nem csökkent az új nyitott börtönök térnyerésével. Kialakult a rendszer ellenzőinek köre, akik az USA-ban létrehozták az ún. maximálisan biztonságos (supermax) típusú börtönöket. A modell alap gondolata a bűncselekmény megtorlásán kívül a veszélyes elemek kiiktatása a társadalomból, a teljes izoláció. Ezekben az intézményekben a nagyon veszélyes, erőszakos bűnelkövetők, és visszaesők kerülnek elhelyezésre, és a külvilággal való

⁷ Nyitott börtön az a büntetés-végrehajtási intézet, melyben semmiféle fizikai kényszert nem alkalmaznak, beleértve a kerítés hiányát, a nyitott ajtókat és a speciális kezelőszemélyzetet is. Félig nyitott az az intézet, melyben a biztonsági berendezések részben kiépítettek, miként a magas kőfal vagy drótkerítés, de az intézeten belüli mozgásszabadság megengedett. (Börtönügyi szemle - 14. évf. 2. sz. (1995. június), p. 12.)

kapcsolatuk minimális. Ezek a legdrágább börtönök, fenntartásuk óriási létszámú emberi munkaerőt és hatalmas technikai háttérrel igényel. Tipikus példája a híres Pelikán-öbölbeli Állami börtön.

USA, Kalifornia, Pelikán-öbölbeli börtön (1989),

F: en.wikipedia.org/wiki/Pelican_Bay_State_Prison

Napjainkban mégis a reszocializáció az, amely mindenképp felett álló eszmévé tudott válni, és a félig nyitott, illetve nyitott rendszer az, ami az ennek leginkább megfelelő eszmei és építészeti háttérrel biztosítja. „Az ENSZ 1955. évi genfi kongresszusa állásfoglalásában nemcsak ajánlotta tagállamainak a nyílt börtönmodell alkalmazását, de mint legjobb megoldást minősítette a büntetés modern céljainak elérésére.”⁸ A változások élvonalában Anglia, Hollandia és a skandináv országok állnak. A legtöbb ilyen intézetben a beutaltak szabadon járhatnak, a városban dolgoznak, munkájukért pénzt kapnak, részesei a társadalombiztosításnak, csak estére kell megjeleníteniük. Leggyakoribb telepítési formájuk az ún. campusos elrendezés. De a hozzánk közelebb eső Németországban is vannak példaértékű kezdeményezések. Ilyen például a külvilág beengedése a büntetés-végrehajtás területére. Előfordul, hogy az üres intézeti munkahelyek betöltésére külső munkásokat alkalmaznak, vagy az ún. export-import modell keretein belül az elítéltek használják a környék közművelődési intézményeit, a börtön sportlétesítményei pedig a lakosok rendelkezésére állnak.

Nem lehet figyelmen kívül hagyni azonban, hogy a nyitott büntetés-végrehajtás csak azoknál lehet jó megoldás, akikben jelen van a társadalomba való visszaintegrálódás igénye. Ezek mellett az intézmények mellett mindenhol működnek a zárt rendszerek is a bűnözőtársadalom másik, veszélyesebb részének kezelésére.

Jenleg Európában és Amerikában a progresszív, a félig nyitott, a kezelési rendszer és a supermax típusú börtönök jellemzőek.

Természetesen a felsorolt alapmodelleken kívül léteznek nagyon speciális büntetés-végrehajtási típusok, főként az amerikai és távol-keleti kontinenseken. Ilyen pl. az arizonai Tent City börtön, amely egy sátorváros, és sajátos, a humánus bánásmódot teljesen nélkülöző belső szabályrendszer szerint működik (l. További építészeti példák 11.9.2).

⁸ Börtönügyi szemle - 14. évf. 2. sz. (1995. június), p. 11. – Dr. Mezey Barna: Nyitott börtön

2.2 A MAGYAR BÖRTÖNÖK TÖRTÉNETE

Magyarországon a szabadságvesztés-büntetést legkorábban Szent István dekrétumaiban említik: „aki pedig húst eszik, annak egy álló hétig kelljen bezárva böjtölnie”. Szent László dekrétumában pedig az elzárás a nemesekre vonatkozó büntetésként jelenik meg: „aki kivont karddal embert öl, vettessék tömlöcbe, és vagyonát osszák szét, illetve, ha nemesembert lopáson érnek, vessék tömlőcfogságba.”⁹ A középkori büntetés-végrehajtásra jellemzően azonban még itt is a testi kínzások, a halálbüntetés alkalmazása volt a meghatározó.

A XVIII. században III. Károly a vérfertőzés büntetésére határozott idejű szabadságvesztést írt elő. Addig a büntetés idejét nem rögzítették jogszabályokban, hanem a bíróságok döntésére bízták. Az elzárás körülményei hasonlóak voltak az európai középkori viszonyokhoz: tömlőcökben, várak, városok pincéiben embertelen körülmények között tartották a foglyokat.

Szenc fenyítőház (1772) - F: albaregiapison.blogspot.hu

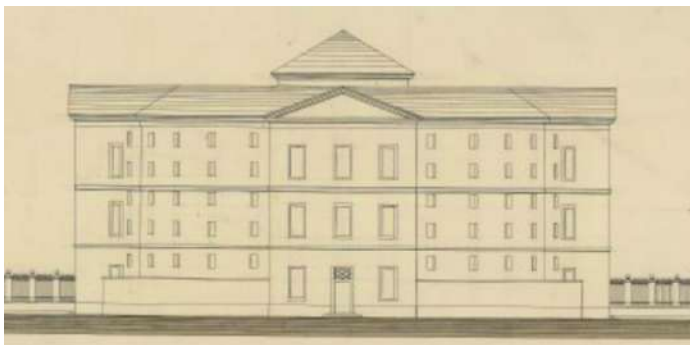
Az első fenyítőház 1772-ben, Szencen (ma Szlovákia) épült meg. Az épület kastélyszerű kialakítást kapott és az egy évnél hosszabb börtönbüntetések végrehajtására szolgált. Akkoriban jellemző módon, az elítéltek mellett nevelő céllal gyerekek, elmebetegek, csavargók is helyet kaptak az intézményben. A raboknak szigorú ellenőrzés mellett dolgozniuk kellett, és rabtartást fizettek az ott-tartózkodásukért. Az intézet üzemeltetése azonban nem volt gazdaságos, ezért 1832-ben bezárták. Az országos börtön 1780-ban Tallósra, 1785-ben pedig Szegedre került, ahol még rosszabb körülmények uralkodtak. 1831-ben Szegeden is bezárt a börtön, és szerepét a szamosújvári vár vette át. Az épületek komoly fenntartási nehézségei, a gazdasági problémák és az embertelen, veszélyes körülmények központi kérdéssé tették a börtönügyet.¹⁰

A büntetés-végrehajtás újkori története Magyarországon csupán 150 éves múltra tekint vissza. A középkori fenyítő, pellengérré állító büntetőfelfogás elhomályosulásával a XIX. században Magyarországon is a szabadságvesztés vált a fő büntetési nemmé.

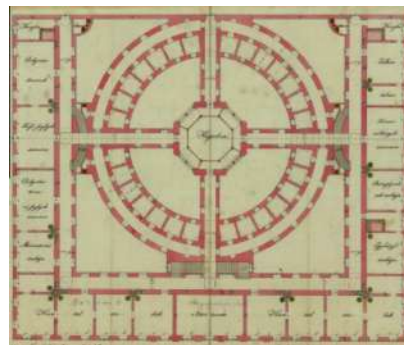
⁹ Börtönügyi szemle - 19. évf. 3. sz. (2000. szeptember), p. 115. - Bereczki Zsolt: Változó börtön

¹⁰ Szabó Edina: A magyarországi börtönügy története - <http://www.burcsi.hu/erdekes/bortonszlang/t05.htm>

Balassagyarmat börtön és fegyház, tervezési lépések (1842-1845)

A már felépült börtön homlokzata Novák Dánieltől, 1844

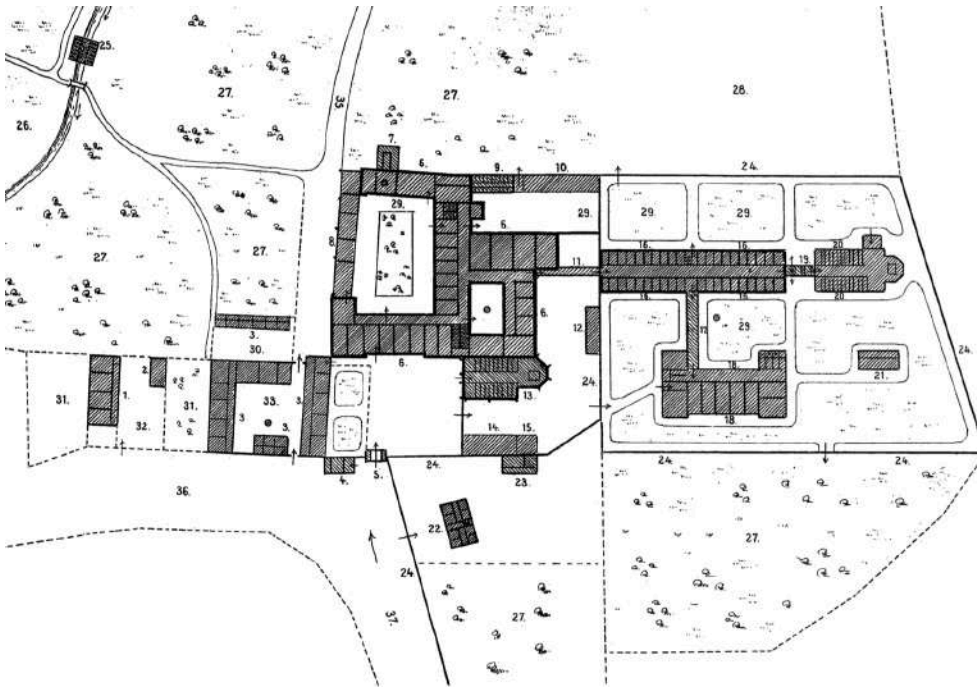
Novák Dániel terve, 1842 – Képek: mnl.gov.hu

A magyar börtönügy legjelentősebb időszaka az 1840-es évektől a századfordulóig tartott. Az 1843. évi büntetőtörvény-javaslat határozta meg először a szabadságvesztés nemeit: a fogságot (maximum 1 évig) és a rabságot (24 évig, vagy életfogytig). A tervezet tartalmazta a hazai börtönrendszer kiépítésének, a magánelzárásnak és munkáltatásnak a gondolatát. A törvény nem született meg, a tervezetnek mégis nagy hatása volt. Ekkor épült meg pl. a Balassagyarmati Fegyház és Börtön épülete (1845), amely a Bentham-féle panoptikus modellt követi.

Balassagyarmat fegyház és börtön (1845) – Fotó: GoogleEarth

Az 1848/49-es szabadságharc bukása után a magyarok az osztrák törvénykezés alá kerültek, és 1852-ben az osztrák birodalmi büntető törvénykönyv hatályba lépésével a szabadságvesztés lett a hivatalos büntetési nem. Ennek következtében hirtelen megnövekedett az elítéltek száma, amit az akkori zárkarendszer – elsősorban tömlőcövek – nem tudott befogadni. Elkezdtek a börtönök építését, illetve várak, középületek börtönné alakítását. Ezek az intézetek már tiszta, rendezett büntetésvégrehajtási intézetek voltak. Ekkor jött létre Lipótváron, Illaván és Munkácson a fegyintézet, és ekkor telepítették át Vácra a Pest megyei Fegyintézetet. Az első női börtönt 1858-ban nyitották meg Márianosztrán.

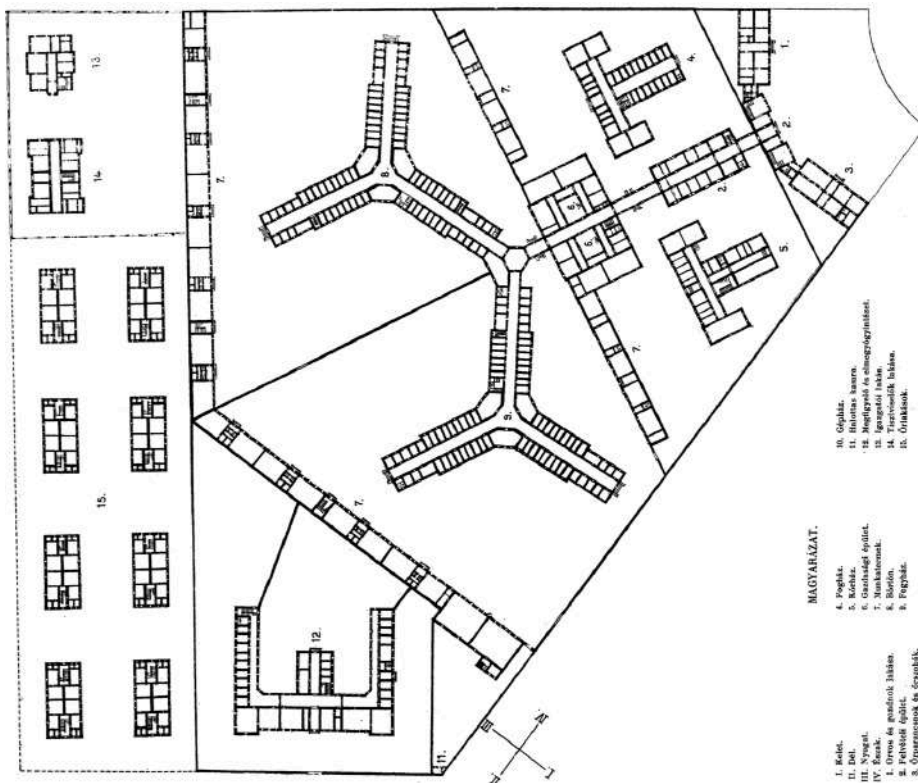

Márianosztra fegyház és börtön (1858) – Rajz: Magyar Börtönügy 1905 Megyeri István

A magyar börtönrendszer már indulásakor sem felelt meg a rendeltetésének. A börtönné alakított középületek általában alkalmatlanok voltak a funkcióra.

Új börtönök építését csak a Kiegyezés után kezdték meg. Megszületett az első magyar büntető törvénykönyv, a Csemegi-kódex (1878), mely lehetővé tette egy korszerű büntetés-végrehajtási intézményrendszer kialakítását.

A törvény a fokozatos börtönrendszer alkalmazását írta elő, és a szabadságvesztésnek öt nemét különítette el: fegyház, államfogház, börtön, fogház és elzárás. A börtönrendszer megvalósításához nemzetközi tapasztalattal rendelkező büntetés-végrehajtási szakembereket is alkalmaztak. Az első házszabályokat és szolgálati utasításokat Tauffer Emil és Csillagh László dolgozták ki. A fokozatos büntetés-végrehajtási módszer építészeti megvalósítására az angol és az ír mintát vették alapul. A börtönépítésre pályázatot írtak ki, melyet Wagner József osztrák építész tervei nyertek meg. Elmondható, hogy a jelenleg is használatos megyei és országos hatáskörű büntetés-végrehajtási intézetek legnagyobb része az ő tervei alapján épült. (Az Osztrák-Magyar Monarchiában 1885 és 1910 között épített valamennyi börtönt az ő irodája tervezte.) Az épületek egyszemélyes zárkákat, belső függőfolyosókat és minden szinten közösségi helyiségeket tartalmaztak. A kisebb intézetekben egy nagy csarnok helyezkedett el, a nagyobbakban csillag vagy kereszt formájú csarnokok és lezárható folyosók voltak. A büntetés-végrehajtási intézményállományunkra jellemző, hogy néhány új épülettel kiegészülve, és kisebb-nagyobb átalakításokkal még ma is ezek a börtönök vannak használatban. Sajnálatos helyzet, hogy az akkoriban egyszemélyesre tervezett zárkákban ma általában 3-4 fő van elhelyezve. Ekkor épült az állampusztai, a szegedi, a sopronkőhidai intézet (1880-as évek), a Budapesti Gyűjtőfogház és a Budapesti Törvényszéki Fogház (Markó) (1890-es évek), és számos kisebb vidéki intézet. Összesen 17.000 férőhelyet alakítottak ki. A magyar börtönépítészeti virágzó korszakát élte.

Budapest-I Magyar Kir. Országos Gyűjtő-Fogház (1890) – Rajz: Magyar Börtönügy 1905 Megyeri István

A századforduló után hanyatlás következett. Jelentős mozzanat azonban, hogy hazánkban is ekkor jelent meg a fiatalkorú büntetés-végrehajtási intézet fogalma. A fokozatosság elve mellett itt az oktatás szerepe került a középpontba.

Az első világháború után a legtöbb országos hatáskörű intézet elkerült Magyarország területéről. Ez annak a telepítésnek volt köszönhető, amely az intézeteket általában az ország határterületein, erődítményszerűen helyezte el, az ország belsejében pedig csak a fontosabb településeken voltak börtönök. A megmaradt megyei intézetek főként az előzetes letartóztatás célját szolgálták. A börtönökre a zsúfoltság volt jellemző, egy zárkában több elítélt volt, illetve gyakran több zárkát összenyitottak. A büntetés-végrehajtás ekkora már hazánkban is komoly szakmai és jogi háttérrel rendelkezett.

1948-ban a büntetés-végrehajtás az Igazságügyi Minisztériumtól a Belügyminisztériumhoz került át, ami militarizálódáshoz vezetett. Hivatásos katonai személyzet látta el a börtönügyi feladatokat, a börtönökben katonai légkör uralkodott. A szabadságvesztés helyett az internálás és a kényszermunka lett a legáltalánosabb büntetés, főként a politikai elítéltek esetében. Táborokat hoztak létre, a szovjet mintát követve. Általánossá vált a durva bánásmód. 1951-ben eltörölték a Csemegi-kódexet és csak egy büntetési forma maradt, a börtönbüntetés. A börtönöket is a politika mozgatta. 1952-ben létrehozták a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságát. Sztálin halála után felszámolták a táborokat. Az elítéltek többsége újból zárt intézetbe került. 1963 után, a politikai enyhülés elemeként a büntetés-végrehajtást visszarendelték az igazságügy állományába.

A 60-as évek elején kezdett előtérbe kerülni az új ideológia, az elítéltek nevelése. Ez valójában a szovjet típusú rabátnevelési rendszer eleme volt. Ennek értelmében elkezdtek a börtönökben a pedagógiai, pszichológiai végzettséggel rendelkező nevelőtisztek alkalmazását. Kis- és nagycsoportos, valamint egyéni pedagógiai módszerekkel próbálták az elítélteket ideológiailag meggyőzni, a jó útra terelni. Ekkor kezdődtek a különféle oktatási, szakképzési, terápiás programok. Ezek eredményességükben megközelítették a nyugat-európai modern börtönrendszerek rehabilitációs módszereit. Ritkán emlegetett tény, hogy a rendszerváltás után a

volt szocialista országok közül a magyar büntetés-végrehajtás volt az egyetlen, ahol nem történt börtönlázadás. Ennek egyik oka a viszonylag modern szemléletű büntetés-végrehajtási törvényünk (1979. évi 11. tvr.). A másik ok, hogy sokkal humánusabb börtönkörülmények alakulhattak ki, mint tőlünk keletebbre.

Jelenleg a magyar büntetés-végrehajtási rendszer nagyon sok különböző elemet tartalmaz a világon ismert és használt módszerekből. Fennmaradt a fokozatos rendszer, 1978-tól három szint létezik: a fogház, a börtön, és a fegyház¹¹. Rendszere kissé túlbonyolított és -szabályozott. Használjuk a kezelési elemeket - pl. enyhébb végrehajtási szabályok, átmeneti csoport intézménye. Alapvető elv a reintegráció, előtérbe került a humánusabb bánásmód. Az elítélteknek egyre több lehetőségük van a fejlődésre, a külvilággal való kapcsolattartásra és a rehabilitációra. Emellett a szigorú, zárt rendszerek is megtalálhatók (különleges biztonságú körletek: Sátoraljaújhely, Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet, stb.).

Magyarországon jelenleg 14 megyei intézet (előzetes letartóztatások végrehajtására) 6 országos hatáskörű letöltő ház és egy fiatalkorúak intézménye működik. A fogvatartottak átlagos létszáma 2016-ban 18 ezer fő volt, ami az intézetek befogadóképességéhez képest 131 százalékos átlagos telítettséget jelent. A fogvatartottak létszáma az elmúlt évben 209 fővel emelkedett.

Hazánkban a legnagyobb probléma, hogy a jelenlegi épületállomány nem tudja biztosítani a modern büntetés-végrehajtási ideológiák megvalósulását. Az épületek túlzásúfoltak, és kialakításuk nem, vagy csak részben alkalmas a társadalomba való visszailleszkedést célzó módszerek támogatására.

¹¹ A 2013. évi CCXL. Törvény alapján: **100. §** (1) A **fegyház** fokozat a szabadságvesztés legszigorúbb végrehajtási módja. (2) A fegyházban az elítélt *a)* eltávoztása – a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítétek kivételével – kivételesen engedélyezhető, amelynek időtartama a szabadságvesztésbe beszámít, *b)* életrendje részleteiben is meghatározott, állandó irányítás és ellenőrzés alatt áll, *c)* a bv. intézeten belül a számára kijelölt területen biztonsági és rezsims besorolása alapján *ca)* engedéllyel és felügyelet mellett, *cb)* felügyelet mellett, vagy *cc)* felügyelet mellett, a kijelölt részleg ellenőrzéssel mozoghat, *d)* zárkája ajtaját éjszaka zárva kell tartani, nappal engedélyezhető a rezsimszabályokhoz igazodó időszakos nyitva tartás, *e)* számára a rezsimszabályokhoz igazodóan engedélyezhető, hogy részt vegyen az elítéltek csoportos kulturális és sportprogramjainak eltöltésében, illetve a bv. intézeten belüli programokon, *f)* magánál tartható tárgyainak köre korlátozott, ami a rezsimszabályokhoz igazodóan bővíthető, azonban a korlátozás a könyvtári és tankönyvekre, tanszerekre, valamint az engedélyezett kegytárgyakra, családi fényképekre nem terjedhet ki, *g)* kapcsolattartásának gyakorisága, illetve tartama a rezsimszabályok szerint bővíthető, azonban az e törvényben az egyes kapcsolattartási formákra meghatározott alsó határt biztosítani kell, *h)* a személyes szükségleteire fordítható összeg mértéke a rezsimszabályokhoz igazodóan változik, *i)* külső munkáltatásban kivételesen részt vehet, ha a külvilágtól a munkavégzés alatt is elkülöníthető. **101. §** A **börtönben** az elítélt *a)* eltávoztása kivételesen engedélyezhető, amelynek időtartama a szabadságvesztésbe beszámít, külső munkáltatásban részt vehet, *b)* életrendje meghatározott, irányítás és ellenőrzés alatt áll, *c)* a bv. intézeten belül a számára kijelölt területen biztonsági és rezsims besorolása alapján *ca)* csak engedéllyel és felügyelet mellett, *cb)* felügyelet mellett, a bv. intézet kijelölt területén ellenőrzéssel, vagy *cc)* felügyelet mellett, a bv. intézet meghatározott területén ellenőrzéssel, illetve meghatározott szervezett programokon szabadon mozoghat, *d)* zárkája vagy lakóhelyisége ajtaját éjszaka zárva kell tartani, kivéve, ha a tisztálkodáshoz szükséges folyó vizet, illetve illemhelyet részlegenként biztosítják, nappal engedélyezhető a teljes vagy az időszakos nyitva tartás, *e)* számára a rezsimszabályokhoz igazodóan engedélyezhető, hogy részt vegyen az elítéltek csoportos kulturális és sportprogramjainak eltöltésében, illetve a bv. intézet által szervezett, bv. intézeten belüli programokon, *f)* magánál tartható tárgyainak köre korlátozott, ami a rezsimszabályokhoz igazodóan bővíthető, azonban a korlátozás a könyvtári- és tankönyvekre, tanszerekre, valamint az engedélyezett kegytárgyakra, családi fényképekre nem terjedhet ki, *g)* kapcsolattartásának gyakorisága, illetve tartama a rezsimszabályok szerint bővíthető, azonban az e törvényben az egyes kapcsolattartási formákra meghatározott alsó határt biztosítani kell *h)* a személyes szükségleteire fordítható összeg mértéke a rezsimszabályokhoz igazodóan változik. **102. §** (1) A **fogház** fokozat a szabadságvesztés legenyhébb végrehajtási módja. (2) A fogházban az elítélt *a)* eltávoztása engedélyezhető, amelynek időtartama a szabadságvesztésbe beszámít, külső munkáltatásban részt vehet, *b)* életrendje részben meghatározott, a reintegrációs programokon kívüli szabad idejét belátása szerint használhatja fel, *c)* a bv. intézeten belül a számára kijelölt területen biztonsági és rezsims besorolása alapján *ca)* felügyelettel, *cb)* ellenőrzéssel, vagy *cc)* szabadon járhat, *d)* zárkája vagy lakóhelyisége ajtaját éjszaka zárva, kivéve, ha a tisztálkodáshoz szükséges folyó vizet, illetve illemhelyet részlegenként biztosítják, nappal nyitva kell tartani, *e)* számára a rezsimszabályokhoz igazodóan engedélyezhető, hogy részt vegyen az elítéltek csoportos kulturális és sportprogramjainak eltöltésében, illetve a bv. intézet által szervezett, bv. intézeten belüli programokon, *f)* magánál tartható tárgyainak köre korlátozott, ami a rezsimszabályokhoz igazodóan bővíthető, azonban a korlátozás a könyvtári- és tankönyvekre, tanszerekre, valamint az engedélyezett kegytárgyakra, családi fényképekre nem terjedhet ki, *g)* kapcsolattartásának gyakorisága, illetve tartama a rezsimszabályok szerint bővíthető, azonban az e törvényben az egyes kapcsolattartási formákra meghatározott alsó határt biztosítani kell *h)* a személyes szükségleteire fordítható összeg mértéke a rezsimszabályokhoz igazodóan változik.

3. BÖRTÖNTÍPUSOK

3.1 MORFOLÓGIAI ÁTTEKINTÉS

A külföldi és hazai börtöntörténet áttekintése után arra a következtetésre juthatunk, hogy a börtönök alaprajzi és téri rendszere az idők során folyamatosan változott; a korszak és az adott társadalom (közösség) politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális viszonyai meghatározóak voltak a kialakításukban. A térformálás tükrözi a büntetés ideológiáját és módszerét, ami a bűn fogalmának változásával együtt szintén jelentős változáson ment keresztül. A különféle modellek felhasználták a korábbi típusok tapasztalatait.

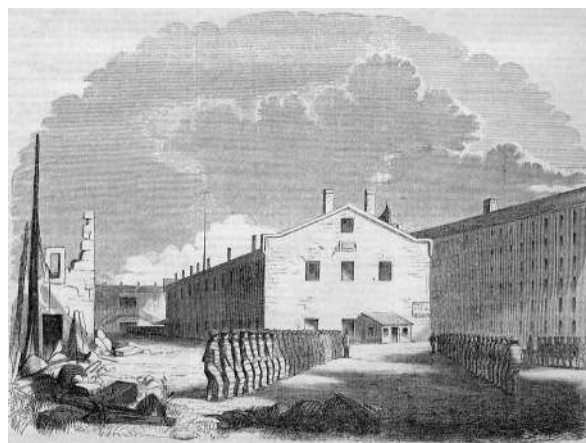
A történelmi és kortárs példák vizsgálata során megállapítható, hogy a történelmi börtönök meghatározott geometriai alakzatokat vesznek fel. Ezek mindegyike két alapegység kombinációjából tevődik össze: a cellák és a közlekedő terek egymáshoz képesti viszonyából. Ez az alapja a geometriai tipologizálásnak, melynek megfelelően a következő alaptípusok különböztethetők meg¹²:

LINEÁRIS TÍPUS

Alaptípusában két cellasoros egység fut egyenes vonalban, köztük egy kis adminisztratív egységgel. A cellasorok tömegei között egy kisebb futballpálya méretű belső tér alakul ki. Ezáltal a cellatömbök jól ellenőrizhetőek. Ez a kezdetleges kompozíció gyakran egészült ki hozzáépítésekkel, aminek következtében "L", "U", "T" alakú tömegek is létre jöhettek. Tipikus példája a New York-i Sing-Sing börtön.

Fotó: awesomestories.com

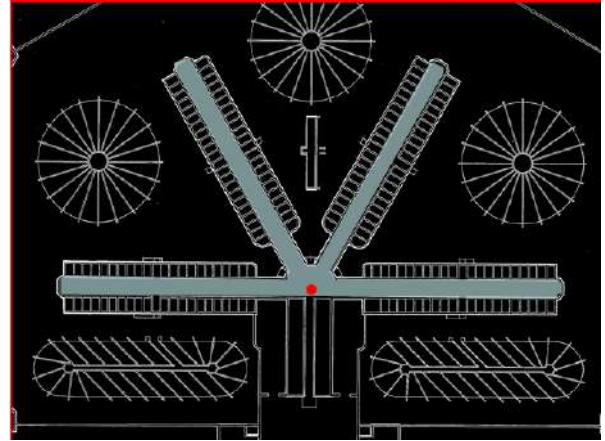

USA, New York Sing-Sing (1826) – Fotó: commons.wikimedia.org

¹² Joe, Day: *Corrections&Collections: Architectures for Art and Crime*. Routledge, 2013. p. 85.

RADIÁLIS (CSILLAG) TÍPUS

A cellatömbök egy központi ellenőrző tömb körül, sugárirányban vannak elhelyezve. Ezzel lehetővé válik az egyes cellaegységek elkülönítése, és a központi ellenőrzés optimalizálja a szárnyakban cirkuláló személyzet létszámát. Gyakran négyzet vagy téglalap alakú külső fallal vannak körülvéve. Így épült például az Eastern State Penitentiary és a Pentonville-i börtön.

USA, Philadelphia, Eastern State Penitentiary (1821) – F.: ImageCredit

Anglia, London, Barnsbury, Pentonville börtön (1842) – Fotó: researchgate.net

TELEFONPÓZNA SZERŰ FELÉPÍTÉS

Egy hosszú folyosóra felfűzött több lineáris cellasoros tömbből áll, mely a központi magból, adminisztrációs tömbből nő ki. Ez az elrendezés alkalmas az egyes lineáris blokkokban a különböző büntetési fokozatok elkülönítésére, önálló irányítással, és önálló belsőépítészeti kialakítással. Első példája a francia Fresnes börtön (1898), majd a Luter Unit börtön, de ebből fejlődtek ki a ma is használatban lévő híres kaliforniai supermax börtönök.

Franciaország, Fresnes börtön (1898) - F.:Google

USA, Navasota, O.L. Luter börtön (1982) – F.: inmateaid.com

KERESZT ALAPRAJZÚ TÍPUS

Ez a típus két szárny merőleges kereszteződéséből jött létre. Minden szárny kettős cellasorból áll, középen folyosóval elválasztva. Egyes esetekben három szárny cellaegységeket tartalmaz, a negyedik pedig a rabok számára kialakított közös helyiségeknek és adminisztratív funkcióknak ad helyet. Mintaépülete az Ipswich-i és a berlini Plötzensee börtön.

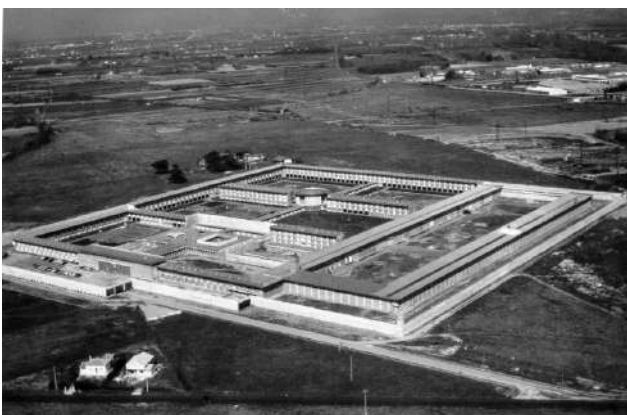
Németország, Berlin, Plötzensee (1879) – F: historicberlin.com

Anglia, Ipswich-I börtön (1786)– F: Kindred Spirit

BELSŐ UDVAROS ELRENDEZÉS

A cellák egy belső udvar köré épített négyzet alaprajzú épületben kerülnek elhelyezésre. Észrevehető a hasonlóság a középkori monostorok térszervezéséhez. A közlekedés a belső udvaron keresztül történik, ahol lehetőség van a közösségi funkcióknak helyet adó épületek elhelyezésére is. Erre példa a francia Muret börtön (1965).

Fotó: cd-muret.justice.fr

Franciaország, Muret börtön (1965) – Fotó: cd-muret.justice.fr

PANOPTIKUS MODELL

A panoptikus modell egy belső udvar köré szervezett gyűrű alakú épület, melynek középpontjában egy ellenőrző torony áll. A teljes láthatóság és felügyelet elvére épült, melyet tisztán geometrikus kialakítással értek el. A benthami panoptikus modell sok korabeli és modern börtön tervezésében szerepet játszott, a radiális börtönrendszer kialakulása is ezzel az elmélettel hozható összefüggésbe. A modell különösen nagy hatása abban rejlik, hogy számos más középület esetében is alkalmazhatónak bizonyult (kórházak, iskolák, stb.), és a hatalomelméleti értelmezése révén a filozófia és szociológia egyik meghatározó elméletévé vált. Ennek mintájára épült a Balassagyarmati Fegyház- és börtön, valamint az Arnheim-i Koepel börtön is.

Fotó: nl.wikipedia.org

Hollandia, Arnheim-i Koepel börtön(1882) – Fotó: flickr.com

TÉGLALAP ALAKÚ ELRENDEZÉS (PDBS)

Ez az elrendezés az angol Prison Design Briefing System (Börtön tervezési utasítási rendszer) létrejöttéhez kötődik (1987), amely a modern börtönök követelményeit és építészeti aspektusait összefoglaló elmélet.¹³ A PDBS szerint a börtönépületeknek a téglalap alaprajzú elrendezést kell követniük. Módszerében (kis csoportok, kisebb lépték, közelebbi kapcsolatok) alig különbözik a New Generation Design (Új-generációs tervezés) elveitől.

Anglia, London, Belmarsh börtön (1991)– Fotó: dailymail.co.uk

Anglia, Doncaster (1994) - Fotó: res.cloudinary.com

¹³ Leslie, Fairweather – Sean, McConville: *Prison Architecture*. Architectural press, 2000. p. 55.

HÁROMSZÖGŰ ELRENDEZÉS (NEW GENERATION DESIGN)

Ez a modell az amerikai új-generációs börtönök egyik mintája, mely a közvetlen ellenőrzés módszerére épül. Itt az elítéltek és őrkök közvetlen kapcsolatán van a hangsúly, és a fogvatartottak viszonylag szabad mozgástere jellemző. Alaprajzi sajátossága a nagy, központi, háromszög alakú tér köré szervezett egy- vagy kétszintes, cellasoros elrendezés. Az őrkök a fogvatartottakkal egy térben vannak, állandó felügyeletet és egyben interakciót biztosítva. Főként Angliában alkalmazták, ilyen a Woodhill Milton Keynes-ben.¹⁴

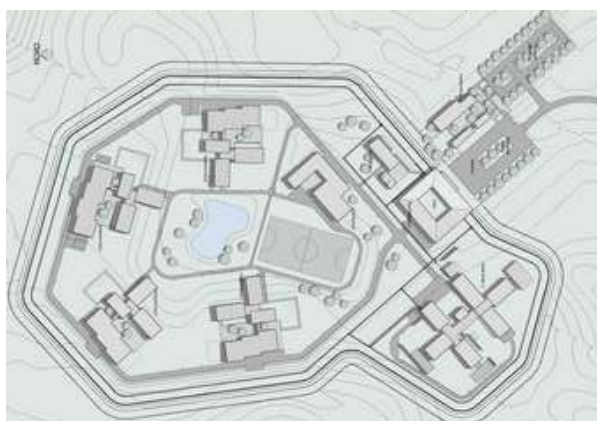
Fotó: Google Earth

Anglia, Woodhill Milton Keynes (1992) – Fotó: pinknews.co.uk

CAMPUS TÍPUS (NEW GENERATION DESIGN)

Ebben az elrendezésben egy biztosított területen belül szabadon, általában egy meghatározott rendező elv mentén helyezik el a kisebb egységeket: lakóegységeket és közösségi épületeket. (Létezik teljesen szabad elrendezés is.) Szintén a közvetlen ellenőrzés elvén alapul, nincs szigorú kontroll, közvetlen a rabok és az őrkök kapcsolata. A skandináv félig-nyitott börtöntípus modellje.

Rajz: openbuildings.com

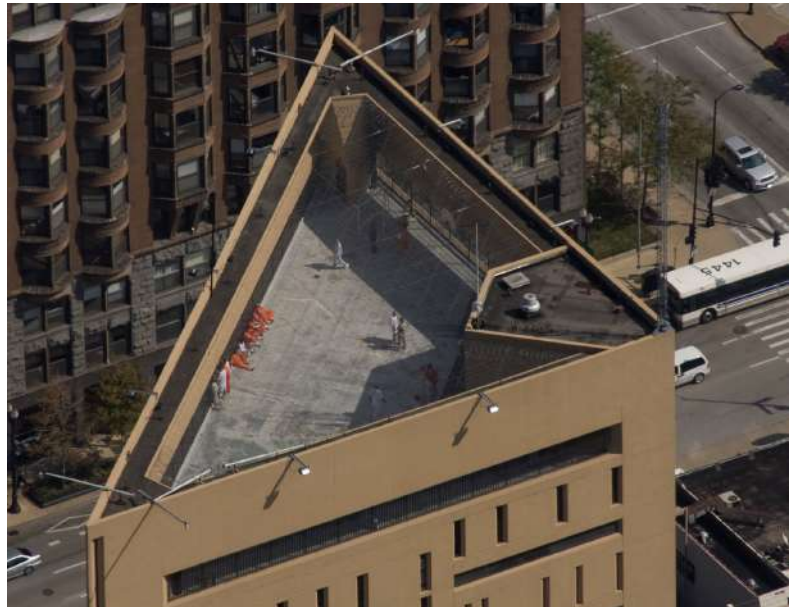

Dánia, Kelet Jutland állami börtön (2007) – Fotó: openbuildings.com

¹⁴ Leslie, Fairweather – Sean, McConville: *Prison Architecture*. Architectural press, 2000. p. 30.

EMELETES TÍPUS (NEW GENERATION DESIGN)

Ez a rendszer tulajdonképpen egy felfelé terjedő telefonpózna modellje, ahol az épületszárnyakat emeletek helyettesítik, a főfolyosó helyett pedig lépcsők és liftek üzemelnek. Városi környezetben, kis alapterületen hatékony elrendezés. Az emeletek kisebb egységek elkülönítésére is alkalmasak. Az egyetlen közlekedő útvonal kedvező az ellenőrzés szempontjából. Az építési és üzemeltetési költségek azonban magasak (a liftek megbízhatósága probléma lehet), és nehézséget okozhat a nagyobb tömegek egyszerre történő mozgatása. Az egyik első ilyen épület a New York-i Metropolitan Javítóintézet (1975) volt.

Fotó: boiteaoutils.blogspot.hu

USA, New York-i Metropolitan Javítóintézet (1975) – Fotó: boiteaoutils.blogspot.hu

Az alaktani vizsgálat alapján kimutatható, hogy a történelmi börtönök mindegyike azonos téri alapkoncepcióból indul ki: az egymás mellett megszoszorozott cellák egységei és az azt kiszolgáló közlekedőterek kapcsolatából. A közlekedő (ellenőrző) terek kialakítása és elnevezése az egyes típusoknál eltérő lehet (folyosó, kerengő, galéria, kupolatér), de szerepe mindegyiknek a közlekedés és egyben az ellenőrző funkció megfelelő biztosítása.

A kialakult geometrikus formák a rend és fegyelem elvét tükrözik, melyek a hatalomelví nevelési elvek kiindulópontjai – és egyben a működő hatalmi struktúrák megnyilvánulásai. Az új-generációs börtönök, elsősorban a campusos elrendezés megváltozott hatalmi struktúráját és szemléletmódot jelenít meg: a demokratikus hatalom és nevelés mintapéldái.

3.2 AZ ELLENŐRZÉS MÓDJA

A térszervezés két alapegysége tehát állandó, ezek egymáshoz képesti viszonya az, ami változott. Ezt pedig a "felügyelet" elhelyezkedése határozza meg. Az ellenőrzési rendszer működése alapján két típust különböztethetünk meg: a direkt (közvetlen) és az indirekt (közvetett) módszert¹⁵.

Az indirekt ellenőrzés a régebbi típusú börtönrendszerek jellemzője. A rabok és az őrök egymástól elkülönítve helyezkednek el. Az őrök egy biztonságos ellenőrző pontból, vagy a folyosókon körözve biztosítják az állandó vizuális kontrollt. A hierarchikus viszony, a hatalom mindenhol megjelenik.

Az új-generációs börtönépítészlet a direkt ellenőrzés módszerére épít. A fogvatartottak és őrök közt közelebbi kapcsolat jön létre, az alá-felé rendeltség egyes esetekben alig érezhető. Ez a feszültség csökkentésére és a szociális viszonyok kialakulásának elősegítésére szolgál.

A direkt és indirekt ellenőrzés új tipológiát jelent a mai börtönépítészletben. Az ideológiai szemléletváltás, a reintegrációs elvek egyre több helyen igénylik a direkt módszer elemeinek beépülését a jelenlegi rendszerekbe. Sajnos a épített környezet ezekhez a változásokhoz nem tud megfelelő mértékben alkalmazkodni. A működő börtönök többsége elavult, régi épületekben, régi struktúrában üzemel. Az ellenőrzési módszer meghatározza, megváltoztathatja az egyes épülettípusok, terek használatát. Jó példa erre a panoptikus modell. Ez működhet központi ellenőrző funkcióval, ahol a felügyelő szeparáltan, ellenőrző pontján visszavonulva látja el feladatát, de működhet a központi tér közös használatával, ahol napközben az elítéltek és őrök közvetlen kapcsolatban végzik a napi feladataikat, és a cellák csak éjszakai szállásként funkcionálnak. Az eltérő használat természetesen eltérő hatást ér el pszichológiai, rehabilitációs szempontból is.

A modern börtönkonceptiók esetében már nem a morfológiai tipizálás a megfelelő módszer. A campus rendszer már nem a cellasoros egységek és közlekedőterek kombinációját valósítja meg. Ezek az intézmények sokkal inkább egy kis városhoz hasonlítanak, ahol a „természetes” környezethez hasonló szituációt teremtve segítik elő a rehabilitációt. A közvetlen felügyelet elvén működnek, ami a szociális kapcsolatok erősítésével és a feszültségek csökkentésével szintén a reintegrációt szolgálja.

¹⁵ Leslie, Fairweather – Sean, McConville: *Prison Architecture*. Architectural press, 2000. p. 90.

4. A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS NAPJAINKBAN – TÁRSTUDOMÁNYOK SZEREPE A BÖRTÖNÉPÍTÉSZETBEN

Korunk büntetés-végrehajtásának elméletét és gyakorlatát az emberközpontú börtönök megteremtése és azok vizsgálata határozza meg. A szabadság-elvonás környezeti háttere, épületei, terei olyan meghatározó egységek, ahol emberek hosszan, megszakítás nélkül, akaratukon kívül tartózkodnak. Gyakran évekre, évtizedekre meghatározzák az elítéltek mindennapjait.

A tudományok és technika fejlődésével lehetővé vált, hogy a börtönök emberre és társadalomra gyakorolt hatását újabb és újabb aspektusból vizsgálhassuk. A modern börtönökben a tudomány minden ága jelen van. Az építészetnek és alapvetően az egyes építészeteknek kiemelt feladata és felelőssége, hogy hatékonyan alkalmazza ezeket az ismereteket, és ezzel részt vegyen a rehabilitációs folyamat megvalósításában.

4.1 FILOZÓFIAI MEGKÖZELÍTÉS

4.1.1 A FEGYELMEZŐ TÉR

A börtönfogalmat filozófiai irányból közelítve felmerül az egyén és hatalom viszonyának, a társadalmi, közösségi szabályok betartásának, a hatalom egyénre gyakorolt hatásának kérdése.

Michel Foucault történész és filozófus (1926-1984) a totális rendszerek irányából közelített a börtönökhöz:

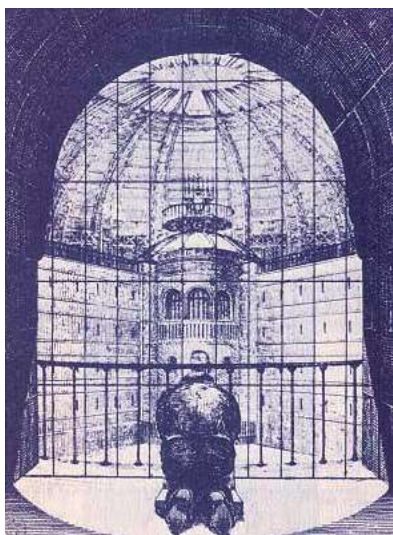
„A börtönnek teljes és kimerítő fegyelmi apparátusnak kell lennie. Több értelemben: fel kell vállalnia az egyén minden aspektusát, fizikai idomítását, munkaképességét, mindennapi viselkedését, erkölcsi magatartását, hajlamait; ellentétben az iskolával, az üzemmel vagy a hadsereggel, amelyek mindig egy bizonyos szakterületre irányulnak, a börtön „omnidiszciplináris”. Ráadásul sem külső teret, sem hézagot nem ismer; nincs megszakítása, amíg feladatát teljesen el nem végezte; szakadatlanul kell az egyénre hatnia: folyamatos vegyelemzés. Végül, csaknem teljes hatalmat biztosít a foglyok felett; megvannak a saját belső mechanizmusai az elfojtásra és a büntetésre: zsarnoki fegyelmezés. A legnagyobb intenzitásra emeli mindazt az eljárást, amely a többi fegyelmi berendezkedésben megtalálható. A legerősebb gépezetnek kell lennie ahhoz, hogy új formát erőltethessen a megromlott egyénre; cselekvési módja a totális nevelés kényszere [...] elképzelhetjük, mekkora hatalma van ilyen körülmények között a nevelésnek, amely nemcsak egy napra, hanem napok, sőt évek sorára szabályozhatja az ébrenlét és az alvás, a tevékenység és a pihenés idejét, [...] annak a nevelésnek, amely a teljes embert birtokba veszi, minden fizikai és erkölcsi tulajdonságával együtt, beleértve még azt az időt is, amikor egyedül van.”¹⁶

A hatalmi rendszer megnyilvánulásainak elemzésénél nem hagyhatjuk figyelmen kívül Bentham panoptikumának elméleti és gyakorlati hatását. (A modell részletes bemutatását l.: 3.1 fejezet, A külföldi börtönök története, Börtönrendszerek és ideológiák). Az elmélet különös jelentőségét Foucault elemzésein keresztül érthetjük meg a legjobban.¹⁷ Szerinte Bentham panoptikuma a hatalom mechanizmusának építészeti alakzata.

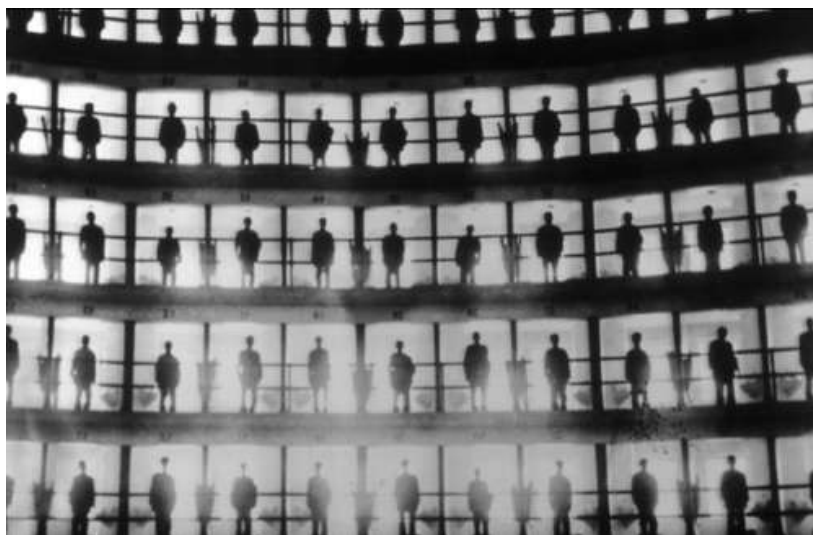
¹⁶ Foucault, Michel: *Felügyelet és büntetés*, A börtön. Gondolat, Bp., 1990. p. 140.

¹⁷ Foucault, Michel: *Felügyelet és büntetés*, Fegyelmezés, A panoptikusság. Gondolat, Bp., 1990.

Foucault értelmezése szerint a panoptikum a teljes elszigetelés és a totális, megszakítás nélküli felügyelet elvén működik. A módszer megszünteti a tömeget, az ebből fakadó kollektív hatást, és létrehozza az elkülönített és ellenőrizhető egyénekből álló sokaságot. A rendszer fő hatása, hogy az állandó, észrevétlen ellenőrzés nyomása beleneveli az önkontrollt a fogolyba, azaz a hatalom gyakorlásának hagyományos eszközei feleslegessé válnak. A hatalomnak láthatónak és ellenőrizhetetlennek kell lennie, a fogoly nem tudhatja, hogy éppen figyelik-e, de tudnia kell, hogy bármikor nézhető. A hatalom automatizálódik, nincs jelentősége, hogy ki gyakorolja azt. Ez egy hatalmi gépezet, melyet bárki működtethet.

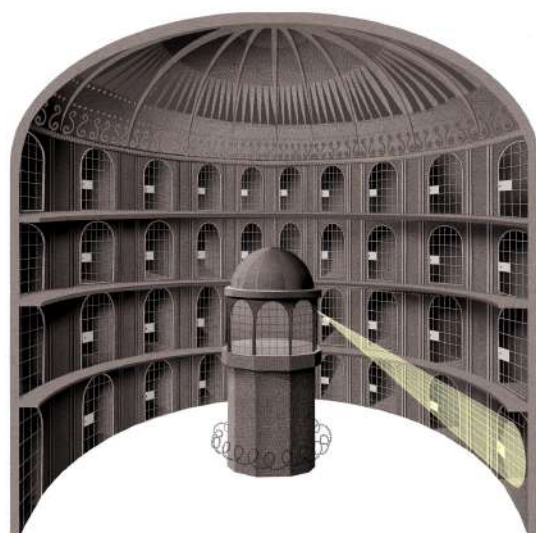

Fotó: www.cla.purdue.edu

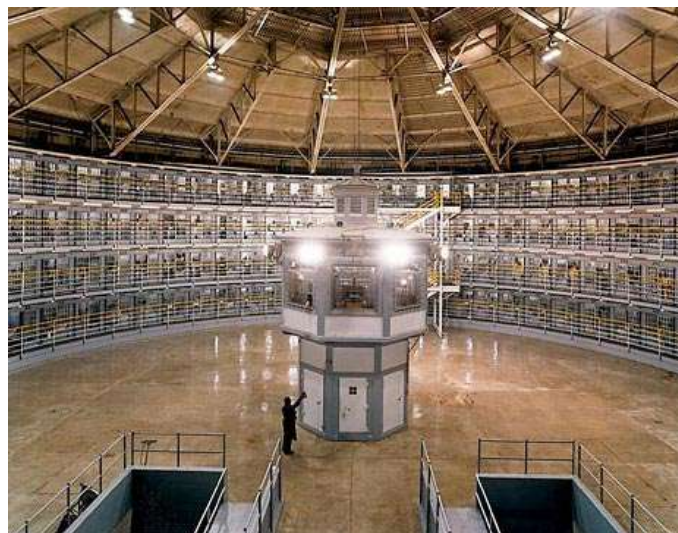

Fotó: www.tumblr.com - congenitaldisease

A rendszer jellegéből adódóan nincs szükség durva bánásmódra, rácsra, láncre. Az állandó láthatóság miatti alárendelt szerep és önkontroll lehetővé teszi a hatalom eszközeinek enyhítését, a rendszer fenntartja önmagát.

Fotó: www.rampages.us Max Hoffman

Fotó: Jim Goldberg, www.brown.edu - Modelo prison, Kuba

A panoptikum alkalmas a kísérletezésre, a fogva tartottak megfigyelésén keresztül lehetőség van tudományos módszerek kipróbálására, tapasztalatszerzésre. A megfigyelést az intézmény alkalmazottainak ellenőrzésére is fel lehet használni. Foucault szavaival a panoptikum a „hatalom laboratóriuma”. Az irányító a megszerzett ismeretével gazdagítja tudását, amelyet a modell még hatékonyabb működésére fordíthat, ezzel tökéletesíti és állandósítja a hatalmat.

Ami a legfontosabb: mindezt az építészettel és geometriával valósítja meg. Nincs szükség egyéb fizikai eszközre. A hatalom csendben, magától értetődően és megszakítás nélkül gyakorlódik. A

rendszer hatékonyan működik – az épület szerkezetében, anyagában gazdaságos kialakítású, a személyzet kis száma alacsony működési költséget eredményez, a nevelési módszer biztosítja az elvégzett munka társadalmi hasznát.

A modell kiválósága abban rejlik, hogy nemcsak börtönre, azaz rabokra, hanem betegek gyógyítására, örültek kezelésére, munkások felügyeletére, gyerekek oktatására, csavargók megdolgoztatására is alkalmazható. A hatalom és felügyelet kérdését általánosan kiterjeszti valamennyi hierarchikusan működő intézményre. Ezeket az intézményeket a szakirodalom totális intézményeknek nevezi. A benthami panoptikum egy, az egész társadalomban alkalmazható általános séma hivatott lenni. Célja nem a hatalom önmagáért való erősítése, hanem a társadalmi erők megszilárdítása, a tudás és a hatékonyság növelése. Szoros összefüggésben van a 18. századbeli történelmi változásokkal, amikor a fegyelmező szervezetek elterjedtek, és kialakult az ún. fegyelmező társadalom modellje. Ez általánosan, a társadalmi élet minden területére kiterjedően, szétszórt ellenőrző központokon keresztül valósult meg, és a mai napig alapeleme a demokratikus állami és társadalmi funkciók működésének. Így vált a panoptikum építészeti megoldása egy társadalomtípus leképezésévé.

„Nem grádicsokon állunk, s nem is színpadon, de panoptikus gépben vagyunk, a hatalom erőitől átitatva, s mi magunk is működtetjük ezt a gépet, hiszen mi vagyunk az egyik fogaskereke.”¹⁸

A foucault-i felügyelet-értelmezésnek fontos mozzanata annak a negatív tömegjelenségnek a kezelése, amely a közösség egységét veszélyezteti. Emiatt a horizontális kapcsolatokat semlegesítésére törekszik. Vertikális elhatárolásokat használ az azonos szinten lévő egyedek elszigetelésére, létrehozva a hatalmi piramis rendszerét. Ennek a gyakorlati megvalósulása például az osztályozási börtöntípus, ahol a kor, nem, műveltségi fok, stb. alapján jól kezelhető csoportokra osztják az elítélteket.

Bentham úgy jellemezte a Panoptikumát, mint „egy malom, ami a bűnözőket becsületessé űrli.” Napjainkban már általánosan igazolt, hogy a rehabilitáció valószínűtlen, amikor a börtön „felőrli” a lakóit. A horizontális kapcsolatok megsemmisítése, a személyes szabadság és individuum szétrombolása nem lehet alapja egy jól működő társadalmi rendszernek. Ez az, amiben a panoptikum elmélete téved. Az emberi természet kettős: az ember egyszerre individuális és társas lény is. Csak akkor lehet eredményes a rehabilitáció, ha mind a két tényezővel foglalkozik, ha a személyiséget fejleszti, miközben a közösségi kapcsolatokra is alkalmassá teszi. Ezért az olyan rendszerek és épületek, amelyek a teljes izolációra építenek, és nem biztosítják a közösségi funkciókat, nem működőképeseek.

Ismételten meg kell jegyezni, hogy a panoptikum egy általános modell, melynek egyes elemei máig érvényes módszerekké váltak. A felügyelet elve minden totális intézményben elengedhetetlen. A modern börtönökben a központi közösségi tér köré sugárirányban szervezett cellák (pl. háromszög típus) sokkal közelebb állnak a panoptikum eszményéhez, mint néhány korábbi példa. A közvetlen megfigyelés lehetősége megvalósítja a totális felügyelet elvét. A különbség a hatalom megnyilvánulásában van, de csak látszólag. A direkt módszer, az örök közvetlen közelségével, a közelebbi kapcsolatokkal kétélű fegyverként működik. Lehetővé teszi az állandó, „észrevétlen” felügyelet jelenlétét. Másik példa az állandó, láthatatlan felügyeletre a modern technikai eszközök elterjedése az intézményekben. A videokamerás megfigyelő rendszer, a nyomkövetők, s számítógépes ellenőrző programok a fizikai jelenlét nélküli folyamatos megfigyelés eszközei. Érdemes elgondolkodni, hogy napjainkban ez csak a totális intézményekben van-e így? Hol kezdődnek és hol végződnek a totális intézmények határai?

¹⁸ Foucault, Michel: *Felügyelet és büntetés*, A börtön születése. Gondolat, Bp., 1990. p. 129.

4.1.2 A TOTÁLIS INTÉZMÉNYEK

A hatalom intézményeiről szólva a szemléletbeli hasonlóság mellett meg kell említeni az alaprajzi és téri hasonlóságokat is. Számos szakirodalom együtt kezeli a börtönöket a nevelés-oktatás létesítményeivel, a kolostorok, nevelőintézetek, kórházak, kaszárnyák intézményeivel. Mindegyik hierarchikusan szervezett intézet, ahol kisebb-nagyobb csoportok kerülnek elhelyezésre. Céljuk valamilyen közösségi funkció vagy cél megvalósítása, zárt rendszerben, felügyelet mellett. – Ez általában nevelő, javító, gyógyító funkció. A kolostorokban a szerzetesek szobái, a kollégiumokban, kórházakban a hálószobák, a börtönök cellái a hierarchia azonos szintjén álló egyének megkülönböztetés nélküli elhelyezésére szolgálnak. A közösség tagjai akaratuk ellenére, vagy kevés beleszólással válnak a rendszer részeivé. A közösségi kapcsolatokra is jellemző az irányítottág, az egyének általában nem választhatják meg szoba-, csoport-, cellatársukat. A hatalom pedig egy rajtuk kívül álló személy vagy csoport kezében van.

A fent említett épülettípusoknak történelmileg is közös gyökereik vannak. A betegek, gyerekek, szegények, bűnösök a középkorban gyakran kolostorokban, kórházakban kerültek elhelyezésre. Akkor még, mint munkára nem alkalmas közeg, együtt kezelték őket. Később, amikor szükség lett önálló épületek kialakítására, ezek mintájára, illetve ezek átalakításával hozták létre őket. A funkció hasonló volt: nagy számú embertömeg állandó elhelyezésére privát egységek és közösségi terek létrehozása. A privát terekben csak egy, vagy meghatározott kis számú ember tartózkodhat, éjjeli elszállásolást is biztosítva. Ezek a hálótermek, szobák, cellák, melyek ismétlődő sorozata adja a lakóegységek tömegét. (Iskolák esetében nincs éjjeli elszállásolás, de az osztálytermek hasonló módon működnek.) A közösségi funkciók kiszolgálására közösségi terek kialakítására is szükség van, amelyeket egyszerre vagy időben elkülönülve, de a közösség valamennyi tagja használhat. A közösségi terek és a lakóegységek egymáshoz való viszonya alapvetően a korábban bemutatott alaprajzi és térbeli formációkat hozzák létre ezeknél a létesítményeknél is. Az azonban egyértelmű, hogy szükség van közös funkciókra, enélkül nem lehet jól működő közösséget fenntartani, és társas viselkedésre, reintegrációra nevelni sem. A teljes elkülönítés ellentétben áll a humánummal.

Az ember társas lény. Szüksége van kapcsolatokra, kommunikációra, interakciókra. Ugyanakkor az ember individuális lény is. Az individuum egyik megnyilvánulása a személyes tér igénye is. Ez alapvető emberi jog. A fenti intézetek mindegyike egy mesterséges, zárt közeg, ahol többé vagy kevésbé, de korlátozva van a személyiség. Ez a mozgástér csökkenésében, a személyes tárgyak elvesztésében, a megszokott viselkedésformák tiltásában vagy visszafogásában nyilvánul meg. A megfosztás egyben a hatalmi viszonyok kifejezője is. A hierarchikus intézményekben megjelenik az egyén és hatalom viszonya, amelynek egyensúlyát megfelelő eszközökkel fenn kell tartani. Maga a hatalom jelenléte azonban minden esetben befolyásolja a magatartást, és a korlátozás mértékének és az egyén karakterisztikus vonásainak megfelelően frusztrációt vált ki.

További nagyon jelentős szempont ezeknél a létesítményeknél, hogy a hosszú távú tartózkodás terei. Környezetpszichológiai aspektusból ezek az épületek és helyiségek nemcsak a pillanatnyi viselkedést határozzák meg, hanem hosszú távú pszichológiai hatást is gyakorolnak a használóikra.

4.2 AZ ÉPÍTÉS FELELŐSSÉGE – EMBERI JOGI, TÁRSADALMI ÉS SZAKMAI SZEMPONTOK A BÖRTÖNÉPÍTÉSZETBEN

4.2.1 ETIKAI MEGKÖZELÍTÉS

Napjainkban az igazságszolgáltatási folyamat középpontjában a humanitás, az emberi jogok, a rehabilitáció áll. A kortárs építészetben mintaként emlegetett legújabb börtönök ezt a modern, emberközpontú megközelítést képviselik. Az építész felelőssége ezekben a példákban egyértelmű: a társadalom érdekeit képviselve, javító szándékkal olyan terek létrehozása, amelyek humánus környezetet eredményeznek.

Mi a helyzet azonban, ha nem ilyen pozitív a megközelítés? Egy, az emberi jogok megsértésére létrehozott épület mennyiben járul hozzá az erőszakos viselkedéshez? Részt vehetnek-e az építészek olyan új börtönök kialakításában, ahol halálkamrák, és magánzárkák épülnek kifejezetten az emberi jogok megsértésére. Ezeket a kérdéseket veti fel Raphael Sperry - a *Dizájnerok és Építészek a Szociális Felelősségért (ADPSR)* nevű szervezet alapítója - a *Fegyelem és büntetés: az emberi jogok építésze* című cikkében:¹⁹

Nem véletlen, hogy a börtönépítészet etikai vonatkozásait társadalmi nyilvánosság elé állító mozgalom Amerikából indult, ahol a helyi törvények, igazságszolgáltatási és börtönviszonyok sokszor az alapvető emberi jogokat sem veszik figyelembe. 2,3 millió börtönlakóval az egész világon az USA-ban a legnagyobb az elítéltek aránya a társadalomban. Ez a börtönüzemeltetést és -építést hatalmas iparággá teszi. A kivégzés és az elnyújtott magánzárka széles körben elterjedtek. Az Amnesty International és az ENSZ is elítéli és kínzásnak minősíti az olyan amerikai módszereket, mint az elzárás, amely több mint 100 éve bizonyított, hogy károsítja a hosszú távú mentális egészségi állapotot. A kritikus helyzetet szemlélteti a 2013. júliusi kaliforniai éhségstrájk: 30.000 elítélt sztrájkolt szolidaritásképpen a Pelikán-öbölbeli (KMD iroda által tervezett) Állami börtönben uralkodó embertelen körülmények enyhítéséért. A supermax típusú intézményben az életkörülmények extrém módon lecsökkentek: fojtó volt a túlszűfolttság, gyakoriak voltak a fertőző járványok, és általános volt a 23 órás magánzárkás elkülönítés gyakorlata. Ez gyakran súlyos, poszt-traumatikus tünetek kialakulását eredményezte: hallucináció, depresszió, szorongás, düh, és öngyilkosság.

Fotó: <http://solitarywatch.com>

Fotó: <http://www.tikkun.org> - Danny Murillo

¹⁹ Raphael Sperry (2014) Discipline and Punish: The Architecture of Human Rights. *The Architectural Review*, March, 2014

A börtönbe zárt emberek megsértették a törvényt, és gyakran embertársaikat bántalmazták. Az elítéltek emberi joga azonban nem a bűneikről szól, hanem arról az alapvető emberi tisztességről, amely alá nem süllyedhet egy társadalom sem. Az emberi jogok kérdése először i.e. 536-ban merült fel, amikor Nagy Cyrus Babilonban felszabadította a rabszolgákat, valamint szabad vallásgyakorlást és faji egyenjogúságot hirdetett. Mégis nagyon hosszú időnek kellett, illetve kell eltelnie ahhoz, hogy az emberi jogokat az élet minden területére kiterjesztve, felelős politikai és társadalmi viselkedésmintákat hozzunk létre.

Az építészeknek is tisztában kell lenniük a munkáik etikai dimenziójával, hogy elkerüljék a „gonosz banalitását” - Hannah Arendt politikai teoretikus szavait idézve. Nem csak a gonosztól vezérelve követhetünk el bűnt. Az erkölcsileg megkérdőjelezhető feladat végrehajtása súlyos etikai kérdéseket vet fel.

Hogyan tud az építészszakma válaszolni erre? Amerikában a *Dizájnerek és Építészek a Szociális Felelősségért* nevű csoport beadványt nyújtott be az *Amerikai Építészek Intézetének (AIA)*, hogy etikai szabályzatában rögzítse: meg kell tiltani a tagoknak, hogy olyan tereket hozzanak létre, amelyek megsértik az emberi jogokat, különös tekintettel a kivégzőkamrákra, a 'supermax' börtönökre és magánzárkákra. Az AIA szabályzata már korábban is tartalmazta azt az általános alapelveket, hogy a tagoknak minden szakmai törekvésükkel az emberi jogok érvényesülését kell képviselniük. Ennél konkrétabb etikai felelősséget fogalmaz meg azonban az a felvetés, miszerint ha az építészek hozzájárulnak olyan terek létrehozásához, amelyek az emberi életet és méltóságot sértik, bűnrészesekké válnak a dehumanizáló eredmény létrejöttében. Ezzel közvetlen káros hatást gyakorolnak az egyes emberek életére, és így a társadalomra is.²⁰ És itt nem csak a halálkamrák kialakítására kell gondolnunk. Egyetlen cella vagy mellékhelyiség esetében is biztosítani kell az alapvető emberi szükségletek kielégítését. Ezek olyan alapelvek, amelyeket semmilyen megbízói nyomásra nem lehet figyelmen kívül hagyni. Ez a kemény állásfoglalás nélkülözhetetlen a társadalom és a szakma erkölcsi tudatának formálásában.

Ez a megközelítés azonban újabb erkölcsi dilemma elé állítja a szakmát: Ne tervezzünk többé börtönöket? Természetesen nem ez a megoldás. Amíg van bűn, és szükség van a börtönök és fogva tartás terei iránt, szükség van a felelős, szakmai támogatásra. Fontos aspektusa ez az építész egyéni felelősségének.

4.2.2 TÁRSADALMI HATÁSOK

Az igazságszolgáltatási és büntetés-végrehajtási rendszer minden társadalomban másként működik. A társadalom, a politika és a szakemberek közös feladata és felelőssége, hogy az adott rendszerben kialakítsanak egy olyan humánus, emberi jogokat előtérbe helyező, reintegrációt elősegítő modellt, amivel csökkenthető a visszaeső bűnözés aránya, és társadalomformáló hatásával a bűnmegelőzésben is szerepet tud vállalni.

Ennek az elképzelésnek a megvalósítására jöttek létre a skandináv típusú nyitott, félig-nyitott börtönmodellek. A szkeptikusok szerint az „üdülő jellegű körülmények” ellentmondanak az igazságszolgáltatási rendszer logikájának, és nincs elrettentő hatása a bűnelkövetők számára. A statisztikák azonban magukért beszélnek: amíg az amerikaiaknál 43% a visszaeső bűnözés aránya, Norvégiában csak az elítéltek 20%-a kerül vissza újra a börtönbe. A skandináv modell egyszerű átvétele azonban nem egy mindenhol alkalmazható általános megoldás. Skandináviában a rendkívüli gazdasági fejlődés, a békés történelem, a nagyon alacsony

²⁰ Janelle, Zara (2013) Prison Design and Its Consequences: The Architect's Dilemma, *Blouin Artinfo*, Sept, 2013

bűnözési arány minden más régiótól eltérő feltételrendszert teremtett ennek a "mintatípusnak" a kialakulásában. Minden országban a meglévő társadalmi, gazdasági rendszer figyelembevételével kell meghatározni a megfelelő irányt a büntetés-végrehajtás fejlesztésében. Az építészet ebben betöltött szerepe nyilvánvaló. Fel kell tárni a lehetőségeket, és tisztában kell lenni a különbségekkel. Két egyformán kialakított büntetés-végrehajtási intézet más-más társadalmi viszonyok között más-más hatást érhet el. Egy luxusbörtön, amelyet a legmodernebb tárgyi és technikai felszereltséggel alakítottak ki, természetes Norvégiában, hazánkban azonban - ahol az éltszínvonal jóval alacsonyabb, - valószínűleg a társadalom nagy részében felháborodást váltana ki, hiszen az emberek többsége a szabad világban rosszabb körülmények között él.

A külföldi tapasztalatok alapján a nyitott börtönrendszerek esetében a legnagyobb gond sokszor nem a rendszeren belüli működésen van, hanem azon kívül: a lakosság meggyőzése, a módszer elfogadtatása nem könnyű feladat. Először a társadalom hagyományos börtönfelfogását kell megváltoztatni. A börtön, mint az elzárás, a büntetés helye, a bűn világa a modern büntetés-végrehajtásban már nem állja meg a helyét. A szemléletváltáshoz azonban szükséges, hogy a téma nagyobb nyilvánosságot kapjon - megfelelő szakmai támogatással. Természetesen ez a modell csak úgy működhet biztonságosan, ha a lakossággal érintkező fogvatartottak megfelelő orvosi, pszichológiai és pszichiátriai vizsgálatokon mennek keresztül, állandó felügyelet alatt állnak, és egyértelmű a javulási szándékuk, azaz teljesen veszélytelenek. Ha ez meg is tud valósulni, az elítéltek befogadása, a lakosság viszonya a bűnelkövetőkhöz társadalmanként, kultúránként más és más. Nagy különbségek vannak az emberek egymásba vetett bizalmában, a közösségen belül biztonságérzet mértékében. Ennek megfelelően eltérőek a reintegráció lehetőségei, és az alkalmazandó eszközök is.

Fontos kiemelni a létesítményen belüli biztonság kérdését is. Ez a büntetés-végrehajtás különböző szintjein (fogda, börtön, fegyház) más és más eszközök alkalmazását jelenti, amelyet a tervezés során alapvető szempontként kell figyelembe venni: a közlekedő zónák, vizuális kontroll kialakítása, a megfelelő technikai rendszerek alkalmazása, stb. A biztonságot a rabok és az őrk számára egyaránt meg kell teremteni. Legtöbb esetben az agresszívabb személyek, vagy bandák jelentik a veszélyt. De felmerülhet egy bizonyos elítélt veszélyeztetése is, például ha bűnéből adódóan a többi rab megvetésével, bántalmazásával kell számolni. Az élet védelme és emberi jogok biztosítása alapelv kell, hogy legyen. Ami pedig kulcsfontosságú, hogy ezt az őrk esetében is biztosítani kell. Magától értetődik, hogy ha kevesebb a feszültség a rabok között, az őrk is nagyobb biztonságban vannak. A direkt ellenőrzésen alapuló rendszerek esetében a felügyelők részéről felmerülhet az állandó félelem érzése, hiszen a szabadon mozgó rabok reális veszélyt jelenthetnek. Ezekben a rendszerekben azonban a fogvatartottak és őrk között kialakuló közelebbi, együttműködő kapcsolatok csökkentik a feszültségeket, és a tapasztalatok alapján nem jellemző az őrk elleni atrocitás.

4.2.3 SZAKMAI ÁLLÁSFOGLALÁS

A hazai börtönügy egészére jellemző a társadalmi érdeklődés és információ hiánya. Ez nincs másképp az építészet vonatkozásában sem. Keveset tudunk a börtönökről, de kevés az információ is. Megjelenik egy-egy bulvárcikk a javuló körülményekről, egy új épületről vagy átalakításról, de az előzmények és a hosszú távú hatások már nem kerülnek bemutatásra. Építész-szakmai vonatkozásban az jelenti a legnagyobb problémát, hogy a versenyeztetés körülményei nem az építészeti minőség szempontjaira épülnek: jelenleg a tervezési és kivitelezési pályázat egy közbeszerzési eljárás keretében valósul meg, és sokszor több börtön építésére is egy pályázat kerül kiírásra. Az egyes építészeti irodák nem tudnak megfelelni a kiírt követelményeknek, ezáltal a tervezőszakma közvetett módon ki van zárva a legújabb projektekből. Jelenleg is nyolc börtön építése van tervezetben, de egyikre sem volt nyílt vagy meghívásos építészeti pályázat meghirdetve, és a körülmények, a pontos program sincs nyilvánosságra hozva. Összehasonlítva a Nyugat-európai gyakorlattal, ez teljesen eltérő hozzáállást szemléltet. Nagyon nehéz a modern rehabilitációs elveket követő külföldi börtönök és a hazai börtönök összehasonlítása. Egyelőre még más a fejlődés iránya, ezért az eredmények sem összehasonlíthatók. Más a társadalmi, történelmi, politikai és gazdasági háttér, de egyértelmű, hogy hazánkban is szükség lenne nyílt építészeti pályázati rendszer kialakítására, ahol a program meghatározásában és a szakmai zsűriben is valamennyi érintett társtudomány képviselője jelen van.

Minden eszköz rendelkezésünkre áll, hogy a kor ideológiájához és a helyi adottságokhoz alkalmazkodó, jól működő épületek szülessenek. A szakmai háttér adott. Mind a büntetés-végrehajtás oldalát nézve, mind az építészeti tudást és minőséget tekintve. Megvannak a technikai lehetőségek, magas szintű társadalomtudományi ismeretek állnak rendelkezésre. Az intézményi keretek azonban nem biztosítottak. A téma nem kap elég nyilvánosságot, támogatást és természetesen pénzügyi forrást. Igaz, ez hazai viszonylatban nem csak a börtönügyre jellemző. Gondoljunk például az egészségügyben, a gyógypedagógiában elért eredményeinkre. Birtokunkban van az elméleti tudás, büszkék lehetünk a tudományos területeken elért sikerekre, elismerésekre. Az intézményesített keretek között ezek az innovatív módszerek azonban nem, vagy csak nagyon nehezen tudnak érvényesülni. A börtönépítészet messze elmarad attól a színvonalától, amit a szakmai háttér lehetővé tenne.

Az etikai felelősség egyre jobban előtérbe kerül a börtönépítészetben, hiszen a létrehozott produktumnak jelentős rövid- és hosszútávú hatása van a személyiségre. Ennek tudatában, de nem túlideologizálva azt, a társtudományok mélyreható kutatásával és kellő szociális érzékenységgel kell fegyelmező börtöntereket alkotnunk.

4.3 PSZICHOLÓGIAI SZEMPONTOK A BÖRTÖNÉPÍTÉSZETBEN

4.3.1 AZ ELZÁRÁS PSZICHOLÓGIÁJA

Pszichológiai megközelítésből a börtön a korlátozás, a megfosztás szimbóluma: megfosztás a szabadságtól, a tértől, a kapcsolatoktól - térbeli és időbeli izoláció.

A tértől való megfosztás az elsődleges korlát, amit egy elítélt megtapasztal. Az ember társadalmi lény, de személyiségének fejlődéséhez szükséges a megfelelő személyes tér. A tér a személyiség számára fizikai és biológiai szükséglet. Edward T. Hall híres elmélete szerint az embert körülvevő teret 4 szintre lehet felosztani: intim, személyes, szociális, és nyilvános térre. Az intim zóna 15-45 centiméteres sugarú körben veszi körül a testet. Megállapították, hogy az intim zónába való belépés agressziót és félelmet válthat ki az emberekből.²¹ Ezért a börtönlakóknál a rabtárs túl közel kerülése önmagában erőszakos megnyilvánulást eredményezhet – a túlszűfolt börtönökben ez gyakori probléma. (Magyarországon némely intézetben 1-1 rabra 1nm hely jut.) Természetesen az alapvető emberi jogokhoz a minimális emberi szükségletek (pl. higiéniai feltételek) biztosítása is hozzá tartozik, az ettől való megfosztás is rombolja a személyiséget. A humánus büntetés-végrehajtásban ezért alapfeltétel a megfelelő méretű és minőségű személyes tér biztosítása.

Az időtől való megfosztás érzése a büntetés letöltése alatt fokozatosan erősödik. Ekkor tudatosul a rabokban, hogy mit veszítenek, hogy milyen értékes időt veszítenek el a börtönben, amit családjukkal tölthetnének, és hasznos dolgokra fordíthatnának. A börtönben való elzárás miatt lemaradni a fontos családi eseményekről az egyéni döntés jogától való megfosztás talán legfájóbb eleme. Nem beszélve az esetleges tragédiákról, például egy szülő elvesztéséről, amikor egy elítélt nem tud ott lenni családtagjának temetésén, illetve életének utolsó pillanataiban. A nevelésre összpontosított börtön tud az ember és az idő viszonyáról, vigyáz arra, hogy az időmúlás „élménnyé” váljon. Erre szolgál például az oktatás, a munkavégzés, a megtarott ünnepek. A napi ritmus, a közösségi események az intézeten kívüli életmód folytatásának is alapvető pillérei.

A szakirodalom a legfontosabb börtönártalmak közt említi a rab megfosztását a normális szexuális élettől. Ez élettani, idegrendszeri és hormonális szempontból is károsítja a személyiség helyes irányú fejlődését. A férfi énképéhez hozzátartozik a társadalomban elfogadott férfias szexuális magatartásmód és viselkedésminta. A börtönben a férfi elveszti a férfi szerepet. Sokat elárul, hogy a rabok beszélgetése leggyakrabban a szexualitás körül forog. A férfi státusz elvesztésének kompenzálására válik értékkel a férfiaság. A homoszexualitás nem csak a nemi vágy kielésére szolgál, az elkövetett nemi erőszak a hatalom gyakorlásának is kifejezője. A homoszexualitás ebben a helyzetben kényszerpálya, ezért más megítélés alá esik, mint a szabad életben. Emiatt a súlyos torzító hatás miatt napjainkban sok börtönben kötöttebb körülmények között ugyan, de engedélyezik a heteroszexuális kapcsolatokat.

KÖRNYEZETPSZICHOLÓGIAI HATÁSOK

A humánus, nevelő célú büntetés-végrehajtási rendszer kidolgozása és megvalósítása átfogó pszichológiai vizsgálatok nélkül nem lehetséges. A börtönpszichológia mára már nem elhanyagolt terület, számos kísérlet foglalkozik a különböző börtönártalmakkal: mint a magány,

²¹ Hall, Edward T.: Rejtett dimenziók. Gondolat, Bp., 1987.

az elidegenedés, a mentális elváltozások, az egyéni és csoportos viselkedési formák, a csoportthatás. Nagy segítséget nyújt a környezetpszichológia fejlődése, mely a fizikai környezet emberekre gyakorolt hatásait vizsgálja.

„A pszichológia tehát gyakorlatilag az építész munkájának legtöbb fázisában segíthet (Canter–Lee 1974): (a) a tervkialakítás szakaszában, ahol az általános pszichológiai elveket (pl. a térészlelés vagy a társas interakciók szabályait) is figyelembe kell venniük az építészeknek; (b) a specifikáció fázisában: a legtöbb fizikai környezeti aspektus és a pszichológiai jelenségek közötti kapcsolatok specifikusan feltárhatók. Ilyen például a tér érzelmekiváltó jellege és a térben folyó kommunikáció kapcsolata. Végül (c) az értékelés szakaszában: a létező (vagy feltételezhető) pszichológiai hatások elemzése szükséges annak érdekében, hogy feltárjuk és kijavítsuk a meglévő környezetek nem megfelelő tulajdonságait, illetve megértsük a megfelelően működő terek sajátosságait, és mindezt felhasználhassuk a jövőbeli környezetek kialakításakor. Ily módon szolgálhat a pszichológia hídként a konkrét, operatív problémák és a működő megoldások között, és nemcsak a megszokott esztétikai-vizuális nézőpontból (Fitch 1965/1998; Nasar 1992), hanem tekintetbe véve az épület használóinak szükségleteit és elvárásait, mindenek fölé helyezve az épített környezet ezeknek való funkcionális megfelelését (Zeisel 1993).”²²

A környezetpszichológiai vizsgálatok esetében nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a szempontot, hogy a börtönviszonyok nem csak a rabok, hanem valamennyi börtönszemélyzet életére komoly hatást gyakorolnak. Itt nem csak az állandó börtönalkalmazottakra, de a külsős személyzetre, a pszichológusokra, lelkesekre, szociális munkásokra, önkéntesekre is gondolni kell. Hazai viszonylatban nézve ez 18 ezer elítéltet, kb. 8400 fős személyzetet, valamint valamennyiük egész családját érintő probléma, azaz társadalmilag is jelentős kérdés.

4.3.2 ESETTANULMÁNYOK

AZ ÉPÍTÉSZETI KIALAKÍTÁS HATÁSAI A BÖRTÖNLAKÓK ÉLETÉRE - EGY HOLLAND KUTATÁS ALAPJÁN

Karin Beijersbergen, a holland Biztonsági és Igazságügyi Minisztérium Kutatási és Dokumentációs központjának kutatója megállapította, hogy az épületforma, az alaprajz és egyéb építészeti tényezők is jelentős hatással vannak arra, ahogy a holland elítéltek a börtönszemélyzettel való kapcsolatukat értékelik.²³ Ez a kapcsolat pedig, mint tudjuk, döntő szerepet játszik a direkt ellenőrzésre építő rehabilitációs elképzelésekben.

A kísérlet során 32 büntetés-végrehajtási intézetben 1764 elítéltet kérdeztek meg, és figyelembe vették az építészeti stílust, az épületek korát, és olyan építészeti elemeket, mint a lakóegységek mérete és a kétszemélyes cellák száma az intézetben. Az épületek alapvetően hat geometriai stílust képviseltek, és mindegyik más korszakban épült, a késő XIX. századtól a XXI. század elejéig. A vizsgált típusok a panoptikum, a radiális, a belső udvaros, a négyszög alaprajzú, a campus, és a többemeletes formációk voltak.

²² Düll, Andrea: Építészeti-környezet-pszichológia, In: *Régi-új Magyar építőművészet*, 2005/6, Utóirat /Post Scriptum p. 14-17.

²³ Beijersbergen, K.A., Dirkzwager, A.J.E., Laan, P.H. van der, & Nieuwbeerta, P. (2016). A supportive building? Prison design and staff-inmate relationships. *Crime & Delinquency*, 62(7), 843-874.

Breda korrekciós intézet, panoptikus
– fotó: Dán custodial institutions agency

De Kruisberg korrekciós intézet,
négyyszög alaprajzú – fotó: Google Earth

A vizsgálat során bebizonyosodott az a feltevés, hogy a panoptikum típusú börtönökben a legtávolabbi, legformálisabb az elítéltek és az őrközteli kapcsolat. A radiális, belső udvaros, négyyszög alaprajzú, és többemeletes formáknál növekszik a rabok elégedettsége az őrközteli viszonyuk megítélésében, míg a campus-os elrendezésnél alakul ki a legközelebbi, támogató viszony.

Nieuwegein korrekciós intézet, radiális – fotó: De Jong

Vught korrekciós intézet, campus – fotó: Apple maps

Azt is kimutatták, hogy a rabok sokkal pozitívabbnak értékelték az őrközteli kapcsolatukat az újabb épületekben, illetve ott, ahol alacsonyabb a kétfős cellák aránya. A régebbi egységek és a kétfős cellák Hollandiában a panoptikum típusnál gyakoriak. A kétfős elhelyezésnél az egyes elítéltek kisebb egyéni odafigyelésben részesülnek.

A panoptikum esetében a negatív megítélésnek más okai is vannak. A panoptikum a felügyelet elvére épült, ahol a felügyelő a központból minden elítélteket ellenőrizni tud. Ez a nagyobb fizikai távolság egyértelműen a rabok-őrközteli távolságtartó viselkedéshez vezet. Az épület nagy mérete, a fogvatartottak nagyobb száma személytelenebb légkört teremt, illetve kevesebb a rabok és felügyelők közti interakció lehetősége is. Az épületek régies, nyomasztó megjelenése, és kevésbé modern felszereltsége negatívabb börtönközöket eredményez, ami az elítéltek és őrközteli kapcsolatára is hatással van.

Over-Amstel korrekciós intézet,
többszemeletes - fotó: Nienke Laan

Rotterdam – De Schie korrekciós intézet,
belső udvaros – fotó: Dán nemzeti rendőrség

A többszemeletes börtönöknél lehetőség van kisebb, otthonosabb lakóegységek kialakítására, ahol a közösségi tevékenységeken és humánus bánásmódon van a hangsúly. Ilyen környezetben nagyobb az esélye az együttműködő, partneri viszony kialakulásának. A campus-os típusnál is kisebb lakóegységek működnek, gyakran „városias” jellegű elrendezéssel, amelyek természetesebb, a valósághoz közelebb álló szituációkat eredményeznek. A nagyobb autonómia és felelősség, a személyesebb viszonyok csökkentik a börtönfeszültséget és felkészítenek a falakon túli életre.

A nagyobb látótér az utóbbi típusoknál szintén pozitív hatást gyakorol, aminek hatására az őrcök is felszabadultabbak, barátságosabbak. Könnyebb a kommunikáció, amikor nem kell a periférikus területről érkező váratlan támadásoktól tartani.

A kutatás kizárólag holland adatokon alapszik. Nem mondhatjuk tehát, hogy az eredményeket alkalmazva mindenhol azonnali sikereket lehet elérni a rehabilitáció megvalósításában. Hollandiában a társadalmi viszonyok, az életszínvonal, a bűnözési arány egy mérsékelt börtönpolitikát eredményezett, ahol alacsony az intézeteken belüli erőszak, az elítéltek és őrcök között együttműködő kapcsolat jellemző, és nincs hagyománya a börtönbandáknak. Talán éppen ebből a „tisztá” képből adódóan lehet mégis hosszútávú következtetéseket levonni. Ha kiiktatjuk a brutalitást, az embertelen körülményeket, azaz érvényesülni tudnak az alapvető emberi jogok, kevesebb változó marad, és egyértelműbb következtetéseket vonhatunk le, hogy miként befolyásolják a zárt létesítményekben az építészeti elemek az emberek viselkedését.

A STANFORDI BÖRÖTNKÍSÉRLET

A börtönpszichológia egyik legtöbbet idézett híres (hírhedt) kísérlete a Philip G. Zimbardo, a Stanford Egyetem pszichológiai professzora által végzett börtönkísérlet (1971). A kísérletet a haditengerészet megbízásából hajtották végre. A cél annak az elméletnek a bebizonyítása volt, hogy adott környezeti hatások következtében az emberek a „szerepüknek” megfelelő viselkedési formákat vesznek fel.

A kísérletet fiatal önkéntesekkel hajtották végre, fizetség fejében, és véletlenszerűen döntötték el, hogy ki lesz őrcök és ki elítélte. A résztvevők mindannyian egészséges mentális állapotúak voltak. A helyszín a Stanford Egyetem egyik alagsora volt, ahol a valóságnak teljesen megfelelő börtönhelyiségeket alakítottak ki. A szereplőket is élethű ruhákba öltöztették. A második napon a rabok fellázadtak, és az őrcök szabad kezet kaptak a helyzet kezelésében. Megkezdődött az

elítéltek megalázása, és a magánzárka módszerét is alkalmazták. Volt aki három nap alatt összeomlott, és be kellett fejeznie a kísérletet. A legtöbben beletörődtek helyzetükbe, szó nélkül mindenben engedelmessé váltak. A kísérletet két hét hosszúságúra tervezték, de hat nap után olyan veszélyes helyzet alakult ki, hogy félbe kellett szakítani. (A kísérlet részletes leírását l. a függelék 10.2-ben.)

A vizsgálat beigazolta azt a feltételezést, miszerint a személyiség adottságaival szemben alapvetően a környezeti feltételek határozzák meg az emberi viselkedést, a szélsőséges helyzetek pedig teljesen eltorzíthatják a személyiséget. Az ember a hatalom birtokában, illetve annak alárendelve, megfelelő támogató ideológiai és környezeti háttérrel korábbi személyiségével ellentétes viselkedési formákat vesz fel.

fotók: <http://www.prisonexp.org/>

A kísérlet környezetpszichológiai vonatkozásaként meg kell említeni a „díszletként” használt téri környezet jelentőségét, amely meghatározó volt a deviáns viselkedésformák kiváltásában. A börtönterek kialakítása, a megfelelő színek, világítások alkalmazása, a magánzféra, a territoriális tér megszüntetése, a személyes térbe történő behatolás lehetősége közvetlenül befolyásolták az emberi megnyilvánulásokat, és a kísérleten túlmutató hosszú távú negatív pszichológiai hatással is bírtak. A vizsgálat után elvégzett tesztek alapján az „elítéltek” agresszívakabban kezdtek viselkedni.

A kísérletnek sok bírálója akadt. Elsősorban a precizitás hiányát és a letartóztatás megtévesztő körülményeit kritizálják, ami megkérdőjelezheti a végkövetkeztetést. A vizsgált személyeket otthonukból valódi rendőrök hurcolták el, és nem volt egyértelmű, hogy ez a kísérlettel függött-e össze vagy hamisan vádolták őket. Innentől kezdve az egész vizsgálat bizonytalan és megtévesztő körülmények között zajlott. A publikációban szereplő információk gyakran nem számszerűen jelentek meg. Ha egy helyzetben néhányan agresszívan viselkedtek, az azt jelenti, hogy többen vannak akik nem, emiatt nem lehet általános érvényű következtetéseket levonni. Több ilyen megkérdőjelezhető elemet lehet kimutatni a vizsgálat során, és nem került sor a kísérlet megismétlésére sem. Az azonban biztos, hogy a tipizált téri környezet és szituáció ha nem is egyformán, de hatást gyakorol az egyénre.

FRESKÓ TERÁPIA – BALASAGYARMAT (2007-2009)

A Balassagyarmati Fegyház és Börtön alacsony és sötét kápolnája 2009 decemberére lenyűgözően szép szakrális térré alakult. Különlegessége azonban abban rejlik, hogy mindezt az elítéltek hozták létre. Egy átfogó rehabilitációs program keretében lehetőség nyílt a börtön kápolnájában korábban elpusztult freskók renoválására. Fontos szempont volt az elméleti, gyakorlati oktatás, valamint a terápiás lehetőségek együttes alkalmazása, amely többféle tudományág megismerését is lehetővé tette. A projekt az általános szakmai képesítés megszerzésénél komplexebb feladatot tűzött ki célul: olyan elméleti és gyakorlati szakképzést nyújtott, amely műemléki vonatkozásával többletértéket képvisel.

Fotó: Várkonyi Péter

Fontos megemlíteni a freskó speciális fizikai tulajdonságát, amely pszichológiai hatást gyakorol a vele kapcsolatba kerülő emberre. Amíg egy keretes, vagy táblaképet szabadon eltávolíthatnak a falról, addig a freskó mindig ott marad, nem mozgatható el, állandóságot képvisel. Ha egy ember egy freskóval ellátott térben tartózkodik, akár akarja, akár nem, a freskó hatni fog a személyiségére. Ez elsőre tudat alatt működik, míg folyamatos jelenlét alatt tudatosodni kezd, és pozitív hatást fejt ki a személyiségére, érzéseire.

A büntetés-végrehajtási intézetek esetében a fogvatartottnak általában idővel vissza kell illeszkednie a társadalomba. Ekkor keresi a freskók által tudat alatt megszerzett értékeket és érzéseket. Ezért lényeges szempont, hogy a freskón látható esemény olyan üzenetet tartalmazzon, ami segíteni tud az elítélteknek a társadalomba való visszailleszkedés időszakában. A freskók olyan válogatott bibliai témákat jelenítenek meg, amelyeknek komoly eszmei, erkölcsi mondanivalójuk van. Balassagyarmat esetében a kápolna tér a közösségi, oktatási, olvasási funkció és a szentmise tere is. Így az elítélt sokat találkozik a kápolna terével, nagymértékben tud rá hatást gyakorolni.

Ezt a hatást erősíti, hogy az elítélt aktívan közre tudott működni a tér kialakításában, így az érték létrehozását szorosabban magáénak érzi. Az értékteremtés itt több szálon valósul meg: művészi, társadalmi és egyházi értékek megteremtéséről van szó. A fogvatartott hasznos, specifikus elméleti és gyakorlati tudásra tud szert tenni, miközben terápiás hatások érik, amik formálják a személyiségét. A közösség azon tagjai, akik nem vettek részt a programban, elismeréssel fordulnak a társaik felé, akiknek ezáltal önbecsülésük is nő. Emellett az elítélt a közösséggel szemben elkövetett bűntett részleges jóvátételeként is megéli a helyreállító munkát. Ezt a folyamatot „helyreállító igazságszolgáltatás”-nak nevezzük, amely újfajta megközelítést tükröz. A 18 hónap alatt a teljes tér átalakul, megújul, ami az elítélteken is érezhető hatást fejt ki.

Fotó: Várkonyi Péter

A terápia környezetpszichológiai hatása összetett, mivel önmagában a tér a kupolával, a freskóval képes arra, hogy befolyásolja a magatartásunkat. (Gondoljunk csak arra az érzésre, ha belépünk egy templomba – még a vallást nem gyakorlók esetében is megváltozik a viselkedés.) A másik hatás az a látható és láthatatlan folyamat, amely a helyreállítás során történik: a javulás, a megújulás – téri és lelki síkon - minden résztvevőre hatást gyakorol. (A program részletes leírását I. a függelék 10.3-ban).

Fotó: Várkonyi Péter

5. MINTAÉPÜLETEK

5.1 KÜLFÖLDI PÉLDÁK

5.1.1 HALDEN PRISON (2010)

Fotók, rajzok: www.worldbuildingsdirectory.com / STR/Reuters /Landov

Az Erik Møller tervei alapján készült haldeni börtönt a világ leghumánusabb börtönének tartják. A létesítmény Norvégia délkeleti részén, egy kellemes, lankás erdőségben terül el.

A koncepció a kemény és lágy, a szögletes és organikus, a büntetés és rehabilitáció ellentétére épül.

A norvég szemlélet szerint elsődleges, hogy a bentlakók számára az itt eltöltött idő egy „főpróba” legyen, miközben megtanulják, hogy a büntetésük letöltése után milyen módon lehet és kell bűn nélkül élni. A börtön kialakítása ezért a rehabilitációt helyezi középpontba a büntetés és szigorú felügyelet helyett.

Az intézményben 250 súlyos bűncselekményekért elítélt rabot tartanak fogva, akikre 290, illetve az adminisztratív személyzettel együtt 340 felügyelő jut.

A büntetés letöltése egy határozott idejű elzárás, időbeli izoláció. Egy korábbi börtönlakó úgy emlékszik vissza, mintha a börtönben való tartózkodása egy bűvárharangban eltöltött időszak lett volna, időben és térben elszigetelve. Az idővel kapcsolatos gondolatok koncepcionális szerepet töltenek be a börtön életében – fontos, hogy az elítéltek kapcsolatot tartsanak az idővel. A skandináv erdő változásai, a váltakozó színek az évszakok ritmusát, az idő múlását jelképezik. A legszebb tájképi elem egy 8 m magas kőfal, amely kulcsfontosságú a létesítményben: az

elmélyülés helye. A táj beépülése a mindennapi életbe a rehabilitációs folyamat kulcsa.

Mindegyik épületnek sajátos megjelenése és anyaga van. A homlokzatok a biztonsági szintnek megfelelően változnak. A burkolatoknál természetes anyagokat használtak: téglát, kezeletlen fát, galvanizált acélt. A színek és anyagok megisméltődnek a terület közeteiben és növényzetében.

A börtön egyes funkciói külön épületben kapnak helyet, melyek egy körúttal vannak összekapcsolva.

A bejárat kapu közelében található az adminisztráció és a fogadóépület, majd a sportpálya és a kulturális központ tömege következik. A sportközpont keleti részén a táj meredek sziklafalakkal és sűrű erdőterülettel egy éles határvonalat képez. A kulturális blokkban egy szakrális tér is kialakításra került, mely vallásos szimbólumok nélküli díszítést kapott, így szolgálja a börtön kulturális sokszínűségét. A szentély északi téglahomlokzatán egy üvegtéglás „égbolt”, a keleti végfalán fényjátékok alakítják a teret. A szentély északi kijárata gránitpadokkal kialakított területre nyílik, ami kültéri összejövetelekre hívogat.

A foglalkoztató ház téglahomlokzata faburkolatú egységekkel van tagolva, kijelölve a bejáratokat, és ugyanakkor az épület szárnyai közt a határvonalat. A belső térben az ablakok megfelelő elhelyezésével és a tetővilágítással hangsúlyos szerepet kap a fény mozgása. A természet így a belső tér részévé válik. Az oktatószoba és workshopok bejárata felülről nagyvonalúan megvilágított folyosón át érhető el. Rácsos ablakok nem léteznek sehol sem a börtönben. A biztonságot biztonsági üveg alkalmazásával, a külső területek felügyeletével, és a 1,5 km hosszú betonfallal garantálják.

A déli területen, kissé elkülönítve egy vendégház épült. Itt fogadhatják az elítéltek a látogatóikat. Az intézményes jelleget a norvég hegyi kunyhókra emlékeztető kialakítással igyekeztek csökkenteni, hogy a családtagok minél természetesebb környezetben lehessenek együtt az elítéltekkel.

Az intézményben több mint 20, különböző térbeli elrendezéssel kialakított udvar található.

A keleti területen kaptak helyet az elítéltek lakóegységei, 10 méterrel a többi épület felett, fákkal körülvéve. A homlokzaton téglá- és galvanizált acélburkolat váltakozik a közösségi helyiségek nagy üvegfelületeivel. A belső kialakítás inkább egy jól felszerelt kollégiumhoz hasonlít: a síkképernyős tévé, a hűtőszekrény alaptartozék, és a szobák rács nélküli, hosszú ablakai kellő természetes fényt és kellemes kilátást biztosítanak. Tíz-tizenkét cellára jut egy-egy amerikai-konyhás nappali, ahol az elítélteknek lehetőségük van saját maguk ellátására.

A legnagyobb pozitívumnak azonban a személyzet és a börtönlakók közötti együttműködést tartják. Az őrök nem hordanak fegyvert (ez csak a megfélemlítés és a távolságtartás eszköze lenne), viszont gyakran közösen étkeznek és sportolnak a rabokkal. Így a feszültségek hamar kezelhetővé válnak. Igaz, komolyabb összeütközés a rabok között, vagy a rabok és felügyelők között eddig még nem történt.

Elsődleges feladat a személyzet és a börtönlakók közötti együttműködés kialakítása. A személyzet tagjai természetes szerep-modellt állítanak, támogatják és motiválják az elítélteket a napi rutinjuk kialakításában, folyamatosan emlékeztetve őket a börtönön kívüli életükre.

A Halden-i börtön számos vita keresztüzében áll. Az rehabilitációs szemlélet már első benyomásra egyértelmű, amiben a környezeti és építészeti kialakítás elsődleges szerepet játszik. Ez a börtön a campus elrendezésű és direkt felügyeleti rendszerrel működő intézmények mintapéldája. A reintegráció eredményessége statisztikailag bizonyított. Mégis ott lebeg a kérdés, hogy vajon ez a javulás kizárólagos útja-e. Nem túl humánus, túl idilli a modell? Meg tudja valósítani az elrettentő szerepet? El tud tántorítani a bűn útjáról? A választ itt már szubjektív elemek is befolyásolják. Erről sokan sokféleképpen gondolkodnak. Olyan ez, mint a

gyermeknevelés, ahol vannak bizonyított tények, statisztikák és kutatások, mégis mindenkinek máshol húzódnak a határok. Az bizonyos, hogy ezt a börtönt is, mint minden épületet, „in situ” kell vizsgálni. A norvég társadalmi, gazdasági helyzet, a kulturális háttér, az életszínvonal nem összehasonlítható a hazaival, de még az általános nyugat európai helyzettel sem. Ami ott élhető környezet, az nálunk luxus körülmény, és csak keveseknek adatik meg. Iránymutató példa ez, de változtatás nélküli átvétele további komoly problémákat vetne fel.

természeti környezet

fegyelmező-egyszerű belső

tornacsarnok-falmászó szakasszal

kontrasztos anyaghasználat

feszes udvarterek az épületek között

munka tere

szakralis tér

cella hűtővel, ruhás szekrényel és saját fürdővel

cella íróasztallal, ágygal

menza

cellaajtól egyedi grafikai kialakítással

könyvtár

teakonyha

5.1.2 DOGGERSHOEK FIATALKORÚAK NEVELŐINTÉZETE (2006)

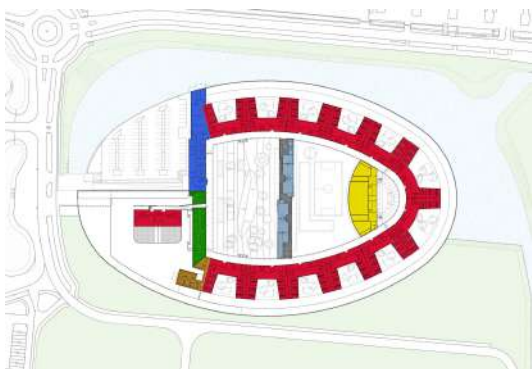

Fotók, rajzok: LEVS Architecten

Den Helder holland építésznek ellentmondásos feladatot kellett megoldania: egy fiatalkorúak számára létrehozott, zárt intézetet kellett megalkotnia maximális biztonsággal és olyan környezeti kialakítással, amely a 12 és 18 év közötti fiatalkorúaknak inspiratív környezetet és megfelelő ellátást biztosít.

Az intézet a város és iparterület határán áll. Egy olyan épület archetípusa, ahol nincs kapcsolat a külső és belső élet között, az épület elzárja magát a külvilágtól. Folytatja a régi kikötőváros örökségét — egy negyedik, fallal körülvett erődként jelenik meg a másik három létező erőd mellett. A korlátozó és egyben védelmező falakon belül azonban a nyílt és nyugodt elrendezés kiváltságos környezetet biztosít.

Az intézmény egy önállóan működő kis város, lakásokkal, utcákkal, iskolával, sportépülettel, terekkel és kertekkel. Az ovális alakú gyűrűn belül egy sétány köré felfűzve 12 pavilon található, melyek egyenként 10-10 fiatalnak biztosítanak alvó- és lakóhelyet. (Ez a belső körút a kolostorok kerengőit idézi.) A földszinten helyezkednek el a csoportszobák, a nappali tér és a kiszolgáló helyiségek. Ha a személyzet engedi, a nappaliból egy udvarkert is elérhető. Minden nappalihoz két lakószárny csatlakozik, amelyekben 5-5 cella van. Minden cellának van egy kis, udvarra néző ablaka.

A pavilonokat a sétány köti össze a középpontban álló közösségi épületekkel: a sportépülettel, az oktatási épülettel, valamint az irodákkal. Ez a sétány egy fedett, oldalt nyitott folyosó, hogy az időjárás érzékelhető legyen az iskolába és sportfoglalkozásra vezető napi séták során.

Az oktatási épület egy háromemeletes egység, amely átvágja a belső teret. Ez az egyetlen hely, ahonnan a fiatal őrizeteseink láthatják a külvilágot. Ennek a szándékolt hatása az, hogy az oktatás a külvilág megmutatásával egy jobb jövőképet sugalljon. Az épület belsejében az osztálytermek egy központi folyosó két oldalán helyezkednek el. Az emeleti szinten a termek és a terápiás szobák betonhidakkal kapcsolódnak.

A szabadidő-részleg egy íves tömeg, amely többek között sportszobákat és egy könyvtárat is tartalmaz. Szemben az iskola mértékletes stílusával, itt a formák és anyagok barátságosabb légkört teremtenek.

A bejárati épület a személyzeti épület is egyben, és a kapu a külvilágra. Az őrizetesek csak akkor lépnek be ebbe az épületbe, ha megérkeznek, vagy elhagyják a létesítményt. A szimbolikus távolság az épület és a komplexum többi része között finoman, egy kis tó és vékony acéloszlopok telepítésével jut kifejezésre. Sövények és rácsok használata nélkül jelenik meg a fizikai határ.

A közösségi épületek között három nyitott külső tér található. Városi jellegű térszervezés valósult meg, ahol a közösségi és privát terek kapcsolata, a kint és bent, a lehetőségek és határok mind jelen vannak. Szélsőséges helyzetekben előfordul, hogy a gyerekek az egész középiskolai időszakukat itt töltik. Alapvető szempont volt, hogy az intézet olyan „normális” környezetet biztosítson, amelyben nemcsak az őrizetesek, de a 270 fős személyzet is biztonságos és nyugodt módon élhet, illetve dolgozhat.

A komplexum igazi határa egy 5 m magas kőfal, amely körbeveszi az egész telepet. A tervezők az ilyen esetekben leggyakrabban alkalmazott betonfalat túl durvának tartották, ezért helyette téglafalazat került kialakításra.

A rugalmasan szervezett épület lehetőséget adott az átalakításoknak is. 2006-ban egy új pavilonnal bővült a komplexum, melyben további két, 12 fős csoport elhelyezése vált lehetővé.

A belsőépítészeti kialakításban fontos szerepet kapott a természetes fény. A lakóegységek bejáratai egyedi természetes megvilágítást kaptak. Az egyes felületek és színsémák eltérően reagálnak a fényre, ami állandóan változó atmoszférát biztosít. A szabadidős pavilon egy absztrakt épület, ablakai interakcióba lépnek a szürke faburkolattal, és a kialakuló mély redők misztikus megjelenést kölcsönöznek. A belső terek és folyosók ezzel ellentétben vörösesbarnák.

Az épület egységes építészeti koncepcióval és nevelési programmal képes megfelelni mindazon elvárásoknak, amelyeket az elmúlt évtizedekben végbement ideológiai változások támasztanak a büntetés-végrehajtási intézetek iránt. A létesítmény ezen belül is speciális intézménytípust képvisel: a fiatalok nevelésében még nagyobb szerep kell, hogy jusson az oktatásnak és a pozitív jövőkép kialakításának. A Doggershoek Fiatalkorúak Nevelőintézete funkcionálisan megfelelően tagolt, az egyes részlegek kellően elkülönülten, ugyanakkor az egységes szervező elv szerint működnek. Ez érzékelhetően megjelenik a tömegképzésben is. A kulturális és szabadidős tevékenységek, a megfelelő mozgástér biztosítja az egészséges testi és lelki fejlődést.

épülettömegek által határolt tágas sport terület – Fotó: coa.nl

pihenő udvar / Fotók, rajzok: LEVS Architecten

összekötő hidak a belső térben

a középfolyosók sötétségének megszüntetésére tett építészeti megoldás:
végifutó felülvilágító sáv

cella belső terület – Fotó: parool.nl

belső ellenőrző pont

a bejárat rész

fűvesített belső udvar

közösségi rész hátsó homlokzata

5.1.3 BÍRÓSÁGI ÉS BÖRTÖNKÖZPONT, LEOBEN, AUSZTRIA (2004)

Fotó: www.justiz.gv.at

A leobeni bírósági és börtönközpont a városközpont kiterjesztéseként jelenik meg. A bírósági épület a város felé nyit, a börtönépület pedig mögötte került kialakításra.

A tervező, Josef Hohensinn egyáltalán nem tartotta túlzásnak azt, hogy a tervezés során az otthoni kényelemre való igényt is figyelembe vegye. A legjobban megtervezett és kivitelezett börtönökben is igaz azonban, hogy a fogvatartottakat megfosztják az emberi szabadságuktól, szabad döntésüktől, mozgásterüktől, vagyis a legjobb börtön is börtön.

A látogatók először a bejáratnál találkozhatnak azzal az igényes, nagyra törő művészeti projekttel, mely az egész épületben végig követhető. A komplexum központi egysége egy 3 emeletes bejárati csarnok, mely közvetlen kapcsolatot biztosít a 13 nagyterem mindegyikéhez. Az épületegyüttes felső részében 3 torony található, mely otthont ad az épületen osztozó 3 intézménynek: a vidéki bíróság, az államügyészség és a körzeti bíróság irodáinak. (Az épületegyüttes ezen része mind vízszintes, mind függőleges irányban bővíthető.)

A komplexum legizgalmasabb része mégis a börtönépület, mely a stájer központ, Leoben fölé emelkedik, és amely messziről látható, hogy az embereket a törvény tiszteletére emlékeztesse.

Az építészeti kialakítás legfontosabb kritériuma az volt, hogy az alkalmazottak és a fogvatartottak minél optimálisabb körülmények között lehessenek. A zárkákat lakóközösség-szerűen alakították ki, amelyben mindenkor maximálisan 15 embert lehet elhelyezni. Minden lakóegységhez tartozik egy teakonyha, vizesblokk, tornaterem és közösségi szoba, valamint loggia, amely megnöveli a bent élők mozgásszabadságát - olyan, mintha a szabadba lépnének ki.

A munkára ill. szabadidős tevékenységekre létrehozott egységeket úgy alakították ki, hogy oda a foglyok kíséret nélkül, önállóan is el tudjanak jutni. Ez tehermentesíti az alkalmazottakat.

A lakócsoporthoz tartozó udvarok (sportlétesítmények, kertek) szűrőként szolgálnak a foglyok és a külvilág között, és úgy vannak kiépítve, hogy nincs lehetőség arra, hogy kívülről kapcsolatba léphessenek a bentlévőkkel. Az épületegyüttes kialakítása során a humánus állt a középpontban, és az építmény teljesen kielégíti azokat az igényeket, melyet egy modern igazságszolgáltatási intézménnyel szemben elvárnak.

A térszervezés, a homlokzat, a művészeti koncepció – mind tökéletesen megfelel a legmagasabb szintű osztrák előírásoknak. Az épület koncepciójában és kivitelezésében példaértékűnek számít. Nagy érdeklődés övezi a „csoportos fegyház” modellt, amelyben a rabok egy számukra kialakított saját szárnyban vannak elhelyezve. Az elítéltek szabadon mozoghatnak az egyes zárkák, a közös konyha és a társalgó között. A kialakítás a szabad levegőre való kilépés lehetőségét is biztosítja. Néhány előzetes vita után sikerült megegyezni abban, hogy minden szárnyhoz tartozzon egy loggia. – Ezt természetesen rácsok veszik körül, de a bentlakók mégis épületen kívül lehetnek.

A jó építészeti megoldások nemcsak a rabok számára nyújtanak előnyöket, hanem gazdaságos üzemeltetést is eredményeznek. Az alkalmazott technikai megoldások (pl. video rendszer) kevesebb őr és ellátó személyzetet tesznek szükségessé.

A normál és a csoportos őrizet mellett a fogvatartásnak van egy harmadik formája is. A magas betonfalon kívül, „félúton” lévő házak (szabad bejáratú házak) azoknak az őrizeteseknek szolgálnak lakhelyül, akiknek megengedett, hogy a városban dolgozzanak. A „szabadba való kijutás” azonban csak a munkába-menetelre korlátozott. A fokozatosság elvét itt konkrét építészeti eszközökkel valósították meg: térben és tömegben is elkülönítették a javulásra hajlamos, illetve hamarosan szabaduló elítélteket.

A börtönterület külső megjelenése betonkerítés és szögesdrót. Ezzel éles kontrasztban áll a zárkákat tartalmazó tömeg üveghomlokzata. (Az üveg a igazságszolgáltatás nyitott, transzparens voltát jelképezi.) Ez a felület ugyan nem átlátszó: ásványi szálás szigetelés látszik át a gyári üvegelemek között, de a homlokzat szikrázik a napsütésben.

Három udvar áll a rabok rendelkezésére, melyeket a művészházaspár Loiu és Franziska Weinberger tervezett. Betonfalak kanyarognak át a téren, elvetve a gondolatát is annak, hogy a rabok libasorban körbe-körbe sétáljanak.

A bírálókat ellenére ez nem egy olyan börtön, mely a börtönbüntetést kevésbé komollyá kívánja tenni, hanem jelezni kívánja az elítéltek számára, hogy a társadalom fontosnak tartja a sorsukat. Az élhető mindennapok biztosítása nem jelent luxust. A napi életmenettel, az életterekkel és a „magánélettel” kapcsolatos jobbítások – ugyan magas színvonalon – de valójában alapvető emberi szükségleteket elégítenek ki. A hazai börtönökkel való összehasonlításnál természetesen a helyi adottságokat, az általánosan magas ausztriai életnívót is figyelembe kell venni.

utcakép bírósági oldal felől – Fotók, rajzok: www.nextroom.at

a bíróság belső homlokzata

egy tárgyalóterem belső kialakítása

egyszemélyes börtöncella

oktató – liturgikus tér

udvar a cellák homlokzatával

börtöncella rácsozott, üvegezett homlokzata

a beszélő folyosója

térplasztika

5.1.4 STORSTROM BÖRTÖN, FALSTER, DÁNIA (2017)

Fotó: www.cfmoller.com

A C. F. Møller építésziroda 2010-ben építészeti pályázaton nyerte el a falsteri új dán állami börtön épületegyüttesének tervezését. A börtön építése 2017-ben fejeződik be. A létesítményben kb. 250 elítélt kap helyet. Egy kis városként fog működni, vidékies környezettel és mezőgazdasági területekkel a falakon belül.

Az épületkomplexum központjában az adminisztratív tömb, a foglalkoztató épület és a kulturális központ áll. A kulturális központban egy könyvtár, imaszoba, sportolási lehetőségek és egy bolt is helyet kapott.

A centrum körül négy általános lakószárny és egy magas biztonságú szárny került elhelyezésre, csillagszerű alakzattal. Minden szárnyból kilátás nyílik a tájra, de a szárnyak között nincs vizuális kapcsolat. Az épületeket úgy tervezték, hogy támogassák a mindennapi rutin kialakítását, mely a börtönön kívüli életet jeleníti meg. Ezekben a szárnyakban az elítélteknek - korlátozott mértékben - lehetőségük van az éjszakát családtagjaikkal tölteniük, hogy a családi kapcsolatok fenntarthatóak legyenek, és ezzel megkönnyítsék a szabad életbe való visszatérést.

A komplexum terekkel és utcákkal van átszöve, amely összeköti az egyes épületeket és lehetővé teszi fedett-nyitott külső terek létrejöttét is a börtön falain belül. A gondosan tervezett természetes táj a nyitottság és tágasság illúzióját kelti.

Az épületegyüttes minden eleme saját identitással rendelkezik, hiszen minden épület hatással van a bentlakók életére. A benttartózkodás alatt a börtön képezi az elítéltek egész világát.

A komplexum melegsűrke téglával van burkolva. A foglalkoztató épület eltér a többitől: kristály alakú, és zöld perforált fémlemez burkolatot kapott. A kulturális központ kör alakú, és üvegburkolatú. A kompakt városi struktúra lehetőséget teremt a környező zöldterületeken mezőgazdasági területek kialakítására, és a sporttevékenységek integrálására is. Az építészeti koncepció a változatos alaprajzi és téri lehetőségekkel a rehabilitációs program részét képezi.

szövetszerű elrendezés a környékbeli települések mintájára – Fotók, rajzok: <http://www.archdaily.com/>

a cellaépületek kiforgatott nyílásai

központi épület – kultúrház, sportpályával

5.1.5 WEST KIMBERLEY REGIONÁLIS BÖRTÖN (2005)

Fotók: www.architectural.com

Nyugat-Ausztrália börtönviszonyaira különleges helyzet jellemző: a bennszülöttek a lakosság mindössze 3 %-át teszik ki, mégis a börtönlakók közel 38%-a közülük kerül ki. Változó bűncselekmények miatt tartják fogva őket (bírság be nem fizetése, közlekedési szabályszegések, erőszakos cselekedetek, gyilkosság) és a legtöbb esetben a szegénység és az alkohol befolyásolja az elkövetésüket.

Sokan Nyugat-Ausztrália olyan elhagyatott területein élnek, mint például Kimberley, ami több mint 2000 km-re fekszik Perth-től. A börtönökben az őslakosok általában a családtól és közösségtől nagyon messze kerülnek elhelyezésre, ami fokozza a depressziót, gyakori öngyilkosságokat eredményez és megnehezíti a rehabilitációt.

2005-ben a kimberley-i bennszülött Vénéket megkérték, hogy beszéljék meg a közösségeikkel, milyen börtönfeltételek lennének elfogadhatóak a tagjaik számára. Ennek az újító kezdeményezésnek az eredményeképpen született meg Ausztrália első, a bennszülött kultúrának megfelelő börtöne. A terveket a TAG Architects és Iredale Pedersen Hook Architects iroda készítette.

Alapvető cél volt, hogy biztosítsák az elítélteknek a családjikkal való kapcsolattartást, hogy a rabok találkozhassanak a tudománnyal, a kultúrával, valamint hogy képességeiket fejleszthessék, ami a szabadulásuk utáni munkavállalásban segíti őket. A fogvatartottak fenntarthatják közösségi szokásaikat és eleget tehetnek kulturális kötelezettségeiknek, a biztonsági előírások betartásával. Az emberek önálló házakban élnek, oktatásban és rehabilitációs programban vesznek részt. A legfontosabb szempont, hogy szabadulásuk után gazdaságilag függetlenül élhessenek és az egész közösség hasznára váljanak.

Ebben a campus jellegű intézményben az épületek egy központi ovális futballpálya körül vannak elhelyezve. A fogadóépület után egy polgári körlet található – ez a „főutca”, ahova az oktatási, egészségügyi, sport és támogató épületeket telepítették. Van egy elkülönített körlet, ahol 30 női elítéltet gyerekekkel együtt tudnak elhelyezni. Ez a terület a férfi börtöntől egy növényzettel sűrűn beültetett párkánnyal van védve.

Az épületek az ovális köré vannak csoportosítva és változatos elhelyezést biztosítanak az elítélteknek: a börtönlakók lehetnek a saját szülőföldjük irányában elhelyezve vagy élhetnek egy

családtaggal, baráttal együtt. A sugárirányú tervezés lehetővé teszi a polgári körlet többirányú megközelítését, ezzel biztosítva az elítélteknek, hogy ne találkozzanak a félelmet keltő társaikkal, vagy azokkal, akiket kulturális okok miatt kell elkerülniük.

Speciális egységek biztosítják a bennszülött kultúra gyakorlását – ilyen például a spirituális központ, amely a börtönlakók és a Vének közti kapcsolattartást segíti elő.

A látogatók a fogadóépületen keresztül az ovális végén található családi látogató épületbe jutnak, rálátással a házakra és a közösségi épületekre.

A bokorzóna, mint „nem épített” környezetformáló elem jelenik meg. Minden épületben megőrizték a természetes táj látványát. Folyosók sem néznek üres falakra. Az elítélteknek lehetőségük van, hogy a biztonsági feltételeket betartva a házukban, a verandán alhassanak.

A bennszülöttek szükségleteire adott humánus válasz a nevelés és a rehabilitáció területén is jobb eredményeket biztosított. Csökkent a visszaesők aránya, valamint a gazdasági és szociális költségek is. Elérték, hogy a börtön falain belül egy ideális bennszülött-közösséget hozzanak létre.

Azért, hogy megőrizték a falu jelleget, a nagyobb épületeket kisebb pavilonokra tördelték szét, pihenő terekkel, verandákkal elválasztva és tetővel lefedve.

Az épületek egy szalagszerű tetővel vannak összekapcsolva. Ezek a tetők változó formájúak és méretűek, de meghatározott szabályok szerint vannak tördelve, ami biztosítja a 44 különböző méretű épület egységét, a fogadóépülettől a tornatermen és az egészségügyi központon át a lakóházakig.

A tervezésben a gazdasági, társadalmi és környezeti fenntarthatóság hármasság elvét tartották szem előtt.

A projekt szociális eredményei bizonyítottan nagyon magas színvonalat képviselnek.

A környezeti fenntarthatóság elemei:

- a természetes táj és biodiverzitás megőrzése;
- a vízminőség és -mennyiség biztosítása egy szennyvíztisztító telep alkalmazásával, amely az összes szennyvizet megtisztítja, és alkalmassá teszi a füves területek és futballpálya öntözésére;
- a napenergiát hasznosító melegvízrendszer alkalmazásával a fosszilis energiahordozók használatának minimalizálása;
- a hulladék csökkentése;
- a szelektív hulladékgyűjtés;
- az építőanyagok helyes megválasztása az energiafelhasználás csökkentése érdekében.

Gazdasági szempontból a létesítmény az alacsony életciklus költség elvét követi. Az anyagokat a tartósságuk és az alacsony szervízkövetelményeik alapján választották ki. Az állandó költségek csökkentése közvetlen kapcsolatban van a többi fenntarthatósági tényezővel.

A West Kimberley börtön Ausztrália nézőpontváltását bizonyítja: a kormányzat felismerte a bennszülött lakosság elhanyagolt helyzetét, és a skandináv börtöneszmék átültetésével egy humánus, az egyént és a közösséget középpontba állító, rehabilitáló komplexumot hozott létre.

átmeneti fedett nyitott tér

hajtogatott tetőforma

ellenőrzési pont

fedett nyitott sporttér

bejárat a tömegformával kijelölve

pavilonos elrendezés

5.2 MAGYAR PÉLDÁK

5.2.1 BALASSAGYARMATI FEGYHÁZ ÉS BÖRTÖN (1845)

Fotó: Bv intézet

A balassagyarmati intézet jelentős szerepet tölt be a hazai büntetésvégrehajtásban. Feladatai közé tartozik az előzetes letartóztatással, a felnőtt korú férfi elítéltek fegyház és börtön fokozatú szabadságvesztésével, valamint az elzárással kapcsolatos funkciók ellátása.

A Balassagyarmati Fegyház és Börtön 1842 és 1845 között épült, feltehetőleg Novák Dániel királyi főépítész tervei alapján. Az épület koncepciója Jeremy Bentham (1748-1832) panoptikum elméletét alkalmazza (az osztrák magyar monarchia módosításaival). A börtön a megyeháza U alakú udvarának tengelyébe került elhelyezésre. Mára műemléki védettségű épület, amelyből Európában csak egy hasonló kialakítású található Hollandiában.

Az eredeti tervek szerint egy kör alakú, hatszintes, panoptikum rendszerű börtön volt, amit a körfolyosókról nyíló 168 cellán kívül két munkaterem és egy imaház alkotott. Hazánkban ez a legkorábban épült börtön, amelyet a magáncella-rendszer elve szerint építettek. (Hasonló magáncellás kialakítású börtön Magyarországon még néhány található: a szegedi 1854-ben, a váci 1855-ben, a márianosztrai 1858-ban, a soproni 1886-ban, a budapesti gyűjtő pedig 1896-ban épült.)

A Balassagyarmati Fegyház és Börtön épületét Lencsés Zsolt festőművész és Tamási Péter építész vezetésével volt alkalmam bejárni 2009-ben.

Dr. Budai István ezredes is fogadott, aki az intézet alapvető elveit ismertette. A büntetésvégrehajtás új törekvéseit követve a 1990-es évektől igyekeznek a zárt működési elvet megszüntetni, a város és a közösség életébe beépülni. Ennek megfelelően „az alacsony kockázatú” elítéltek az intézet falain kívül tudnak a társadalom számára hasznos tevékenységet folytatni.

Mára már a reintegráció elvei alapján az oktató és munkáltató szempontok kerülnek előtérbe. Az elítéltek több mint 85 százaléka napi rendszerességgel dolgozik. A munkavégzés ideje napi nyolc

óra, a munka jellege a büntetés súlyossága és a magaviselet alapján kerül beosztásra, nem szabadon választott. A fogvatartottak nagy része a közeli cipőgyárban, valamint asztalos, és konyhai munkakörben dolgozik.

A munkán kívül komoly lehetőség az elítéltek számára az oktatási rendszerbe való belépés, mivel a korábbi kinti életükben erre sok esetben nem volt lehetőségük. Komoly kedvezmény azoknak az elítélteknek, akik tanulnak, hogy csak heti négy napot kell dolgozniuk.

Ezen képzés keretében és a freskóterápia pályázati lehetőségének köszönhetően újult meg a kápolna tere 2009-ben. Amikor én az intézetben jártam, még nagyjából fél év munka volt hátra a kápolna restaurálásából. Lehetőségem nyílt bejárni az oktatási területet, és megtekinthettem a kápolnában folyó munkavégzést is. Mindeközben az intézetben lévő többi elítélt az udvaron töltötte az idejét. Érezhető különbség volt az elítéltek mozgása, viselkedése között, annak megfelelően, hogy hasznos feladattal töltötték az idejüket, vagy csak tétlenül lézengtek az udvaron. A kápolna felszentelt misehelyként működik, továbbá helyet ad a könyvtárnak, a Szent Dávid zenekarnak és a mesekörnek is, valamint oktatási tevékenység is folyik a falai között.

Az intézet vezetősége fontosnak tartja a reintegráció elősegítését, hiszen ennek alapvető szerepe van a visszaesések számának csökkenésében, és a civilek biztonságához is nagy mértékben hozzájárul. Nem utolsó sorban pedig komoly gazdasági megtakarítást is jelent az államnak.

A reintegrációnak három pillére van:

- működő családi kapcsolatok,
- munkával egybekötött oktatás
- munkahelykeresés a szabadulás után.

Balassagyarmaton a hivatalos statisztikák szerint a visszaesések száma 50% körül mozog. A túlszűfoltosság és az épület állagának körülményiből fakadó problémák rontják az eredményeket.

Az ellenőrzést szintenként egy őr és egy felügyelő látja el, és maximum 100 ember juthat rájuk. Az elítéltek minden problémájukkal hozzájuk tudnak fordulni. A zárkák 140-150 százalékos telítettséggel működnek (kettőtől nyolc férőhellyel), így az intézet az elítéltek elhelyezésénél nem tud minden szükséges szempontot figyelembe venni. Az elkülönítés a származás, iskolázottság, büntetés súlyossága szerint nem tud megvalósulni, és a minimális élettér kielégítése sem megoldható.

Magyarországon jelenleg 18 ezer fogvatartott tölti büntetését különböző büntetés-végrehajtási intézetekben. Hozzájuk mintegy 30-40 ezer gyerek kapcsolódik... A családi kötelékek erősítése mindenhol központi feladat. Balassagyarmaton hetente egyszer, mindig szombaton és mindig egy óra időtartam a látogatás. Az elítéltek egyszerre legfeljebb négy látogatót fogadhatnak. Ilyenkor a család leül egy asztalhoz, a gyerekeket ölbe vehetik. Működik egy Mesekör is, évente három előadással. Ide akár hat családtag is eljőhet.

Az oktatás nagyon fontos szerepet játszik az intézet életében, sok elítélt itt fejezi be az általános iskolát, tanul meg olvasni és írni. Az OKJ-s képzések különösen jelentősek a reintegrációs célok megvalósításában, mivel így valós szakmával valós lehetőségekhez juthatnak az elítéltek szabadulásuk után.

A raboknak biztosított a szabadidő aktív eltöltése is, persze csak abban az esetben, ha a szabályokat betartják, magaviseletük megfelelő. Ez jelenthet sportolási lehetőséget, vagy műhelymunkát is. Az intézet apró udvarát 30-30 perc időintervallumban használhatják az elítéltek, ami kötelező jellegű.

Fotó: Polyák Attila – Origo

Az intézmény keretein belül működik a Zakeus Jóvátételi program (a program részletes leírását l. a függelék 10.4-ben), és az elítéltek önkéntes munkát is végeznek, a munka eredményét adományként adják tovább valamelyik közösségnek. Ezzel a társadalom irányába a megbánást, vezeklést gyakorolják.

Fotó: Polyák Attila – Origo

A zárka betekintőjén keresztül (l. fotó fent) a túlszűfolt cella részletképe látszik. Nagy feladat járul ebben az esetben a zárkafelelősre, akinek a rendről kell gondoskodnia. Ez a telítettség már komoly problémákat idézhet elő, ahogy John J. Christian és J. Calhoun kutatásai igazolták²⁴: a túlszűfoltágnak, túlzott közelségnek egészségkárosító hatása van, és viselkedési, valamint társadalmi szerepvárat eredményezhetnek.

Budai István börtönparancsnok elmesélése alapján óriási problémát jelent, hogy a fogvatartottak között sokan vannak, akik soha életükben nem dolgoztak, sőt a szüleiket sem látták dolgozni. Jó hatással van rájuk, hogy rendszert látnak, amit el tudnak sajátítani, ellenben könnyen irányítottság-függővé válhatnak, ami a szabadulásuk után problémákat vethet fel. A kinti életben már nem fogják minden lépésüket irányítani. Az intézet feladata a jó példa megmutatása, de az egyensúly fenntartása is.

²⁴ Almameter (2015.02.02) – Almási Erzsébet: Stressz és szarvasvész - <https://almameter.wordpress.com/2015/02/02/2015-02-02-stressz-es-szarvasvesz/>

Fotó: Polyák Attila – Origo

Fontos szempont, hogy a mindennapi tevékenységeket is kontrollálni tudják, ezért minden tevékenység szigorú keretek között történik (pl. a tv csatorna átkapcsolása is csak engedéllyel történhet). A különböző képzések mellett olyan tréningeket is szerveznek a fogvatartottaknak, amit már az intézeten belül is tudnak hasznosítani. Ilyen például az agresszió- és dühkezelés.

Fotó: Polyák Attila – Origo

A biztonság magas foka az épület homlokzatán is megjelenik: az összes nyílászárót ráccsal védik, és az esetleges lemásztást lehetetlenné teszik a szögesdróttal borított ereszcsonnák és villámhárítók is.

Fotó: Polyák Attila – Origo

5.2.2 MÁRIANOSZTRAI FEGYHÁZ ÉS BÖRTÖN (1858, 1890)

Fotó: Neményi Márton

Az egyik legrégebbi magyar büntetés-végrehajtási intézmény épületét 1352-ben Nagy Lajos király a magyar alapítású Pálos Rend kolostorának építtette. A mellette lévő templomot Szűz Mária tiszteletére szentelték fel. A kialakuló település a későbbiekben a „mi Máriánk” után kapta a Márianosztra elnevezést.

Fotó: wikipedia

Az 1848-1849-es szabadságharc leverése után Magyarországon az osztrák büntetőjog lépett hatályba. Az üresen álló kolostorépületet országos női fegyházzá alakították, működtetését a Szent Vince Rend irgalmas nővéreire bízták.

Az intézetet 1858. október 17-én adták át, ahol 21 nővér és Wagner Paula főnöknő kezdte meg a szolgálatát. Ekkor 344 elítélt került elhelyezésre itt. 100 éven keresztül a nővérek gazdálkodtak a börtönben, és az államtól kapott fejkvóta pénzből, valamint a megtermelt javakból tartották fenn az intézményt. 1949-ben államosították a börtönt és a nővéreket elküldték. Az 50-es években

Márianosztra lett a legfőbb büntetőintézet, az elítéltek (főként politikai foglyok) létszáma meghaladta a 2000 főt. Itt raboskodott sokak mellett Göncz Árpád, Bibó István, Mensáros László is. A 60-as években a rabok többsége már „köztörvényes” volt. Ekkor már előtérbe került a törvényes bánásmód, az elítéltek pedagógiai elvek szerinti nevelése.

1890 óta – a belső kialakítás ekkor nyerte el lényegében ma is változatlan formáját, - a fogvatartottak részlegén alig változott valami. A régi letűnt korok börtönhangulatát idézik a másfél méter vastag falak, a betonlajú zuhanyzók, a szűk zárkák, a legtöbbször csak függönnyel leválasztott vécék. Az 1967-ben a fogvatartottak által felrakott csempemozaikok is a mai napig megtalálhatók.

Lépcsők, rácsos vasajtók és a „sóhajok hídjá” vezet át a komorabb, neonfényektől izzó, szürke világba, a fegyházak külön részlegébe.

Fotó: Neményi Márton

Az intézetet az 1970-es évek végétől kezdték korszerűsíteni, kivéve az elítéltek élettereit. Épült üzemcsarnok, kazánház, víz- és csatornahálózat, központi fűtés, új munkahelyeket hoztak létre a fogvatartottak számára. A közüzemi létesítmények kialakítása a falu fejlődésére is kedvező hatással volt.

A következő fejlesztések 2010-ben, az Európai Unió támogatásával, egyházi együttműködéssel történtek. Megújult a Pálosok tere, az irodaépület homlokzata, a fegyház épületét hőszigetelték, nyílászáróit kicserélték, a világítást és fűtést is korszerűsítették.

2012-ben az egyház segítségével kiállítótermek nyíltak, melyek a Pálos-rendet és a börtönt, annak történetét és jelenét mutatják be az érdeklődőknek.

1890 óta a fogvatartottak részlegén felújítási munkálat szinte nem történt.

Fotó: Neményi Márton

A börtönvezetés ennek ellenére fontos lépéseket tett az elítéltek társadalomba való visszailleszkedésének érdekében:

Fotó: Neményi Márton

- Alapelv a rendszeres munkavégzés: az elítéltek 75%-a dolgozik, az intézet falain kívül és a saját gazdaságban is.
- A börtönben alap- és középfokú, valamint szakképzés is folyik.

Fotó: Neményi Márton

- A felújított Kápolna lehetővé teszi a szabad vallásgyakorlást.
- Minőségi könyvtár üzemel az olvasni és tanulni vágyók számára.

- Az intézet saját gazdaságában mezőgazdasági munkát végezhetnek az elítéltek – A márianosztrai fegyintézetet körülöleli a Börzsöny, a dombokon marhák és birkák legelnek, a földeken szürke rabruhában férfiak dolgoznak.

A börtön vezetésének alapvető célja az elítéltek egyenlő bánásmóddal történő nevelése, és az egyéni igényeiknek és állapotuknak megfelelően a fent említett lehetőségek minél hatékonyabb kihasználása. Természetesen a fogvatartottaknak mindenkor érezniük kell, hogy az elkövetett tettekért ez a büntetés számukra. A márianosztrai intézetben az általános hazai börtönállapotoknál egy fokkal rosszabb a helyzet, a lakóegységek különösen rossz állapotúak, és a túlszűfoltosság átlagon felüli, 150%-os. Ez a környezet nagyon megnehezíti a rehabilitációs törekvéseket.

6. KONKLÚZIÓ

Az értekezés a börtönépítészet történeti háttérének ismertetésén keresztül vizsgálja a napjainkban használatban lévő börtöntípusok kialakulását. Az alaktani tipologizálás feltárja az épületeket szervező egységek viszonyát, bemutatja az alapvető modelleket, illetve rávilágít, hogy a végbement ideológiai változások új tipológia alkalmazását teszik szükségessé. A korábbi „hatalomelvű” formációk mellett megjelenik a „demokratikus” elrendezés, mely a felügyelet módjában is alapvetően különbözik. Nincs azonban egyetlen jó út, vagy formáció. Mindkét megközelítés él napjainkban is, úgy, ahogyan a pedagógiában is mindkét módszer használatos. Alkalmazása nemcsak társadalmi, gazdasági vagy politikai döntés. Büntetés vagy nevelés, elzárás vagy reintegráció, idomítás vagy oktatás - a mai napig vita tárgyát képezi.

A változások az emberi jogok előtérbe kerülésével a humánus, a rehabilitáció, a reintegráció irányába mutatnak. A büntető helyett a nevelő igazságszolgáltatás veszi át a szerepet. A fejlődés hatására szükségessé válik a börtönök hatásmechanizmusának komplexebb vizsgálata. A tervezés során a szigorú szakmai szempontok érvényesítése mellett szerteágazó lehetőség és sokrétű feladat a társadalomtudományok, a filozófia, a pszichológia eredményeinek alkalmazása.

A megváltozott szemlélet változásokat igényel a téri, alaprajzi rendszerekben is, de a történeti elemzés és a bemutatott példák bizonyítják, hogy a valóságban a börtönök építészeti kialakítása csak nagyon lassan vagy egyáltalán nem igazodott az új ideológiához. A hazai börtönügy ismeri és hatékonyan alkalmazza is a nyugat-európai és skandináv módszereket, de az épületállomány sokkal elmaradottabb. Természetesen ebben meghatározó a kedvezőtlen gazdasági helyzet, a források hiánya. Legtöbb esetben a múlt századból ránk maradt épületeket használjuk, új épület csak kivételes esetekben épül, és nincs a szakmát megmozgató nyílt versenyztetés. Összeségében nagyon korlátozottak a lehetőségek, pedig megújulásra szükség van. „Egy minden ízében rideg, eleve bizalmatlanságot sugárzó, a személyiséget egy majdani kiegészülés érdekében mindentől megfosztó börtön aligha alkalmas arra, hogy neveljen, formáljon, és a személyiséget — ahogy a törvény hangsúlyozza — törvénytisztelő állampolgárként adja vissza a társadalomnak.”²⁵

A hazai börtönépítészet új iránya olyan létesítmények támogatása lehet, amelyek gazdaságosan működnek, kommunikálnak a környezetükkel, kölcsönös hasznot biztosítva a használóinak és a társadalomnak egyaránt. Ez nem csak az elítéltek külső, hatékony munkáltatásán keresztül valósulhat meg. Megoldás lehet a jól működő külföldi minták átültetése, mint például a börtönkomplexumok közösségi tereinek, sportlétesítményeinek lakosság által is használhatóvá tétele. Ezzel a börtöntársadalom elfogadásában és befogadásában is komoly előrelépést lehetne elérni.

Fontos kérdés azonban, hogy melyik intézeti fokozatoknál valósítható meg ez a nyitottabb módszer. Minden országban megvannak, meg kell lenniük a legveszélyesebb bűnözők elkülönítési lehetőségeinek. A társadalomba visszailleszthető és visszailleszkedni akaró elítéltek számára viszont biztosítani kell a megfelelő rehabilitációs háttérrel. A külföldi példák elemzésén keresztül láthatjuk, hogy ezt a direkt felügyelet és a nyitottabb börtöntípusok létesítésével lehet a legeredményesebben megoldani.

²⁵ Lukács Tibor: Szervezett dilemmánk: a börtön. Gyorsuló i. ,Magvető Kiadó, Bp., 1987

7. ABSTRACT

A bűn és büntetés fogalma végigkíséri az emberiség történetét a kezdetektől napjainkig. A bűnös büntetést érdemel – ez alapvető társadalmi és erkölcsi norma. A bűn és a büntetés jelentéstartalma azonban jelentős változásokon ment keresztül a korszakok, társadalmi formák változásának a tükrében.

A börtönfogalom maga, általános büntetéssé csak akkor válhatott, amikor az ember felismerte, hogy a szabadság érték, így a vétkest szabadságától, mint értéktől megfosztva büntették. Bármennyire hihetetlen, a szabadságvesztés, mint büntetés és az annak végrehajtására létesített intézmény, a börtön, újkori fogalmak, a korai kapitalizmus „találmányai”.

Az értékezés napjaink börtönépítészét a változások tükrében kívánja bemutatni. A XX. század második felében bekövetkezett társadalmi, ideológiai változások jelentősen hatottak a büntetésvégrehajtás gyakorlatára is. A régebbi korok kirekesztő szemléletmódjával szemben előtérbe került a humánus felőli megközelítés, egyre nagyobb szerepet kapnak az emberi jogi kérdések. Fontossá vált a szocializációs problémák kezelése, a bűnelkövetők társadalomba való visszailleszkedésének elősegítése, a rehabilitáció. A test büntetése helyett a lélek nevelésén van a hangsúly.

Ezeknek az elvárásoknak az építészet is meg kell, hogy feleljen. Mindezt olyan épületkomplexumok kialakításával próbálják elérni, amelyek tömegformálással, térszervezéssel, belsőépítészeti kialakításukkal részt vesznek a rehabilitáció megvalósításában. Emellett a gazdaságosság elvét is szem előtt tartják: az épület hatékony üzemeltetésével, az elítéltek megfelelő foglalkoztatásával és a kiszolgáló személyzet létszámának csökkentésével.

Napjaink működő börtöneinek nagy százaléka azonban nem új épület, hanem évszázados múltra tekint vissza. A régi struktúrák csak részben vagy egyáltalán nem alkalmasak az új eszmék megvalósítására. A mai börtönök hátterének megismeréséhez ezért nélkülözhetetlen a történeti áttekintés. A külföldi (európai) börtöntörténet és a magyar börtönügy szoros kapcsolatban vannak egymással, Magyarország kicsit megkésve ugyan, de mindig követte az európai fejlődési utat. A börtönök morfológiai tipizálása a ma is használatos épületek tér- és tömegalakításának koncepcionális bemutatása. Ezen keresztül van lehetőség a börtönök működési elvének, az ellenőrzési rendszereinek bemutatására, a bekövetkezett szemléletmódbeli változások ismertetésére.

A modern kor elvárásai szükségessé teszik, a társadalomtudományok fejlődése pedig szerteágazó lehetőséget biztosít arra, hogy a kortárs börtönökhöz több irányból közelítsünk: A filozófia által megismerhetjük a hatalom és a totális intézmények működési apparátusát. A társadalmi és szakmai megközelítés komoly építész-etikai kérdéseket vet fel. A bemutatott börtönpszichológiai és környezetpszichológiai szempontok, módszerek a rendelkezésre álló információk széles tárházát illusztrálják. A külföldi és hazai példák az építészeti sokszínűség mellett azt is bizonyítják, hogy az épületek kialakítása egyre inkább a nevelő-oktató pszichológia részévé válik, hatékony eszköze a reintegrációs célok megvalósításának.

8. TÉZISEK

I. TÉZIS

A történelmi börtönök alaprajza és térszervezése szabályos geometriai alakzatokat vesz fel, míg az új-generációs börtönök elveit követő campusokra a pavilonszerű, szabad elrendezés jellemző. A különbség az ellenőrzési rendszerekben végbement változásokat szemlélteti, mely összefüggésbe hozható a pedagógiai módszerekben bekövetkező szemléletváltozással.

A történelmi börtönökre jellemző indirekt felügyelet a hatalomelvű büntető nevelési módszert alkalmazza. A campusok direkt ellenőrző rendszere a javítást, fejlesztést állítja a középpontba, a felelősségen alapuló, partneri kapcsolatokra építő demokratikus nevelési elveket követi.

II. TÉZIS

A letisztult építészeti eszközök (tömeg- és térformálás, alaprajzi kialakítás, anyaghasználat) a büntetés letöltését egy rendet és egységet sugalló környezetbe helyezik, ami szerepet játszik a rehabilitációs folyamatban.

A rend és a rendszer minden nevelési elvnek kiindulópontja. Az intézetek által megfogalmazott nevelési és rehabilitációs programok megvalósításának az építészeti kialakítás is része, ami az alaprajzi rendszerben, tömeg- és térképzésben, valamint az anyaghasználatban érvényesül leginkább.

III. TÉZIS

Minden büntetés-végrehajtási épület egy kis városként (társadalomként) működik, ahol helyet kell kapniuk az egyes leképezett városi (társadalmi) funkcióknak (pl. oktatás, sport, egészségügy, vallásgyakorlás, stb.).

Különösen jelentősek az oktatást, nevelést szolgáló intézményi egységek, hiszen a személyiségfejlődés szempontjából ezek a legfontosabbak. A szakmai képzést és átképzést biztosító intézmények társadalmi és gazdasági szempontból egyaránt jelentősek. A sportlétesítmények a megfelelő fizikai erőnlét fenntartását szolgálják, ami a rehabilitáció alapfeltétele.

IV. TÉZIS

Az emberi jogok, etikai normák és alapvető emberi szükségletek figyelembevételével kialakított büntetés-végrehajtási épületből kikerült elítéltek könnyebben illeszkednek vissza a társadalomba.

Hazai és külföldi büntetés-végrehajtási intézetek erre vonatkozó statisztikákat vezetnek. A tapasztalat azt mutatja, hogy a spártai körülmények közt eltöltött idő alatt sok ember megtörik, világképük átalakul, és szabadulásuk után cselekvéseik legtöbbször a társadalom ellen irányulnak. Így a büntetés-végrehajtás sokszor nem éri el javító szándékát.

9. IRODALOMJEGYZÉK

Első oldali kép

Storstrom börtön, Dánia (2017)

építési fotó @ramboll

Nyomtatott irodalom

- Boros János - Csetneki László
Börtönpszichológia 2002 Rejtjel Kiadó
- Nils Christie
A fájdalom korlátai 1991 Európa könyvkiadó
- Lynsey Dubbeld
In de geborgenheid van de gevangenis 2001 Amsterdam University Press
- Dúll Andrea, Szokolszky Ágnes
Környezet-pszichológia 2006 Akadémiai Kiadó, Budapest
- Michel Foucault
Felügyelet és büntetés – A börtön története 1990 Gondolat, Budapest
- Michel Foucault
Az igazság és az igazságszolgáltatási formák 1998 Latin Betűk, Debrecen
- Lukács Tibor
Szervezett dilemmánk: a börtön 1987 Gyorsuló i. ,Magvető Kiadó, Bp.
- Dúll Andrea
Építészet- környezet- pszichológia 2005/6 Régi-új Magyar építőművészet, Utóirat / Post Scriptum 14-17.
- Philip Zimbardo
From Heavens to Hells to Heroes 2007
- Cságyoly Ferenc
Középkorok 2004 Terc kft
- Guiseppe Di Gennaro
Prison Architecture 1975 London, The arch. Press Ltd.
- Lewis Lyons
A büntetés története 2005 Budapest, Magyar Könyvklub
- Moldova György
Szabadíts meg a gonosztól! 1990 Budapest, Pannon Könyvk.
- Oláh Miklós
A szegedi várbörtön és a Szegedi Fegyház és Börtön történeti kronológiája 1999 Szeged, Bába és Társai
- Réső Ensel Sándor
A külhoni fogházak börtönrendszereiről Töredékek Réső Ensel Sándor Pest Pilis és Solt. t. e. megyék tiszti ügyésze útinaplójából 1865 Pest, Kugler Adolf
- Baukunde des Architekten
Kommissions-Verlag von Ernst Toeche 1884 Berlin,
- Michel Foucault (1990)
Felügyelet és büntetés – A börtön története 1990 Gondolat, Budapest

Michel Foucault	<i>Az igazság és az igazságszolgáltatási formák</i>	1998	<i>Latin Betűk, Debrecen</i>
Edward T. Hall	<i>Rejtett dimenziók</i>	1987	<i>Gondolat</i>
Dr. Ambrus Péter	<i>A Dzsumbuj</i>	1988	<i>Magvető Kiadó</i>
Leslie Fairweather – Sean McConville	<i>Prison Architecture</i>	2000	<i>Architectural press</i>
Joe Day	<i>Corrections&Collections</i>	2013	<i>Routledge</i>
John R. Gold – George Revil	<i>Landscapes of defence</i>	2014	<i>Routledge</i>
Szerzői kollektíva	<i>Módszertan: Antikmeszes eljárással falrenoválás és falfestés</i>	2008	<i>Balassagyarmat</i>
Lőrincz József-Nagy Ferenc	<i>Börtönügy Magyarországon</i>	1997	<i>BVOP-Sajtóiroda</i>
B. Eötvös József-Lukács Móricz	<i>Fogházjavítás</i>	1842	<i>PESTEN</i>
Dr. Majoros Richárd	<i>Új Magyar Börtönügy</i>	1949	<i>Igazságügyi Ipari Vállalat Vác</i>
Dr. Megyeri István	<i>A Magyar börtönügy</i>	1905	<i>Budapest</i>
	<i>Börtönügyi szemle</i>	1991/2	<i>RECORD</i>
	<i>Börtönügyi szemle</i>	1992/1	<i>TÉKA</i>
	<i>Börtönügyi szemle</i>	1995/2	<i>FÓRUM</i>
	<i>Börtönügyi szemle</i>	2000/3	<i>MÚLT</i>
	<i>Börtönügyi szemle</i>	2015/4	<i>BVOP</i>
	<i>Büntetés-végrehajtás Szervezete Évkönyve</i>	2016	<i>BVOP</i>
Ferkai András	<i>Lakótelepek</i>	2005	<i>Városháza kiadó</i>
Körner Zsuzsa, Nagy Márta	<i>Az európai és a magyar telepszerű lakásépítés története 1945-től napjainkig</i>	2006	<i>Terc</i>
Szerzői kollektíva	<i>Családi házak</i>	2009	<i>Terc</i>
Ferkai András	<i>Modern házak</i>	2000	<i>Városháza</i>
Dr. Ilovicsné Török Ágota	<i>Büntetőjogi alapfogalmak</i>	2005	<i>Budapest</i>

Internetes cikkek:

Börtöntörténet:

- http://epa.oszk.hu/02700/02705/00043/pdf/EPA02705_bortonugyi_szemle_2000_3_110-119.pdf *le.: 2017*
- http://epa.oszk.hu/02700/02705/00022/pdf/EPA02705_bortonugyi_szemle_1995_2_007-015.pdf *le.: 2017*
- http://epa.oszk.hu/02700/02705/00006/pdf/EPA02705_bortonugyi_szemle_1991_2_51-58.pdf *le.: 2017*
- http://epa.oszk.hu/02700/02705/00009/pdf/EPA02705_bortonugyi_szemle_1992_1_056-058.pdf *le.: 2017*
- <http://tudasbazis.sulinet.hu/hu/tarsadalomtudomanyok/tortenelem/életmodtortenet-oskor-es-okor/biraskodas-az-okori-civilizaciokban/buntesek-az-okori-civilizaciokban> *le.: 2017*
- http://www.bortonugy.hu/index.asp?i=hirek_reszletek&id=2112 *le.: 2017*
- http://lemil.blog.hu/2011/02/08/bortonvalogatott_1_0 *le.: 2017*
- <http://www.burcsi.hu/erdekes/bortonszleng/t05.htm> *le.: 2017*

Etika:

- <http://www.blouinartinfo.com/news/story/930329/prison-design-and-its-consequences-the-architects-dilemma> *le.: 2017*
- <http://www.archdaily.com/406790/the-architecture-of-incarceration-can-design-affect-the-prison-system> *le.: 2017*
- <http://www.archdaily.com/310535/the-indicator-architectsdesignersplanners-for-social-responsibility> *le.: 2017*
- <http://www.archdaily.com/464371/a-radical-new-approach-to-prison-design> *le.: 2017*
- <http://www.architectural-review.com/comment-and-opinion/discipline-and-punish-the-architecture-of-human-rights/8660657.article?blocktitle=Comment-and-Opinion&contentID=11382> *le.: 2017*

Pszichológia:

- <https://psmag.com/news/jail-prison-architecture-inmates-crime-design-82968> *le.: 2017*
- <http://www.independent.co.uk/arts-entertainment/architecture/how-to-build-better-prisons-new-designs-and-a-new-look-at-their-purpose-a6764021.html> *le.: 2017*
- <https://almameter.wordpress.com/2015/02/02/2015-02-02-stressz-es-szarvasvesz/> *le.: 2015*
- <http://index.hu/tudomany/stan0118/> *le.: 2007*
- <http://www.holah.karoo.net/zimbardostudy.htm> *le.: 2006*
- <http://www.prisonexp.org> *le.: 2006*
- https://hu.wikipedia.org/wiki/Stanfordi_börtönk%C3%ADsérlet *le.: 2006*
- <http://www.mbba.hu/index.php/zakeus-program> *le.: 2017*

Mintaépületek:

- Norvégia – Halden *le.: 2013*
- http://content.time.com/time/photogallery/0,29307,1989083_2137368,00.html
- <http://www.erdekesvilag.hu/szuperhumanus-luxusborton-norvagiaban-a-halden-borton/> *le.: 2014*
- <http://norwegianprisons.blogspot.hu/2015/10/halden-leghumanusabb-borton.html> *le.: 2016*
- Hollandia – Doggershoek *le.: 2011*
- <http://www.archdaily.com/169619/doggers-corner-levs-architecten>
- Ausztria - Leoben *le.: 2006*
- http://www.hohensinn-architektur.at/justizzentrum-leoben_en.php
- Dánia – Storstrom, Falster *le.: 2017*
- <http://www.archdaily.com/97562/new-danish-state-prison-c-f-m%25c3%25b8ller-architects>
- <http://www.cfmoller.com/p/-en/state-prison-in-falster-i2730.html>

Dánia - Kelet Jutland		le.: 2013
http://openbuildings.com/buildings/new-state-prison-in-east-jutland-profile-5307		
Ausztrália - Nyugat Kimberley –		le.: 2013
https://architizer.com/projects/west-kimberley-regional-prison/		
Hollandia – Schie		le.: 2006
https://rm.coe.int/1680697759		
Hollandia – Koepel		le.: 2006
http://oma.eu/projects/koepel-panopticon-prison		
Berlin - fiatalokúak börtöne		le.: 2007
http://www.jugendstrafanstalt-berlin.de		
Észtország – Tartu		le.: 2007
http://www.vangla.ee/en/intitutions/tartu-prison		
http://www.qcea.org/wp-content/uploads/2011/04/rprt-wip2-estonia-tartu-en-feb-2007.pdf		le.: 2007
Balassagyarmat		le.: 2015
http://www.origo.hu/foto/multimedia/20151028-balassagyarmati-borton.html		
http://24.hu/belfold/2012/09/26/bortonsors-igy-telnek-vv-segal-es-kaiser-edes-napjai/		
http://index.hu/belfold/2015/11/03/kiserleti_program_rabok_es_sertettek_a_balassagyarmati_fegyhaz_es_bortonben/		
Márianosztra		le.: 2015
http://galeria.hir24.hu/3/55377/Borton_a_Paradicsomban_buntetes-vegrehajtas_Marianosztra?fb_comment_id=327402274031641_2577278#f2da8a6338e9b8c		
http://bv.gov.hu/marianosztra-az-intezet-tortenete		le.: 2017
Sátoraljaújhely:		
http://24.hu/belfold/2014/01/29/satoraljauijhely-a-pokol-eloszobaja/		le.: 2016
http://bv.gov.hu/satoraljauijhely		
Veszprém:		le.: 2012
http://24.hu/belfold/2012/09/27/borton-ahol-meg-sem-probaljak-a-szokest/		
Tiszalök:		le.: 2008-2015
http://www.delmagyar.hu/szeged_hirek/maganbortonben_jartunk_tiszalokon/2051913/		
http://www.szon.hu/esely-az-ujrakezdeshez-a-tiszaloki-bortonben/2795179		
http://epiteszforum.hu/borton-ppp-konstrukcioban-tiszalok		
El Salvador - La Esperanza		le.: 2017
http://kivultagasabb.blog.hu/2012/11/26/bortonpokol_el_salvadorban		
Bolívia – Palmasola		
file:///Users/batariattila/Documents/DLA/ertekezes/BA_santa%20cruz_bolivia/Inside%20Bolivia's%20Most%20Dangerous%20Prison_%20Palmasola.htm		le.: 2017
Az egykori Palencia Börtön Kulturális Központtá alakítása		le.: 2015
http://www.archdaily.com/223763/rehabilitation-of-former-prison-of-palencia-as-cultural-civic%25e2%2580%258b-center-exit-architects		
Liberty Hotel - Boston		le.: 2008
http://www.deluxe.hu/cikk/20061031/bortonbol_epitenek_luxushotelt_bostonban_		
https://libertyhotel.com/hotel/history/		le.: 2017

Internetes filmek:

Hír TV: Börtönsorozat	Balassagyarmat	2011
	Sátoraljaújhely	2011
	Veszprém	2011
	Márianosztra	2011
Marcell Gergő	Káin gyermekei	2014
Mész András	Bebukottak	1985
Eilona Ariel és Ayelet Menahemi	Ülök és meditálok - Szabadulás a börtönben	1997
Spektrum	Rácsok mögött - A világ legkeményebb börtönei (Tent City)	2016

10. FÜGGELÉK

10.1 ALAPFOGALMAK²⁶

- A). A szabadságvesztés büntetés /fegyház, börtön, fogház/
- B). A büntetés-végrehajtási intézetek
- C). Élet a büntetés-végrehajtási intézetben
 - ca.) A házirend, napirend
 - cb.) A fogvatartottak elhelyezése
 - cc.) Biztonsági intézkedések
 - cd.) A fogvatartottak kötelességei
 - ce.) A fogvatartottak jogai
 - cf.) A foglalkoztatás
 - cg.) A munkáltatás
- D). A fogvatartott kapcsolattartása
- E). A fiatalok elítéltekre vonatkozó rendelkezések
- F). A nem magyar állampolgárságú elítéltekre vonatkozó rendelkezések
- G). Az előzetes letartóztatás végrehajtása
- H). Az elítélt szabadulása

A büntetések és intézkedések végrehajtását, a fogvatartottak kötelezettségeit, jogait, továbbá a büntetés és intézkedés céljának megvalósítását szabályozza a 6/1996. (VII.12.) IM rendelet a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásáról, valamint az 1979. évi 11. törvényerejű rendelet a büntetések és intézkedések végrehajtásáról.

A). A szabadságvesztés büntetés /fegyház, börtön, fogház/

A Büntető Törvénykönyv értelmében a büntetőbíróságok főbüntetésként szabadságvesztést, közérdekű munkát és pénzbüntetést ítéletben állapítanak meg. A szabadságvesztés büntetés végrehajtására a büntetés-végrehajtási intézetek valamelyikében kerül sor.

A szabadságvesztés határozott ideig vagy életfogytig tart.

A határozott ideig tartó szabadságvesztés legrövidebb időtartama 2 hónap, a leghosszabb időtartam 15 év, halmozati vagy összbüntetést illetően bünszervezetben történő elkövetés esetén 20 év.

A szabadságvesztés büntetést büntetés-végrehajtási intézetben kell végrehajtani, a bíróság által megállapított fegyház, börtön vagy fogház fokozatban.

Fegyházban kell végrehajtani az életfogytig tartó, továbbá a három évig vagy ennél hosszabb tartamú szabadságvesztést, ha azt különösen súlyos bűncselekmények miatt szabták ki (terrorcselekmény, emberölés, erőszakos közöszlés, visszaélés kábítószerrel, stb.), valamint a 2 évi, vagy ennél hosszabb tartamú szabadságvesztést, ha az elítélt többszörös visszaeső, valamint a bűncselekményt bünszervezetben követte el.

Börtönben kell végrehajtani a szabadságvesztést, ha azt büntett vagy vétség miatt szabták ki és az elítélt visszaeső.

²⁶ Készítette: Dr. Ilovicsné Török Ágota, Budapest, 2005. Január

Fogházban kell végrehajtani a vétség miatt kiszabott szabadságvesztést, kivéve, ha az elítélt visszaeső.

A büntetés végrehajtása alatt tanúsított kifogástalan magatartás esetén, ha a bv. intézet javaslatot tesz, a lakhely szerint illetékes bíróság úgy rendelkezhet, hogy a büntetés hátralévő részét eggyel enyhébb fokozatban kell végrehajtani (például: fegyház helyett börtönben).

Az elítélt részére az enyhébb végrehajtási szabályok (EVSZ) kedvezményekkel járnak. Alkalmazásának legfőbb elemei, hogy a fogház és börtön fokozatú elítéltek a szabadságvesztésből 3, illetve 6 hónapot eltöltöttek:

- a büntetés-végrehajtási intézetből 24 órát kivételesen 48 órát meg nem haladó időre eltávozhatnak azokon a napokon, amelyeken nem végeztek munkát,
- a személyes szükségletre fordítható pénzt készpénzben is megkaphatják, és ezt a büntetés-végrehajtási intézeten kívül költhetik el,
- látogatót büntetés-végrehajtási intézeten kívül is fogadhatnak,
- ha a büntetés-végrehajtási intézeten kívül dolgoznak, felügyeletük mellőzhető.

A tényleges életfogytiglani szabadságvesztés (TÉSZ) a legsúlyosabb büntető szankció. A fogvatartás célja maga a fogva tartás, hiszen szabadulásuk elvileg nem lehetséges. Férfiak esetén Szegeden, a nők esetében Kalocsán hajtják végre az életfogytig és a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés büntetést. Az életfogytig és a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés fegyház fokozatban történik, ahol az elítélt állandó irányítás, ellenőrzés alatt áll. Az intézeten belül engedéllyel és felügyelettel mozoghat. Az életfogytig tartó szabadságvesztés a világ legtöbb országában létezik. Valós tartama széles skálán mozog, országonként eltérő, a bűncselekménytől függően 10-15 év után feltételes szabadságra bocsátják az elkövetőt. Hazánkban a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját a Btk. 47/A. § (1) bekezdés szerint 20 év és 30 év között a bíróság ítéletben határozza meg.

Kiemelkedő szerepe van a fogvatartottak speciális, egyénre szabott kezelésének. Tekintettel arra, hogy esetükben gyakran a személyes időstruktúra felborul, ezért nagyon fontos, hogy értelmes célokat tűzzünk ki és folyamatosan feladatokkal bízzuk meg az egyéneket, meghatározzuk napirendjüket és megfelelően strukturáljuk idejüket. Az ártalmak csökkentését, a személyiség motivációját, a felelősségérzet fenntartását, a benti lét elviselésének megkönnyítését szolgálják: munkáltatás, iskolai oktatás, szakmai képzés, szabadidős programok, sport, könyvtárlátogatás és egyéb kreatív szakköri tevékenységek. Foglalkoztatásuk, elhelyezésük differenciáltan, de nem kizárólag homogén csoportokban történik.

B). A büntetés-végrehajtási intézetek

A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága irányításával országos, regionális és megyei büntetés-végrehajtási intézetek működnek.

Magyarországon 32 büntetés-végrehajtási intézet létezik, amelyben előzetesen letartóztatottak és szabadságvesztést töltő elítéltek élnek. A szabadságvesztés végrehajtására a jogszabályokban foglalt feltételeknek megfelelő intézetet az Országos Parancsnokság illetékes szervezeti egységének vezetője jelöli ki. Az elítélt is kérheti más büntetés-végrehajtási intézetbe történő áthelyezését, kérelmét a fenti szerv vezetője bírálja el.

C). Élet a büntetés-végrehajtási intézetben

A fogvatartottakat megillető jogok gyakorlásának és a kötelességek teljesítésének rendjét a büntetés-végrehajtási intézet házirendben szabályozza.

ca.) A házirend, napirend

A házirend tartalmazza:

- a napirendet,
- az intézeten belüli foglalkoztatására, mozgására, tartózkodására és a munkavégzés rendjére vonatkozó szabályokat,
- a panaszok, kérelmek, bejelentések, egyéb jogorvoslatok előterjesztésének rendjét,
- a viselkedési szabályokat,
- a látogatók fogadását, valamint az intézet elhagyásának szabályait,
- a szükségleti cikkek vásárlásának idejét,
- a fogvatartott által küldött, részére érkezett levelek, csomagok kezelésére vonatkozó szabályokat,
- a tartózkodásra, a foglalkoztatásra szolgáló helyiségek használatának rendjét,
- egyházi szertartások, a karitatív és a missziós rendezvények idejét,
- a távbeszélő készülék használatának rendjét és feltételeit,
- a fogvatartottnál tartható tárgyak meghatározott mennyiségét,
- a betartandó baleset- és tűzvédelmi előírásokat,
- a dohányzással kapcsolatos rendelkezéseket.

Az elítélteket tájékoztatjuk a pártfogó felügyelői szolgálat önkéntes igénybevételének lehetőségeiről. Napirendben határozzuk meg azokat a tevékenységeket, amelyek a büntetés-végrehajtási intézet napi folyamatos működését biztosítják: ébresztő, takarodó, nyitás és zárás, létszámmellenőrzés, étkezés, szabad levegőn való tartózkodás, munkavégzés, oktatás, orvosi rendelés, szabadidő eltöltése és a jogorvoslatok előterjesztésének ideje, helye.

Az étkezésre naponta háromszor, alkalmanként húsz percet kell biztosítani.

A szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII.12.) IM rendelet melléklete tartalmazza a fogvatartottak birtokában tartható tárgyakat. A felsorolás a BVOP honlap főoldalán a "Hasznos információk" link alatt megtalálható.

cb.) A fogvatartottak elhelyezése

A fogvatartottakat zárkában és lakóhelyiségben helyezik el. Zárkában kell elhelyezni:

- fegyház fokozatú, illetve a börtön fokozatú,
- a biztonsági okból elkülönített,
- az ideiglenesen befogadott,
- a különleges biztonságú körletre (KBK) helyezett elítélteket. Lakóhelyiségben kerülhet elhelyezésre:
 - a fogház, kivételesen a börtön fokozatú,
 - az átmeneti csoportba helyezett,
 - a szabadságát töltő elítélt, valamint
 - aki a szabadságvesztést enyhébb végrehajtási szabályok (EVSZ) alkalmazásának az elrendelése alapján tölti.

A fegyház fokozatú, valamint a különleges biztonsági körletbe, illetve zárkára helyezett elítéltek aajtáját zárva kell tartani. Az intézet parancsnoka a zárka aajtók nyitva tartását engedélyezheti.

A börtön, illetve a fogház fokozatú elítéltnél a zárka, lakóhelyiség aajtáját a reggeli létszámmellenőrzéstől az esti létszámmellenőrzésig a parancsnok eltérő rendelkezésétől eltekintve nyitva kell tartani.

A zárkában, lakóhelyiségben elhelyezhető létszámot úgy kell meghatározni, hogy egy elítéltre legalább hat köbméter légtér, férfi esetén három négyzetméter, fiatalok, illetve a női fogvatartottak esetén három és fél négyzetméter mozgástér jusson.

A fogvatartottak felszerelési tárgyait, a zárka és a lakóhelyiség berendezési tárgyait a 6/1996.

IM. rendelet melléklete szabályozza.

cc.) Biztonsági intézkedések

A fogvatartás rendjét és biztonságát sértő vagy veszélyeztető cselekmények megelőzésére, illetve megszüntetésére a fogvatartottal szemben a következő biztonsági intézkedések alkalmazhatók:

- biztonsági elkülönítés,
- különleges biztonságú zárkába, illetve körletre helyezés,
- a mozgást korlátozó eszközök alkalmazása,
- a személymozgás,
- biztonsági ellenőrzés, biztonsági vizsgálat és a biztonsági szemle,
- az ajtók zárva tartásának elrendelése,
- az egyes jogok gyakorlásának a bv. tvr.-ben meghatározott ok szerinti felfüggesztése. Indokolt esetben több biztonsági intézkedés együtt is alkalmazható.

Az elítélteket a befogadási bizottság a fogvatartás biztonságára való veszélyesség mértéke szerint I-II-III-IV. biztonsági csoportba sorolja, amelyet meghatározott időnként a befogadási bizottság felülvizsgál.

Az elítélt biztonsági elkülönítésére akkor kerülhet sor, ha az intézet rendjét, biztonságát súlyosan sérti vagy veszélyezteti, ha csoportos ellenszegülésben vesz részt, a táplálkozást, az utasítást, a munkavégzést megtagadja, illetve ön- és közveszélyes magatartást tanúsít.

A bilincs használatára és a bilincselés módjára a fogvatartott mozgását korlátozó eszközök, valamint a kényszerítő eszköz alkalmazhatóságának szabályai a törvényben meghatározott feltételek szerint is fennállhatnak.

A törvényben meghatározott kényszerítő eszközök közül csak azok alkalmazhatók, amelyek az intézkedés eredményességéhez szükségesek. Testi kényszer az intézkedésnek passzívan ellenszegülő személlyel szemben is alkalmazható. Kényszerítő eszközként csak az arra kiképzett szolgálati kutyát lehet alkalmazni. Lőfegyver használata után gondoskodni kell a helyszín biztosításáról.

cd.) A fogvatartottak kötelességei

A fogvatartott köteles:

- a szabadságvesztést a büntetés-végrehajtási szervek által meghatározott helyen tölteni,
- eltérni más nemű és más fokozatú elítéltektől való elkülönítést, az életkori, kriminológiai, biztonsági, nevelési és egészségügyi szempontok szerinti csoportba sorolását,
- a büntetés-végrehajtás rendjét, biztonsági és higiéniai követelményeit megtartani, a kapott utasításokat teljesíteni,
- a kijelölt munkát képességeinek megfelelően, fegyelmezetten elvégezni,
- a büntetés-végrehajtási intézet tisztántartásában és ellátását szolgáló munkában díjazás nélkül részt venni,
- alávetni magát a szükséges orvosi vizsgálatnak és gyógykezelésnek,
- a tartására fordított költséghez hozzájárulni, ha van jövedelme.

ce.) A fogvatartottak jogai

A fogvatartott jogosult:

- a higiéniai feltételeknek megfelelő egészséges elhelyezésre, az egészségi állapotának és a szabadságvesztés végrehajtása alatti tevékenységének megfelelő élelmezésre, egészségügyi ellátásra,
- a hozzátartozóival, valamint az általa kapcsolattartóként megjelölt és engedélyezett személyekkel való levelezésre,
- havonta látogató fogadására,

- társadalmilag hasznos munka végzésére, megfelelő jövedelemre,
- bejelentés, panasz, kérelem és jognyilatkozat előterjesztésére,
- vallási vagy lelkiismereti meggyőződésének szabad megválasztására, annak gyakorlására,
- személyi tulajdonához fűződő jogainak védelmére,
- karitatív szervezetek megbízottjával és pártfogóval való érintkezésre,
- naponta legalább egy órai szabadlevegőn való tartózkodásra,
- pihenésre, szabadidőre, a végzett munka után fizetett szabadságra,
- önképzésre, sajtótermékek megrendelésére, az intézet művelődési és sportolási lehetőségeinek igénybevételére,
- általános iskolai, középfokú, valamint felsőfokú tanulmányok folytatására,
- ha külföldi állampolgár, diplomáciai, illetve konzuli képviselőtézhez fordulni,
- bírósági tárgyaláson való megjelenésre,
- legalább havonként kaphat és küldhet csomagot,
- terhes és kisgyermekes fogvatartott nőnek az egészségét védő és a gyermek fejlődését szolgáló jogai nem korlátozhatóak.

cf.) A foglalkoztatás

A foglalkoztatás keretében a büntetés-végrehajtási szervezet biztosítja:

- az alapfokú iskolai oktatást,
- a szakirányú képzést,
- a munkáltatást,
- a terápiás foglalkoztatást,
- a művelődési, a szabadidős, a sport, a személyiségfejlesztő és gyógyító, rehabilitációs programokon való részvétel lehetőségét is.

Az intézet vagy az öntevékeny szervezet műkedvelő csoportokat, szakköröket szervezhet. Biztosítani kell, hogy az elítélt tájékozódhasson a világ eseményeiről, az ország politikai, társadalmi, gazdasági és kulturális életéről.

cg.) A munkáltatás

Munkáltatásnak minősül a fogvatartott szervezett foglalkoztatásának az a formája, amikor a munkavégzés rendszeresen, díjazás ellenében történik. A fogvatartottat munkával az intézet vagy az e célra alapított gazdálkodó szervezet foglalkoztathatja. A munkába állításról a munkakör és a munkáltató megjelölésével a befogadási bizottság dönt. A munkavégzés idejét, a munkaidő kezdetét, végét, a munkaközi szünet időtartamát és a műszakok beosztását munkarendben határozzuk meg. A munka díjazása az előző évi minimálbér összegének legalább egyharmada.

Az intézet fenntartására díjazás nélküli munkavégzés rendelhető el, melynek ideje a napi négy órát, havonta összesen a huszonnégy órát nem haladhatja meg.

A tartási költségekhez a nem dolgozó fogvatartottaknak nem kell hozzájárulniuk, de a nyugellátásban részesülő fogvatartottól a hozzájárulás összegét levonják, ha azt az intézetbe folyósítják.

D.) A fogvatartott kapcsolattartása

A fogvatartott a hozzátartozóival és a büntetés-végrehajtási intézet által engedélyezett személyekkel tarthat kapcsolatot.

da.) A levelezés

A fogvatartott által írt, illetve a részére érkezett levelet legkésőbb a második munkanapon továbbítjuk, illetve kézbesítjük. A levél továbbításának vagy kézbesítésének megtagadását a fogvatartottal közöljük, a levelet ha másként nem rendelkeznek, visszaadjuk, illetve a feladónak

visszaküldjük. A levelezésnél a biztonsági ellenőrzés szűrőpróbaszerűen vagy kellő rendszerességgel történik, amelynek célja a fogvatartás biztonságának a fenntartása, a biztonságot sértő vagy veszélyeztető cselekmények megelőzése. A fogvatartottnak a hatóságokkal, a nemzetközi szervezetekkel és a védővel való levelezését nem ellenőrizzük.

db.) A látogatás

A fogvatartott által megjelölt személyek részére a látogatásról az intézet a fogvatartott útján küld értesítést. A fogvatartott egy időben két 18 éven aluli és két nagykorú látogatót fogathat. A látogatás időpontját, időtartamát a parancsnok határozza meg, alkalmanként harminc percnél rövidebb nem lehet, a látogató kérelmére harminc perccel meghosszabbítható. A parancsnok biztonsági okból elrendelheti, hogy a fogvatartott a látogatóval rácson keresztül, vagy zárt fülkéből, telefonon beszélhessen.

dc.) A csomagküldés

A fogvatartott havonta legalább 1 csomagot kaphat, illetve küldhet. A csomag mindazokat a tárgyakat tartalmazhatja, amelyeket a fogvatartott magánál tarthat. A csomag súlya az 5 kg-ot nem haladhatja meg, kivéve, ha ruhaneműt, illetve tisztasági szereket tartalmaz. A csomag tartalmát a fogvatartott jelenlétében bontjuk fel és ellenőrizzük. Az intézet parancsnoka engedélyezheti, hogy a hozzátartozó a csomagot közvetlenül az intézetben adja át.

dd.) A távbeszélő használata

A fogvatartott az intézet által kijelölt távbeszélő készüléket használhatja a házirend előírásainak megfelelően. A beszélgetés biztonsági okból megszakítható.

E.) Fiatalkorú elítéltekre vonatkozó rendelkezések

A fiatalkorú befogadásáról hetvenkét órán belül értesíteni kell a lakóhely szerinti illetékes gyámhatóságot, a törvényes képviselőt, gyámság esetén a gyámot. A fiatalkorúak életrendjére, az elhelyezési körletük belső rendjére, az intézeten belüli mozgásukra vonatkozó előírásokat, továbbá a személyes szükségletekre fordítható összeget a jogszabályok kereti között a parancsnok határozza meg.

Figyelembe vesszük a korosztályoknak megfelelő sajátos szükségleteket, kiemelt figyelmet fordítunk a fiatalkorút érhető káros hatások elkerülésére. Az általános iskolai, illetve az első szakmai végzettséget adó iskolarendszerű képzésben résztvevő fiatalkorúakat a végzettség

megszerzéséhez szükséges képzési idő alatt munkavégzési kötelezettség, és a tartására fordított költségekhez való hozzájárulás nem terheli.

F.) A nem magyar állampolgárságú elítéltekre vonatkozó rendelkezések

A nem magyar állampolgárságú elítélt befogadásáról értesítjük az állampolgársága szerinti illetékes diplomáciai vagy konzuli képviselőt. Ha a külföldi többes állampolgár, akkor az

által megjelölt külképviseletet értesítjük. Az elítélt az általa ismert nyelven kap tájékoztatást, ha nemzetközi egyezmény a szabadságvesztés végrehajtásának az átengedését lehetővé teszi. Jogainak és kötelezettségeinek gyakorlásával összefüggő tolmácsolási és fordítási költségek

az intézetet terhelik. Ha a külföldi elítélt vagy a képviselője a szabadságvesztés végrehajtásának más állam részére történő átengedését kéri, a kérelmet a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság útján az igazságügy-miniszterhez kell felterjeszteni. Az átadásról az intézet értesíti az illetékes külképviseletet, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságát, szabadítás esetén az útlevelet őrző szervet.

G.) Az előzetes letartóztatás végrehajtása

Az intézet az előzetesen letartóztatottat a bíróság végzése alapján kiállított értesítés, továbbá a tárgyalás előkészítése során hozott határozatig az ügyész, azt követően a bíróság rendelkezése alapján fogadja be. A büntetőeljárás szakaszától függően az ügyész, illetve a bíróság dönt:

- az intézetben történő elhelyezéséről,
- ugyanabban az eljárásban letartóztatottaktól való elkülönítéséről,
- levelezése, telefonálása és látogatása ellenőrzéséről,
- levelezésének, telefonbeszélgetésének, a látogató fogadásának és a csomagküldemény korlátozásáról,
- előállításáról, a nyomozó szervek részére történő kiadásáról, az intézetben való kihallgatásáról,
- más intézetbe való átszállításáról, kivéve a Büntetés-végrehajtás Központi Kórházba, vagy az Igazságügyi és Elmemegfigyelő Intézetbe történő orvosilag indokolt sürgős átszállításáról,
- polgári egészségügyi intézményben való elhelyezéséről, kivéve, ha arra orvosilag indokolt sürgős esetben kerül sor.

Az előzetes letartóztatottat zárkában helyezzük el, személyenként legalább tíz köbméter légtérhez, és négy négyzetméter mozgástérhez kell jutnia. A zárkaajtók nyitva vagy zárva tartásáról a parancsnok a rendelkezési jogkör gyakorlójának az előírásait figyelembe véve, a fogvatartás biztonságára vonatkozó szabályok szerint határoz.

Az előzetesen letartóztatott a büntetőeljárással kapcsolatban készített feljegyzéseit magánál tarthatja, azokat védőjének ellenőrzés nélkül átadhatja. Az előzetesen letartóztatott a védő büntetőeljárási jogait nem korlátozhatja.

Az előzetesen letartóztatott az intézetben saját ruháját viselheti, az évszaknak megfelelő felsőruházatból és lábbeliből egy váltásra valót folyamatosan magánál tarthat. Ha munkáltatásban is részt vesz és az elítéltekkel közösen helyezik el, az intézet által biztosított formaruhát kell viselnie.

Ha az előzetesen letartóztatottnál az intézet kóros elmeállapotról utaló tüneteket észlel, megvizsgálási javaslattal haladéktalanul az IMEI-be utalja és erről egyidejűleg a rendelkezési jogkör gyakorlóját értesíti.

H.) Az elítélt szabadulása

A szabadságvesztés végrehajtás során az elítéltet támogatni kell, hogy felkészülhessen a szabadulás utáni életre. A szabadulás előtti hat hónaptól a pártfogó felügyelő az intézetben a szabadulók részére tájékoztatást, felvilágosítást nyújt, egyéni kérésre személyesen hallgatja meg és segíti az elítéltet. A letelepedéshez, a munkába álláshoz közvetlenül is igényelhet segítséget a pártfogótól, az intézkedésre jogosult más szervektől, karitatív szervezetektől.

10.2 A STANFORDI KÍSÉRLET

A stanfordi börtönkísérlet (vagy Zimbardo-féle börtönkísérlet) pszichológiai szempontból vizsgálta az emberek fogságban való viselkedését. A kísérletet 1971. augusztus 14. és 20. között a Stanfordi Egyetemen, Philip Zimbardo professzor elképzelései szerint, az egyetem alagsorában hajtották végre. Az önként jelentkezők között véletlenszerűen döntötték el, hogy ki lesz a fogvatartott és ki a fogvatartó. A diákok nem tudták, hogy milyen szerep vár rájuk. A „letartóztatásukat” valódi rendőrök végezték, a szomszédok szeme láttára, megbilincselve, szirénázó rendőrautóval vitték el őket, ezzel is elősegítve a kísérlet valós pszichológiai környezetbe helyezését.

A kísérlet a tengerészgyalogság börtöneiben történő agresszív összetűzések miatt vált szükségessé. Az Egyesült Államok Haditengerészeténél rá szerettek volna jönni, hogy mi váltja ki ezeket a heves összecsapásokat. A kísérlet anyagi háttérét is ők biztosították.

Zimbardo és csapata azt az elméleti feltevést szándékozott igazolni, hogy adott környezeti hatások alatt az emberek a „szerepüknek” megfelelő viselkedési formákat vesznek fel.

Fizetésért cserébe újsághirdetéssel kerestek önkéntes diákokat. A kísérletet 14 naposra tervezték. Zimbardo 70 jelentkező közül 24 embert választott ki pszichológiai vizsgálatok alapján. Fontos szempont volt, hogy mentálisan stabilnak tűnő emberek szerepeljenek a vizsgálatban. Túlnyomórészt fehér, középosztálybeli fiatalokra esett a választás. A „szereposztást” pénzfeladással döntötték el, de mint kiderült, a kísérlet után a fogvatartottak úgy érezték, hogy a nagyobb, izmosabb testalkatúak lettek fogvatartónak kiválasztva, ami a valóságban nem volt igaz.

Az alagsorban egy valódi börtön mintájára alakították ki a kísérleti területet. A kutatócsoportban tanácsadóként működött közre egy hajdani elítélt, aki 17 évig volt fegyintézetben. A börtönigazgató Zimbardo lett, míg az őrk főnöke egy egyetemi hallgató. Olyan szélsőséges körülményeket igyekeztek létrehozni, ami erősíti a dezorientációt, deperszonalizációt és a deindividualizációt.

A kellékek és az öltözék is pontosan a valós élethelyzeteknek megfelelően lett kiválasztva. A katonai ruhát a kisorsolt őrk saját maguk választották ki egy katonai boltból, és rendőrségi gumibotokat, sípot is kaptak kölcsön. A tükrös napszemüveg alkalmas volt a szemkontaktus elkerülésére, és az anonimitás érzetének fokozására.

Az őnök a valóságnak megfelelően több műszakban dolgoztak, míg az elítéltek napi 24 órában a kialakított börtönben tartózkodtak. Érdekes megjegyezni, hogy az őnök fizetés nélkül is önként vállaltak túlórákat a kísérlet előrehaladtával.

Az elítéltek is szándékosan torzított öltözéket kaptak, túlméretezett muszlin köpenyt alsónemű nélkül, valamint mezítláb, gumipapucsokban kellett járniuk. Fejükre szűk nejlonharisnyát húztak, ami a seregben kötelező rövid hajtat, kopasz fejet próbálta megjeleníteni, az egyéni jegyek egybemosásával, eltüntetésével. Ennek az öltözéknek köszönhetően a fogvatartottak testtartása eldeformálódott, eltorzult. Minden elítélt egy számot kapott, ami a „neve” lett a börtönben. Ez a szám a ruhájuk mindkét oldalán szerepelt. A lábukra láncot erősítettek, ami éjjel, alvás közben is húzta, törte a bokájukat. Ezek fokozták az elnyomás, korlátozás érzését.

A fizikai erőszakot tiltották az őnöknek, de egyébként teljesen szabad kezet adtak nekik a börtön szabályos, biztonságos működtetése érdekében.

Az elítéltek a nyilvántartásba vétel minden fázisán átestek, ami a személyiségtől, a szabad akarattól történő megfosztás fontos eleme. A rabokat teljesen megalázva, szemüket bekötve, egyesével vitték át az egyetem alagsorában berendezett börtönbe.

A kísérlet hamar veszélyessé kezdett válni. A rabok az őnök megalázó bánásmódjának hatására súlyos emocionális zavarok jeleit kezdték mutatni. Már a második napon lázadás tört ki. Ekkor már önkéntesen, fizetés nélkül vállalták az őnök a túlórákat, hogy a lázadást a kutatók felügyelete nélkül meg tudják fékezni. A két műszak őrei együttes erővel fizikai erőszakot alkalmaztak az elítéltek megfékezésére. Majd megkezdték az elítéltek szeparálását az „oszd meg és uralkodj” elve alapján. Külön cellákba csoportosították a „jó” és a „rossz” elítélteket. Az elítélteket igyekeztek egymás ellen fordítani, eljátszották, elhitették velük, hogy besúgók vannak közöttük. Az egykori elítélt, Zimbardo tanácsadója szerint ezt a taktikát a valós börtönszituációkban is gyakran alkalmazzák. A továbbiakban nem történt nagyobb méretű lázadás.

Az őnök egyre gyakrabban és egyre hosszabb ideig rendeztek úgynevezett „névsorolvasásokat”, amellyel eredetileg a rabokat akarták segíteni rabosított számuk memorizálásban, de közben fekvőtámaszokra kényszerítették, illetve egyéb módon kínozták őket. Ezek a vegzálások a névsorolvasások alatt egyre hosszabb ideig tartottak.

Később a wc-k használatát is korlátozták, vödörket adtak a raboknak, amiket a cellájukban kellett tartaniuk, és csak hosszú idő után üríthettek ki. Sok esetben pusztán kezükkel kellett a wc-keket tisztítaniuk. Néhány problémás elítélttől esetenként az ételt is megvonták, vagy a betonpadlón kellett aludniuk ruhájuk nélkül. Gyakran homoszexuális jellegű büntetések is megfigyelhetők voltak.

Zimbardo maga is a szerepe áldozatául esett. Amikor egy magasabb fokozatú, régi elhanyagolt börtönbe próbálta a kísérletet áthelyezni, a rendőnök ezt nem támogatták. Nem értette, miért nem segít a másik büntetés-végrehajtási intézet az ő intézetének.

Az őnök közül egyre többen az agresszió jeleit mutatták, amikor azt gondolták, hogy ellenőrizetlen helyzetben vannak. A feljegyzések szerint az őnök egyharmadát ténylegesen a szadizmus kerítette hatalmába. A kísérlet felfüggesztésekor az őnök nagy része csalódott volt, hogy nem láthatják el tovább a feladatukat.

Az elítéltek közül két ember olyan súlyos traumát szenvedett el, hogy még a félbeszakított kísérlet vége előtt el kellett őket engedni. Egy elítélt a teljes testen kiütéseket kapott a pszichoszomatikus tünetektől, de Zimbardo a szabadulás érdekében bevetett szimulálásnak vélte az esetet.

Zimbardo saját összefoglalója a kísérletről:

„Hat nap elteltével véget kellett vetnünk a játékbörtönnek, mert amit láttunk, iszonyatos volt. Többé már nem volt nyilvánvaló sem számunkra, sem a legtöbb kísérleti személy számára, hogy hol végződnek ők és hol kezdődnek szerepeik. A többség valóban »rabbá« vagy »börtönőrré« vált, és többé nem voltak képesek tisztán különbséget tenni a szerepjátszás és saját személyük között. Viselkedésüknek, gondolkodásuknak és érzéseiknek szinte minden aspektusában drámai változások következtek be. Nem egészen egy hét alatt a bebörtönzés élménye (időlegesen) elmosta az egész addigi életük során tanult dolgokat; felfüggesztette az emberi értékeket, kikezdte az énképüket, és az emberi természet legtorzabb, legközönségesebb, legpatologikusabb oldala került felszínre. El kellett borzadnunk, amint láttuk, hogy egyes fiúk (»örök«) úgy kezelnek másokat, mintha hitvány állatok lennének, örömeiket lelik a kegyetlenségben, miközben mások (»foglyok«) szolgálatkész, engedelmes, dehumanizált gépekké váltak, akiket csak a menekülés, a saját egyéni túlélésük, valamint az örök ellen halmozódó gyűlöletük foglalkoztatott.”

A vizsgálat a fogvatartók esetében beigazolta azt a feltételezést, miszerint az ember a felelősség tudata nélkül, a megfelelő háttérrel, ideológiai mentén, saját magából kivetkőzve az alapjelmétől eltérő viselkedési normákat vesz fel. Ez a kísérlet a korábbi Milgram-kísérlet eredményét erősíti meg, ahol halálos áramütést kellett mérni a kísérletben résztvevő másik, bűnözőnek vélt emberre, amit utasításra meg is tettek, mivel nem volt felelősségük. (Az áramütés természetesen nem volt valódi, az általa kiváltott hatást színészek játszották el. Ezt azonban a kísérletben megfigyelt emberek nem tudták.)

A kísérletnél „díszletként” használt téri környezet fontos eleme volt a szélsőséges viselkedések kiprovokálásának. A téri szituációk létrehozása, a megfelelő színek, világítások alkalmazása, a magánszféra, a territoriális tér megszüntetése, a személyes térbe történő behatolás lehetősége mind mind hozzájárultak a szélsőséges helyzetek kialakulásához.

A kísérlet összegzéséhez szeretném leírni saját tapasztalatomat is, amikor egy ártatlannak vélt tréfának váltam áldozatául az egyik börtönbejárás alkalmával. Esetemben a kolléga, aki a bejárás létrejöttében segített, úgy tett ki a börtön főbejáratánál, hogy neki le kell parkolnia a hátsó udvarban, menjek be nyugodtan, várnak már, tudják miért jöttünk, majd bent találkozunk. A beléptetés első lépéseként leraktam a megőrző tárolókba az összes iratomat. Ekkor egy ór mögém lépett és elkezdte a motozásomat, miközben a folyosó másik oldaláról érkező fogvatartó jelezte, hogy már vártak, hogy megkezdjem a jogerős börtönbüntetésem letöltését. Az érzés meghökkenítő, felkavaró, érhetetlen és váratlan volt. Az egész szituáció 20-30 másodpercig tartott, miközben kétségbeesve próbáltam tiltakozni, hogy itt valami tévedés lesz. Egy pillanat alatt kirántották a lábam alól a talajt, teljes kontrollvesztésbe kerültem. Ez az idő olyan hosszú, kétségbeejtő, kilátástalan küzdelemnek tűnt a szabadságom megtartásáért, ami mind a mai napig émelyítő rossz érzéssel tölt el. Személyes tapasztalat hiányában elképzelhetetlen, milyen viselkedést válthat ki az egyénben egy ilyen jellegű alárendelt szerep, hatalmi helyzet.

10.3 FRESKÓ-TERÁPIA: FALRENOVÁLÁS ÉS FALFESTÉS ANTIKMESZES ELJÁRÁSSAL

A Balassagyarmati Fegyház és Börtön alacsony és sötét kápolnája 2009 decemberére lenyűgözően szép szakrális térré alakult. A projekt négy magyarországi alapítvány (Ökotárs Alapítvány, Kárpátok Alapítvány-Magyarország, DemNet Alapítvány, Autonomia Alapítvány) és egy külföldi alapítvány (Norvég Civil Támogatási Alap) támogatásával jött létre. Az elítéltek diákokkal, szakokkal, építészekkel dolgoztak együtt az átépítésen Lencsés Zsolt festőművész vezetésével.

Fotó: E. Várkonyi Péter

A program a fogvatartottak szakmai ismeretét szándékozott bővíteni, s ezzel növelni kívánta a társadalomba való visszaillesztés esélyeit.

Fontos szempont volt az összes oktatási lehetőség együttes alkalmazása, így az elméleti, gyakorlati oktatás, valamint a terápiás lehetőségek együttesen lehetővé tették a különböző emberi és építészeti problémák kifejtését.

Az intézet 1842-45 között épült. A börtönépítészetben akkoriban formailag teljesen új megoldásnak számított a Jeremy Bentham (1748-1832) angol filozófus és társadalom-reformer elmélete alapján épült kör alakú, hatszintes, panoptikum rendszerű börtön. A Balassagyarmati börtönön kívül egy hasonló kialakítású épület van Európában, ami műemlékvédelem alatt áll.

A kápolna a szentmise és az oktatás tere volt. A szakrális szertartások azonban az 1949. évi XX. törvény intézkedése alapján a rendszerváltásig megszűntek. 1960 környékén könyvtárrá alakították át, aminek következtében több szakrális kép lekerült a falakról. 1990-ben egy rendelet újra lehetőséget biztosított az istentiszteletek számára. Időközben azonban a társadalom és a kultúra is jelentős változáson ment keresztül.

A múlt századokban a bebörtönzöttek lelki gondozásával és nevelésével az egyház foglalkozott. Ma ez már nem ennyire egyértelmű. Napjainkban általában külső civil szervezetek veszik át ezt a szerepet.

A 10 méter magas kápolnában 350 m² felületen nyolc stilizált ablakban találhatóak bibliai jelenetek. Emellett külön rajzpályázatot is hirdettek Vác, Márianosztra és Balassagyarmat intézetei között. A kiválasztott alkotások Lencsés Zsolt átdolgozása és művészi megfogalmazása szerint kerültek a falakra. A képek többek között Szent Mihály harcát a gonosszal, a tékozló fiút, az irgalmas szamaritánust, a jobb latort, a római századost, a jó pásztort, a gyógyító Jézust és Zákheust, a fővámszedőt ábrázolták.

A balassagyarmati intézetben van egy Zákheus névű program is, amiben a bibliai történeten

keresztül ébresztik rá az elítélteket, hogy ha elkövetnek egy bűncselekményt, annak milyen hatása van rájuk, a családjukra, szűkebb-tágabb környezetükre, illetve a sértettre és a sértett családjára. A program 13 foglalkozásból áll, amelynek végére tényleg érezhető változást megy végbe az elítéltekben.

Mivel a fennmaradt dokumentumok alapján nem volt megállapítható a kápolna korábbi neve, így az intézet vezetősége a Szent Mihály nevet adta a kápolnának, ami szimbolizálja a gonosszal folytatott harcot.

A Freskó-terápia több problémára ad megoldást:

- Építészeti-műemléki probléma, ami a funkcionalitás elvesztésével járó állapotromlás miatt jött létre, és speciális renoválást, felújítást tesz szükségessé.
- A halmozottan hátrányos helyzetben lévő elítéltek társadalomba való visszatérésének, beilleszkedésének problémája.

1949-től a rendszerváltásig az állam tiltotta az egyház közreműködését a börtönökben. Lelki gondozás ez idő alatt nem volt az intézetekben. 1990-től az egyház visszatérhetett a büntetés-végrehajtási intézetekbe, de a körülményeket nem rendezték. Jelenleg civil szervezetek segítségével végzik az elítéltek lelki gondozását, ami nagyon nagy jelentőséggel bír a fogvatartottak jó útra történő visszavezetésében, a társadalomba való visszailleszkedésben, a munkahelytalálásban, és –megtartásban, valamint a bűnözés útjáról történő végső letérésben. Az egyházzal közösen a civil szervezetek sokat segítenek a személyiségformálásban is, miközben a művészet közösségformáló ereje is megjelenik.

Sajnos sok esetben azonban csupán ideiglenes ez a pozitív hatás. A társadalom feladata, hogy újabb és újabb módszereket próbáljanak ki a büntetés-végrehajtási intézetekben. Ez a projekt az általános szakmai képzés megszerzésénél komplexebb feladatot tűzött ki célul: olyan elméleti és gyakorlati szakképzést nyújtott, amely műemléki vonatkozásával többletértéket képvisel. A képzés meghatározó élménnyé válik, a résztvevők számára több szálon is értéket teremt: hozzájárul a művészi, társadalmi és egyházi értékek megteremtéséhez. A projekt a benne résztvevők számára kimondottan és kimondatlanul is elismerést, megbecsülést sugároz a társak és a társadalom irányából.

A 2005. környékén készült állapotfelmérés szerint a kupola kb. 60%-át kellett renoválni. Az épen maradt falfelületeken festett ablak-imitációk voltak, ezeknek azonban művészi értékük nem volt. Az előzetes konzultációk alapján látványtervek készültek, ezeken figyelembe vették a helyiség szerepét, intézményi és műemléki jelentőségét, valamint az elítéltek visszailleszkedését segítő egyesületek szakmai elképzeléseit is. Ennek eredményeként a program szakmailag magas szintű, innovatív, kreatív és művészileg értékes végeredményt hozott. A freskókon ábrázolt történelmi cselekedetek tudat alatt formálták az elítéltek viselkedését kortól, nemzetiségi, etnikai vagy vallási hovatartozástól függetlenül. A művészetnek kiemelkedő szerepe van a társadalom tudatának formálásában.

Fontos megemlíteni a freskó speciális fizikai tulajdonságát: amíg egy keretes, vagy táblaképet szabadon eltávolíthatnak a falról, addig a freskó ott marad a falon. Ha egy ember egy freskóval ellátott térben tartózkodik, akár akarja, akár nem, a freskó hatni fog a személyiségére. Ez elsősorban tudat alatt működik, míg folyamatos jelenlét alatt tudatosodni kezd, és pozitív hatást fejt ki a személyiségre, érzésekre.

A büntetés-végrehajtási intézetek esetében a fogvatartottnak idővel vissza kell illeszkednie a társadalomba. Ekkor keresi a freskók által tudat alatt megszerzett értékeket és érzéseket. Ezért lényeges szempont, hogy a freskón látható esemény olyan üzenetet tartalmazzon, ami segíteni tud az elítélteknek a társadalomba való visszailleszkedés időszakában. A fogvatartott az intézetben töltött idő alatt kontrollált terekben tölti szabadidejét. Balassagyarmat esetében a

kápolna tér a közösségi, oktatási funkció, az olvasás és a szentmise tere is. Így az elítélt sokat találkozik a kápolna terével, nagymértékben tud rá hatást gyakorolni, az intézet, a civil szervezetek és a művészet együttes közreműködésével.

Fotó: E. Várkonyi Péter

Ezt a hatást erősíti, ha az elítélt a tér létrehozásában aktívan közre tud működni. Így az érték létrehozását szorosabban tudja magáénak érezni, miközben terápiás hatások érik, amik formálják a személyiségét. Ezt kiegészítve hasznos és specifikus elméleti és gyakorlati tudásra tud szert tenni. A közösség azon tagjai, akik nem vesznek részt a programban, elismeréssel fordulnak a társaik felé, akiknek ez által önbecsülésük is nő. Emellett az elítélt a közösséggel szemben elkövetett bűntett részleges jóvátételeként is megéli a helyreállító munkát.

A helyreállító igazságszolgáltatás szemlélete kerül előtérbe, ami korábban a büntetésvégrehajtás keretén belül nem volt így. Maga az oktatás nem a megjavulásról szól, de a helyreállítás, a műemlék védelme üzenetértéket hordoz magában. A 18 hónap alatt a teljes tér átalakul, megújul, ami az elítélteken is érezhető hatást fejt ki.

Lencsés Zsolt az egyik elítéltnak megígérte, hogy vele dolgozik a hatvani nagytemplom felújításán.

A program folytatásaként Márianosztrán a börtönkápolna helyreállítása mellett szakműhely is kialakításra került.

2011 januárjáig országszerte több szakképzési központ csatlakozott a programhoz, úgymint Pécs, Győr, Kecskemét, Székesfehérvár, Budapest, Dombóvár és Siófok.

A müncheni képzési központ ellátogatott Pécsre, hogy részt vegyenek a 2012-ben 100 éves Janus Pannonius Gimnázium freskójának festésében, és egy háromhetes oktatási programon keresztül sajátítsák el az eljárás alapjait. Az iskolákkal való együttműködés folyamatos, a freskók utóélete felébreszti az igényt a hasonló programokban való részvételre.

10.4 ZAKEUS PROGRAM: A HELYREÁLLÍTÓ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS MODELLJE

“Jézus Krisztus azért jött, hogy megkeresse, és megmentse, ami elveszett.” Luk. 19.10.

A bibliai történet szerinti Zakeus egy zsidó vámszedő volt, aki úgy kereste kenyerét, hogy az ellenséggel, a rómaiakkal együttműködve, fondorlatos módon honfitársaitól adót szedett. Ezáltal mesés vagyona tette szert. Életformája miatt az emberek meggyűlöltek, és kiközösítették. Mindene megvolt, amit csak elképzelt magának, ám ennek ellenére üresnek érezte az életét, s látni akarta Jézust. Egy alkalommal Jézus kilépett az őt körbe vevő emberek tömegéből, odalépett Zakeushoz, és nevére szólította őt. Zakeus nagyon elcsodálkozott ezen, de felettébb megörült, hogy amit titkon remélt, végre teljesült. Jézus megkérte Zakeust, lássa őt vendégül, s ő örömmel mondott igent. Így is lett, azon az estén Jézus meglátogatta Zakeust, és beszélt vele. Zakeus élete megváltozott. Úgy döntött, hogy életformát vált, s szíve újdonsült állapotának bizonyítékaként elhatározta, hogy azoknak az embereknek, akiket becsapott, négyszer annyit fizet vissza, mint amennyit kicsalt tőlük. (Luk. 19:1-10.)

A ZAKEUS Program a “Helyreállító Igazságszolgáltatás” módszere, mely az igazságszolgáltatás biblikus modellje. Olyan filozófia, amely a megtorlás helyett a helyreállítást helyezi előtérbe. A helyreállítás mindazokra vonatkozik, akiket (közvetve vagy közvetlenül) egy adott bűncselekmény érint: az áldozatok és családjuk (és közvetlen környezetük), a bűnelkövetők és családjuk (és közvetlen környezetük), a velük foglalkozó szakemberek, a közösség.

A program folyamán a résztvevők megismerik Zakeus történetét. Eközben olyan lényeges kérdések merülnek fel, melyek megválaszolása nélkülözhetetlen a bűncselekmény egyénre gyakorolt hatásának megismeréséhez. Ezek:

- A bűnelkövető viszonyulása az elkövetett bűntényhez és az áldozathoz
- Az áldozat viszonyulása az elszenvedett bűncselekményhez és a bűnelkövetőhöz
- A helyreállítás, megbocsátás és jóvátétel fontosságának felismerése

A programon résztvevők képessé válnak arra, hogy felismerjék az általuk elkövetett bűncselekmény közvetlen és közvetett környezetre gyakorolt hatását.

A program lehetőséget biztosít arra, hogy:

- felismerjék, hogy cselekedeteiknek sokkal mélyebbre ható következményei vannak, mint azt ők gondolják, s hogy ami történt, az rossz.
- az áldozatok és a bűnelkövetők a bűntény megtörténte után elmondhassák egymásnak érzéseiket.
- megismerjék, felfedezzék a megbánás, megbocsátás és megbékélés biblikus elveit.
- a bűnelkövetőnek alkalmat legyen az áldozat számára valamilyen jóvátétel felajánlására.

A program segítséget nyújt abban, hogy az elkövető tudatára ébredjen saját cselekedete következményeinek, mely által képes lesz felismerni egyéni és egyetemleges felelősségét a történetekkel kapcsolatban. Képes lesz megérteni a vele szemben támasztott társadalmi elvárásokat, és az azoknak való megfelelés módját.

Mindezek által felismerhetővé válik az az út, melyen tovább haladva lehetőség van a helyreállítás megtételére anyagi, szellemi, lelki vonatkozásban - nem csak az áldozatok, hanem minden egyes (a szűkebb és a tágabb környezetben lévő) érintett irányába.

A módszert számos magyar büntetés-végrehajtási intézetben sikerrel alkalmazzák, többek között a balassagyarmati és a sátorlajújhelyi börtönök rehabilitációs programjaiban is szerepel.

11. TOVÁBBI ÉPÍTÉSZETI PÉLDÁK

11.1 SÁTORALJAÚJHELYI FEGYHÁZ ÉS BÖRTÖN (1906, 2000-2007 FELÚJÍTÁSOK)

Fotó: Neményi Márton

Az intézet mottója:

„Akkor mondhatjuk, hogy hibáztunk, ha hibázunk, és nem tesszük jóvá. Ha hibát követtél el, ne szégyelld jóvátenni!” (Elias Canetti)

Sátoraljaújhely központjában, helyi védettséget élvező környezetben található az 1901-1906 között épült királyi törvényszék és fogház, melynek épületében ma a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön működik. Az épület tervezésére pályázatot hirdettek, melyet Czigler Győző műegyetemi tanár tervei nyertek meg. (A pályázaton több külföldi tervező is részt vett.)

A 4-5 méter mély, egy méter széles alapra a 60 cm széles börtönfalak téglából épültek. A zárkák panoptikus függőfolyosóra nyílnak, melyek megvilágítását a két végében lévő ablakrendszer és üvegtető biztosítja. Egy-egy helyiségbe 20-20 fő elhelyezését tervezték.

Az intézmény a jogerősen elítélt fegyház és börtön fokozatú, felnőtt korú férfiak szabadságvesztés büntetését, valamint a helyi előzetes letartóztatások végrehajtásának feladatát látja el.

Az intézet jelenleg több mint 400 fogvatartott elhelyezését biztosítja, és a hazai átlagos 130-150%-os túltelítettséggel működik.

Ez az épület szigorú biztonsági keretek között működik, a rehabilitáció mégis a mindennapi élet középpontjában áll. Ennek legfontosabb eszközei a következők:

- a munkáltatás - a munkára alkalmas fogvatartottak jelentős része, 87%-a dolgozik
- a fogvatartottak szabadulás utáni életének előkészítése
- új bűncselekmények elkövetésének megelőzése
- az elzárás negatív hatásainak csökkentése személyiségfejlesztő, konfliktuskezelő, agressziókezelő tréningek, munkaerőpiaci és életvezetési tanácsok biztosításával
- a fogvatartottak lelki gondozásának részeként cursillo-k (lelki gyakorlatok) tartása

2007 júniusában jártam Sugár Péterrel a Sátoraljaújhelyi büntetés-végrehajtási intézetben, melynek során betekintést nyertünk a börtön reintegrációs elképzeléseinek megvalósításába.

Az intézet lehetőséget biztosít munkavégzésre, amivel az elítéltek többsége él is. A fogvatartottak különböző oktatásokon vehetnek részt, továbbá a szabadidőt aktív tevékenységgel tudják eltölteni (festés, keramikus foglalkozások, zenei programok, stb.) Ezek jól szervezettek, a fenti tevékenységekből előállított termékek rendszeresen kerülnek kiállításra az épület alagsorában található börtönmúzeumban. Az ilyen események nagymértékben növelik a fogvatartottak önbecsülését.

A függőségek megszüntetésére külön programokat szerveznek.

Az intézetben működik egy ún. jóvátételi program, mely a közösségnek okozott kár kompenzációjaként szolgál (pl. közös terek felújítása, szociális segítségnyújtás). Az elítéltek saját kezdeményezése alapján rendkívüli helyzetekben a rászorulókat részére adományokat gyűjtnek.

2008-ban energetikai korszerűsítésre került sor, napelemes és napkollektoros rendszert hoztak létre. Ez gazdasági szempontból is jelentős, mivel az adófizetőknek évi több mint 20 millió forint megtakarítást eredményeznek, valamint nem utolsósorban a környezetet is kímélik a csökkentett károsanyag kibocsátással.

Kiemelt reintegrációs program a fogvatartottak lelki gondozásának részeként a cursillok tartása, mely a büntetés-végrehajtás szakterületén Európában először ebben az intézetben valósult meg.

Az elmúlt években jelentős változások történtek az intézményben. 2014 óta a tényleges életfogytiglanosok (TÉSZ-es) elhelyezése is feladata a sátoraljaújhelyi börtönnek.

Fotó: Neményi Márton

A körletet felújították, a korábbi fehér felületeket zöldre festették, a burkolatokat bézs és sárga színűekre cserélték. A kilátásgátlókat megrövidítették, így a zárakból már látni lehet az eget. A bútort az szükséges mértékben felújították.

Fontos szempont a személyi állomány védelme is. Ennek megfelelően az őrök beosztását cserélik, így csökken a rájuk nehezedő folyamatos nyomás és kisebb a kötődések kialakulásának veszélye. Mivel a „börtönártalmak” rájuk is komoly hatást gyakorolnak, az őrök évente pszichológiai vizsgálatokon esnek át.

2014. tavaszára lett kész az a futballpálya, amit a tényleges életfogytiglanosok is használhatnak. Így ha minimálisan is, de kapcsolatba kerülhetnek a természettel. Ők is dolgozhatnak, csak a többiektől elkülönítve, és ugyanez vonatkozik a szabadban eltöltött idejükre is. Számukra egy külön sétálóudvart alakítottak ki a tetőn. Saját konditermük is van, valamint egy számítógépet is használhatnak, amihez mindenkinek saját account-ja van. Ezen beadványokat szerkeszthetnek, oktatási anyagot használhatnak, valamint futball és autóversenyzős játékokat használhatnak kontrollált keretek között.

11.2 VESZPRÉM MEGYEI BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI INTÉZET (2003)

Fotó: Veszprém Megyei Bv. Intézet

A Veszprém Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetet 1858-ban alapították. 2003-tól új épületben üzemel, a korábbi várbörtön a bírósági iratok tárolását kapta meg feladatául.

Az intézmény eredetileg 198 fő befogadására szolgált, de jelenleg 130-140%-os telítettséggel működik. Az épület női és férfi fegyház, fogház és börtön fokozatú büntetés-végrehajtási feladatokat is ellát, valamint nagykorú és fiatalkorú előzetes fogva tartó intézményként is működik.

Az épület állami beruházás keretén belül készült el, Kanadai mintára, oroszországi közvetítéssel, a Kelet-terv tervezésében. A tervezett beruházásnak csak a fele épült meg, de az intézet így is teljes mértékben „üzemképes”. Az intézet mellett a dolgozók számára egy lakópark is épült, de a program nem vált sikeressé: az otthakóknak csak kis részét alkotják az intézet dolgozói, és a lakások egy része üresen áll. Ennek vagy a várostól kívül eső helyszín, vagy a börtön közelsége az oka. A mai társadalmi hozzáállásnak sajnos nem mond ellent az utóbbi verzió sem. De a sikertelen projekt akár a munka és lakó-szabadidő tevékenység tereinek tudat alatti szétválasztásával is magyarázható.

198 fő helyett 2011-ben 295 fő fogvatartott volt az intézetben, ami annak az intézkedésnek köszönhető, hogy a túlterheltséget országos viszonylatban egyenlő szintre hozták. Ez az egyébként korszerű európai normákat teljesítő intézet életében is jelentős zsúfoltságot okoz. Az előzetes letartóztatottak „kezelése” nagy feladatot ró az intézményre. Az elítéltek teljes bizonytalanságban vannak, sok esetben nem pontosan tudják, hogy miért is lettek letartóztatva, vagy mit tudnak majd rájuk bizonyítani, és mennyi időt fognak majd börtönben tölteni. Mivel a többi büntetés-végrehajtási intézethez képest itt jelentős az előzetesben lévők száma, az oktatási rendszer is kettős kialakítású. Az egyik típus a rövid, akár egy alkalmas oktatást jelenti, a másik típusra a már jogerősen elítélt fogvatartottak jelentkezhetnek.

Személyesen 2006-ban, Újszászi Zoltán büntetés-végrehajtási ezredes jóváhagyásával látogattam el az intézménybe. A bejárást a földszinti kiállítóteremben kezdtük, ahol az elkobzott tárgyak teljes „palettája” bemutatásra kerül. Az épületet az örök által használt bejárási útvonal mentén tekintettük meg.

Fotó: Neményi Márton

Az épületben a legnagyobb problémát a zárt sétáló udvarokra nyíló ablakok jelentik, mivel így a cellákban tartózkodók és az udvaron tartózkodók között nagyon komoly „áru és információcsere” lehetősége áll fenn. Ezt főként az előzetes letartóztatásban lévőknel kell körültekintően kezelni, nehogy egy „ügy” gyanúsítottjai érintkezni, egyeztetni tudjanak egymással.

A rendszer kiválóan alkalmas a szökési kísérletek megakadályozására. A felső közlekedő rendszerről jól nyomonkövethető az elítéltek mozgása az udvaron. Ez a térbeli kialakítás szimbolizálja az alá-fölé rendeltséget az elítéltek és fogva tartók között.

Munkavégzés főként az intézet területén belül történik, a rabok az épület fenntartási munkálatait végzik. A külső munkavégzést térítés nélkül végzi az intézet a város számára, de ebben kizárólag EVSZ-es (enyhébb végrehajtási szabályok alá eső) elítéltek vehetnek részt.

Fotók: Neményi Márton

A személyes tér és a magánszféra szempontjából a legfontosabb vívmány a többi Magyarországi intézethez képest, hogy itt a cellákban elhelyezett wc-k ajtókkal vannak ellátva. A közösségi tusolókban azonban már biztonsági okokból leszerelték az ajtókat. Sajnos a túltelítettség miatt a kétágyas szobákban 3 fő, míg a négyágyosokban 8 fő kerül elhelyezésre.

Fotók: Neményi Márton

Magyarországon biztonságtechnikai okok miatt nincs közös étkezési lehetőség, mindenki a saját cellájában étkezik. Az európai normák szerint az étkezés tere meghatározó az emberek életében: a családi kötelékek, közösségi kapcsolatok színtere. Elsőre talán nem is tűnik súlyos korlátozásnak az étkezés terétől való megfosztás, de pszichológiailag szinte ugyanolyan komoly jelentőséggel bír, mint például az illemhely egybevonása a hálófunkcióval.

Fotó: Neményi Márton

A biztonsági feladatokat az őrkön kívül 146 kamera, infrasugaras mikrohullámú behatolásgátló védelem és öt szolgáti kutya látja el. Ezeknek a rendszereknek köszönhetően a többi büntetés-végrehajtási épülettől eltérően itt nem a szögesdrótok határozzák meg a külső látképet.

Fotó: Neményi Márton

A különlegesen veszélyes helyzetekben az ön és/vagy közveszélyes elítélteket egy speciális puha „gumi” szobában helyezik el, de maximálisan 6 órán keresztül.

Az épület biztosítja az alapvető egészségügyi ellátást: elkülönítő, orvosi vizsgáló és fogorvosi szoba került kialakításra. Lehetőség van könyvtár használatára és ökumenikus szertartások megtartására is.

Fotók: Neményi Márton

11.3 TISZALÖKI ORSZÁGOS BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI INTÉZET (2008)

Fotó: TOBVI

A 2004-ben kormányhatározat tette lehetővé, hogy 100 év után Magyarországon egyidőben két új börtön is épülhessen: Szombathelyen 800 férőhellyel, Tiszalökön pedig 700 férőhellyel.

A két újjépítésű börtönépülettel a kormány csökkenteni szándékozott a túlzásúfoltságot, az akkori 130-135 százalékról 120 százalékra. Mára már tudjuk, hogy ezek a beruházások csak részben lettek sikeresek, mivel a túltelítettség a folyamatosan visszaeső bűnözők miatt mára már inkább a 140-150%-ot éri el.

A tiszalöki épület 2008. január 14-én kezdte meg üzemszerű működését PPT konstrukcióban, a KÉSZ Kft. leányvállalata, a Szent Adorján Kft. üzemeltetésében. Az építész vezető tervező Porcsalmy Zoltán, a generálkivitelező a KÉSZ Kft. volt.

A tervezett épület.KÉSZ Kft.

Az épület egy csillag alakú, zárt börtöntípus, ahol lehetőség van a fogház, a börtön és fegyház fokozatok elkülönítésére.

Az intézmény egy monolit vasbeton falvázás, közel 15 ezer m²-es, magastetős épület. 1350 m hosszú, 6 méter magas vasbeton kerítés választja el a kint és a bent tereit, melyen 8 őrtorony található.

Fotók: TOBVI

Az épületegyüttes négy fő funkcionális zónára oszlik.

Az első a fogva tartás zónája. A fegyház, a börtön és a fogház egységei, a nappali tartózkodás helyei, valamint irodai és szociális helyiségek kaptak itt helyet. Ez a terület az épület északi és keleti részében található.

A második funkcionális egység a börtön központi zónája. Itt került kialakításra a befogadó rész, az egészségügyi zóna, a kulturális egységek (kápolna, könyvtár, tanterem, nagyterem), a sportterület, a konyhaüzem, az étterem és a látogató rész.

Fotók: TOBVI

A gazdasági blokk a fentiekől jól elválasztva található, itt vannak a raktárak, karbantartó műhelyek, garázsok, és a kutyatelep is.

A munkáltatás része a keleti sáv, ahol a mosoda és két műhely található. (A mosoda kifelé is működő üzemi egység.)

Az adminisztratív épület és a két bejárat a déli részen foglal helyet. A szabadok személybejárata az épület mellett vezet. A börtönben dolgozók, az ügyfelek, a hivatalos vendégek és a fogvatartottak látogatói is itt mehetnek be az intézménybe.

Fotó: Balogh Tamás

A gazdasági bejárat a nyugati oldalon van. Itt történik a munkáltatás gazdasági kiszolgálása, valamint a rabok érkezése és elszállítása is.

A fogvatartottak épületeiben emeletenként egy nagyobb területű, öt kétszemélyes és négy egyszemélyes zárka található. A földszinten mozgáskorlátozottak által használható zárka is helyett kapott.

A belső közlekedő zónában az egységeket különböző irányú folyosók kötik össze, megfelelő elkülönítő funkciókkal, a biztonsági előírásoknak megfelelően. A gépjárművek a bástyafalban található kapun keresztül közelíthetik meg az épületet. Kétállásos zsilip tér került kialakításra, különválasztva a gazdasági funkciót a rabszállítástól.

A kétszintes egészségügyi blokk rendelőkkel, fogászattal, laborral és kórtermekkel folyamatos és magas szintű orvosi ellátást tesz lehetővé. Ebben a blokkban még egy fodrászatot is elhelyeztek.

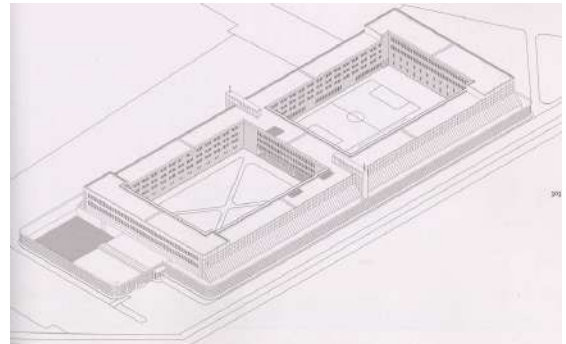
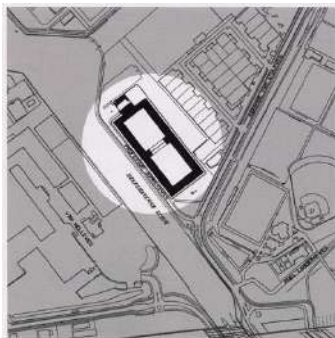
A büntetés-végrehajtó intézménynek kiemelt feladata a társadalomba való visszailleszkedés elsősegítése. A fedett sportpálya, a konditerem, a kosár- és kézilabda pálya, a füves focipálya, a 12 sétáló udvar, 2 üzemcsarnok, a könyvtár, a vallás gyakorlására szolgáló terem mind a rehabilitációt támogató eszközök. Természetesen az oktatás is központi szerepet kap, az elítéltek magas szintű szakképzési lehetőségei közül választhatnak.

11.4 A ROTTERDAMI SCHIE BÖRTÖN (1989)

Fotók, rajzok: Lynsey Dubbeld – In de geborgenheid van de gevangenis

A hollandiai börtönépület egy modern szemléletű büntetés-végrehajtási intézet, ahol a lelki nevelés, a személyes fejlődés, a reszocializáció játssza a kulcsszerepet.

A rotterdami Schie börtön egyike a „fordított monostor” típusú börtönöknek. (Ilyenből még négy épült Hollandia területén.) Az intézmény Rotterdam közelében, egy gyártelepen, a Schie folyó partján található. Az épület a környezetével szinte alig kommunikál, amely a működésének zárt jellegéből adódik. Ezt az elszigeteltséget a tömegformáláson és alaprajzi kialakításon kívül a helyszíni sajátosságok is elősegítik (folyó, ipari környezet).

A börtön 200 m hosszú, 80 m széles és 13 m magas tömege távolról is figyelemfelkeltő jel: tudatnia kell, mi a funkciója. Az épület két belső udvarra tagolódik. 5m magas fal veszi körül, mely 3,2 m-re helyezkedik el a háztól, és magában foglalja a börtön bejáratát. Mindegyik homlokzat szimmetrikus. A kereszt szárnyak magasabbak a hossz-szárnyaknál, és a középső kereszt szárnyban van a megfigyelőpont. Az épületet övező két fal között árok húzódik. A kettős fal látványát optikailag egybekapcsolja a belső falból 50°-ban kiinduló függőnyfal, mely a felsőben összekapcsolja a földszintet az első és második emelettel.

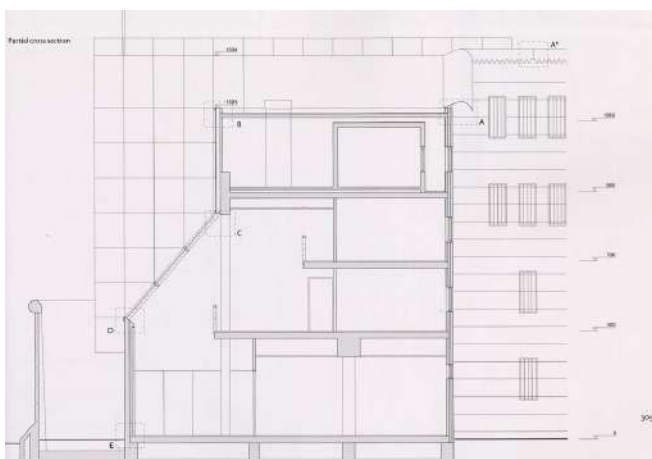
Anyaghasználatában és színvilágában közel sem a szokványos börtön-hangulatot idézi. Szolid, absztrakt külseje a XVIII. századi francia építészetből (Ledoux és Durand) merít. A belső udvari, valamint a rövid homlokzatok luk-architektúrák kialakításúak, míg a hosszhomlokzatok üvegstruktúrát kaptak. A hossz-szárny opálos üvegpanel kialakítása a sarkokon átfordul a rövid homlokzatra. A rövid homlokzatokon horizontális színes díszítő sávként jelennek meg a nyílászárók. Mindez egy modern stílusú építészeti megjelenést teremt, ahol inkább a középület jelleg dominál, nem a bezártság, elszigetelés és áthatolhatatlanság. Ez a kialakítás azt közvetíti a használóinak, hogy részesei a társadalomnak, hogy ők is számítanak.

Az épületben 252 elítélt és 222 fős személyzet kap helyet. A korábbi börtönökben az örök másfélszer voltak többen az elítélteknél. Az új megfigyelési módszerekkel a személyzetet jelentősen csökkenteni lehetett. 10 db 24 cellából álló egység található az épületben. Ezen kívül a felső szinten egy 12 cellából álló elkülönített egységet is létrehoztak a súlyosabb büntetést elkövetők számára. 6 speciális cella pedig a „börtön a börtönben” elvet követi. A zsúfolt börtönfelfogás gyakorlata megszakadni látszik ebben a térbeli rendszerben. Fontos az egy személy/ cella elrendezés, melynek célja, hogy az elítélt saját cellájában, ha kezdetlegesen is, de kialakulhasson az „at-homeness” érzés. Fontos, hogy az állandó megfigyelés és kontrollon kívül legyen egy biztos hely, ahova visszavonulhatnak, amit sajátjuknak érezhetnek. Ez a részleges izoláció csökkenti a konfliktusforrások számát is.

A 24, 12 és 6 cellás egységek közt a rabok számára tilos az átjárás, amely a büntettek súlyossága szerinti elkülönítést szolgálja.

A két udvart, melyek egyenként 66x46 m-esek, 13 m magas fal övezi. Az egyik udvar kertesített terület, míg a másikban sportpályák kaptak helyet (futball, kosárpálya). Az udvarok funkciója kettős: szabad teret ad a mozgásban, lehetőséget biztosít mind a pihenésre, mind a sportolásra, mégis körülhatárolt és ellenőrizhetővé teszi a rabok mozgását.

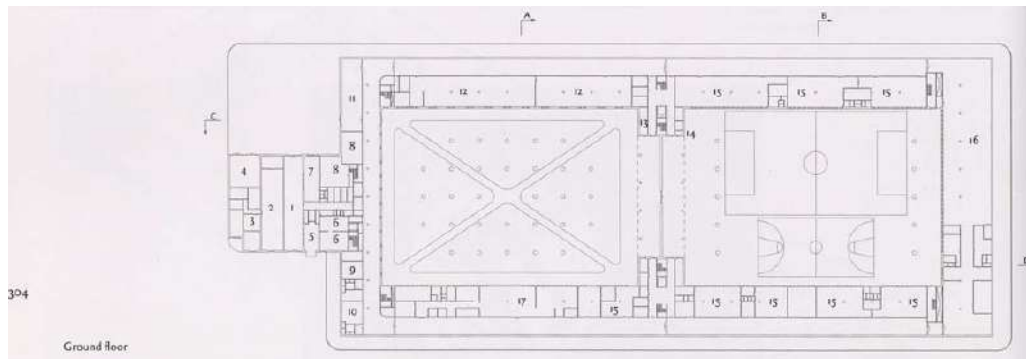
A börtön egy monostor fordított képét mutatja. A cellák a belső udvarokra néznek, míg a folyosók kifelé tájoltak. Ez az építészeti megoldás kissé oldja a bezártság érzetét azzal, hogy a közlekedés zónáját a külvilág felé nyitja. A hossz-szárny egyes szakaszaiban 24 egységből álló cellacsoportok találhatóak. A kereszt-szárnyakban lévő kontrollpontok osztják meg a hossz-szárnyban lévő cellacsoportokat. A földszint és a felsőbb szintek 12,5 m magas légtérrel vannak összekötve, ami a közösségi érzést erősíti. A vertikális közlekedést biztosító fő lépcsőház a középső épületrészben található, míg a melléklépcsők az udvarok sarkain helyezkednek el.

keresztmetszet a börtönszárnyakon keresztül, horizontális közlekedések, átláthatóság

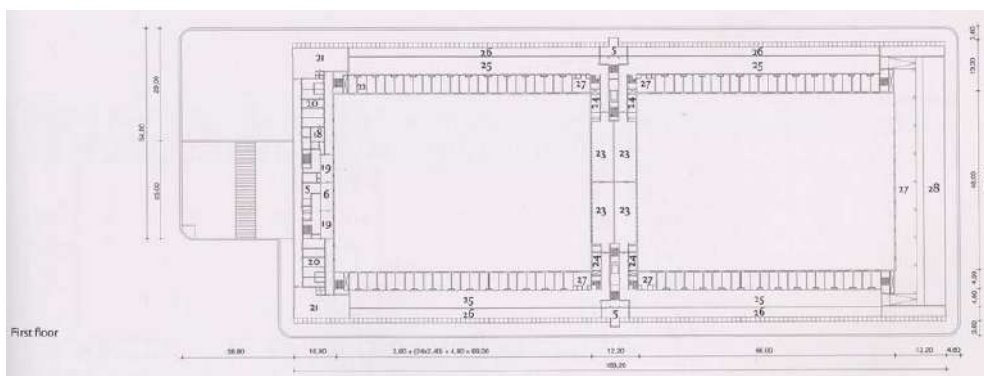
A keresztmetszet két egységből áll: a 4,2 m magas földszinti részből és a szintenként 2,8 m magas három emeletből. Minden szinten megtalálható az udvar felé orientálódó egység és a kifelé forduló folyosói terület. Az első és második emeleti folyosók vissza vannak húzva a földszinti közlekedőhöz képest, ami növeli az átláthatóságot a szintek közt. A rabok számára egy

belső közösségi-közlekedő teret hoz létre ez a kialakítás, ahol a saját szektorukon belül napközben szabadon mozoghatnak. A személyzet számára ez lehetővé teszi a teljes kontrollt és a mozgási irányok átláthatóságát. A folyosók külső oldalra helyezésével és egybenyitásával megszünteti a hagyományos folyosói térszituációt, és természetes megvilágítást is biztosít. A természetes fény az ember alapvető szükségleteihez tartozik. Kutatások bizonyítják, hogy gyengébben megvilágított környezetben az emberek hajlamosabbak agresszív, vagy impulzív viselkedést tanúsítani. A természetes fény sokszor a szabadság szimbólumaként jelenik meg, esetünkben közelebb hozva a külvilágot az elítéltek számára.

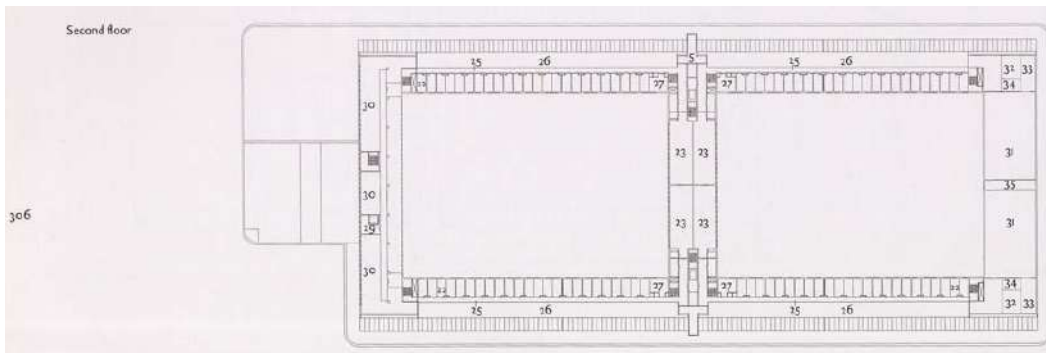
földszint alaprajz

A bejáratot magában foglaló, enyhén emelkedő szárny alaprajza 5 párhuzamos sorból áll. A legkülső sorban találhatóak a technikai berendezések szobái, a következő sor pedig kerékpártárolóként szolgál. A középső sor járműbehajtóként funkcionál, melynek ajtaja szinte észrevétlenül simul bele a falba. A következő két sort az a folyosó választja ketté, amelyen keresztül az új rabokat bevezetik az épületbe. A rabokat a négy őrzetes cellák egyikébe vezetik, majd ezután kerülnek a végleges cellájukba. Ez a bejárat zóna pszichológiailag is nagy jelentőséggel bír: a „bekerülés helye” ez, az elítéltt itt találkozik először a megfosztás élményével. Megfosztják személyes holmijától, ruhájától, ezzel súlyosan érintve önképét, önértékelését. Helyette ugyanolyan tárgyakat kap, mint a többiek, s ez által uniformizálódik, azonosulni kényszerül új közegével, ami státuszvesztést jelent számára. Ideiglenes, nem külvilági státuszt kell kialakítania, amely egy tekintély-uralmon alapuló informális struktúra (zárkafelelős, írnök, csoportvezető, stb.) Sajátos rabtársadalom alakul ki, alá-fölrendelt viszonyokkal, gúnynevekkel. Be kell illeszkedni a meglévő hierarchiába, ahonnan később nehéz feljebb jutni.

első emeleti alaprajz

A bejáratot tartalmazó szárny első emeletén van a látogató zóna. Az alaprajzon - az udvar felől nézve - a következő elrendezés látható: látogatók folyosója, látogatószoba, rabok folyosója. A legkülső sarkokban találhatóak a látogatók előcsarnokai. A külvilággal való kapcsolat két legfontosabb eleme a levelezés és látogatás. (Lukács Tibor, 1987) Ebben az épületben is szabályok szerint intézményesített kommunikáció folyik, de a látogatói szobában töltött idő a kevésbé súlyos bünt elkövetőknek nem ellenőrzött. A 12 cellás egység lakói (súlyosabb bűncselekményt elkövetők) viszont nem fogadhatnak látogatókat.

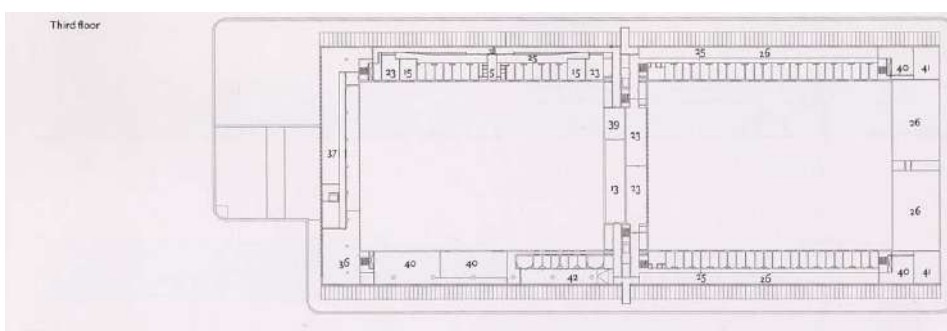
második emeleti alaprajz

A kórházi részleg a 2. emeleten található, ahol a jól felszerelt kórházi szobák egy központi folyosó mentén helyezkednek el. A harmadik emeleten szintén a központi folyosóra felfűzött irodák találhatóak, melyek lehetőséget adnak a személyzet számára munkahelyük privát szférájának kialakítására. A személyzeti munkahelyek kialakításánál figyelembe vették az ergonómiai szempontokat is.

A központi harántszárny a földszinten nyitott, és hozzáférhetővé teszi a belső udvarokat. A szárny felsőbb emeletein négy lakó-pihenőszoba található. Minden cellacsoporthoz tartozik egy ilyen egység. Ez egységenként szabadabb mozgásteret biztosít az elítélteknek, ahol meghatározott időintervallumban korlátozás nélkül mozoghatnak. A legfelső emelet egynegyede ebben a szárnyban belső gyakorló-tornaudvarként szolgál. Az elkülönített, súlyosabb bűnt elkövető elítélteknek kizárólag ez a mozgástér biztosított.

A 3. harántszárny földszintjét kohászüzemként használják, melynek nagy belmagassága a helyiségben található felvonó-fogaskerekből adódik. Nagy szerepe van a munkavégzésnek mind az időtöltés, mind a nevelés szempontjából. A fogvatartottak életében szükség van olyan periodikus tevékenységre, mely az idő múlását követhetővé teszi. A munka a távolba mutat (szabadulás időpontja) és általa értéket nyer a legkisebb idő is. A munkavégzés erősen hozzájárul, hogy később visszatekintve se tűnjenek elvesztegetett időnek a börtönben töltött hónapok, évek.

A 2. emeleten kétszeres belmagasságú sportcsarnok található, melybe egy vetítőszoba van beillesztve. A 3. emeleten ennek a szárnynak a két sarkát két tornaterem foglalja el. Az intézmény a kikapcsolódás, szórakozás lehetőségét is biztosítja, illetve a felgyülemlt energiák levezetésére, a férfias erő fitogtatására is teret nyújt kontrollált keretek közt, mely az én-kép megőrzésében fontos szerepet játszik.

harmadik emeleti alaprajz

A hosszanti oldal a földszinten zónaszerű elosztású: egy 7,7 m széles, közepén oszlopsort tartalmazó folyosó található az udvar felé, és egy 4,8 m széles folyosó húzódik az épület kerületén. Itt találhatóak a börtön kiszolgáló egységei: konyha, boltok, mosoda és műhelyek. Így a földszinten a szabad élet mindennapi tevékenységeit biztosító létesítmények kapnak helyet. Az egészségügyi helyiségek és kis irodák ellenőrzési pontokként szolgálnak, melyek kis tömböket foglalnak el a nagy tereken belül, ill. azok között.

Az emeleten minden börtönszárny 24 szobát foglal magában, melyek 2,4x4,5 m alapterületűek. Az örök számára duplaméretű szoba került kialakításra. A cellákban van a vizesblokk (mosdó és WC), mely egy podeszttel van kiemelve, és amit egy 1,3 m magas beton elválasztófal vesz körül. A cella berendezéséhez tartozik még egy falra szerelt íróasztal, könyvszekrény, ruhásszekrény és egy hirdetőtábla. A bútorok furnérlemezből készültek, mely egyszerű és olcsó anyag, a funkciónak megfelelően. A cellák négyszínűek lehetnek: narancssárga, kék, zöld és lila (nem telített árnyalatban). A színválasztás pszichológiai célja a nyugodt környezeti, hangulati kialakítás. Minden második cellát egy a kontrollpaneleket tartalmazó szekrény választ el: az elektromosság, a vízellátás és a szellőzés minden cellában egyedileg szabályozható. Ezzel az elítéltek privát szféráját gazdagítják, önállóságát növelik. A cella lehetőséget biztosít a mindennapi komfort és szükségletek kielégítésére (minden luxus nélkül), a színezés pedig az egyhangúságot hivatott oldani.

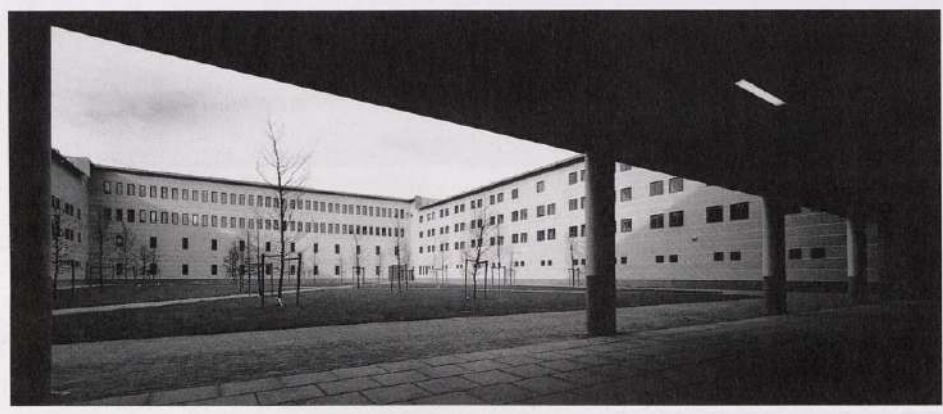
A 3. emeleten található a büntetőrészt: a szó szoros értelmében „börtön a börtönön belül”. Nemcsak térbelileg, hanem akusztikusan is el van szigetelve. A rossz magaviseletűek elkülönítőhelye ez, 100%-os izolációval. Hat elszigetelő cellából áll, melyek egy sorban helyezkednek el, és van két kis sportudvaruk. Az egész dómszerűen, boltívszerűen van kialakítva.

A fő felületképzés a festés – 20 féle színben. A piros színt olyan helyek jelzésére használják, ahol a kinti, szabad világ a börtönrel találkozik. Nemcsak az ablakok és az ajtók keretei vannak pirosra festve a bejárati résznél, hanem a börtönfal sarkai és az eres is a belső udvaron. Az épület minden pontjáról látható jelzések ezek, melyek folyamatosan szembesítik az elítélteket korlátaival.

A földszinti folyosó betonfalának sötét lábazata van. A lábazat felett ezek a falak fényes sárgára vannak festve. Az egyik szárnyban fekete-fehér csempékből álló panelek vannak a falba illesztve (Peter Struycken munkája). A másik szárnyban nagy, fém keretben lévő festmények találhatók (Bob Bonies munkái). A művészeti alkotások a kultúrát jelenítik meg a terekben, az értékteremtést hangsúlyozzák. Itt minden ajtó és ablak kerete más színű, egyediséget kölcsönözve a mögöttük található helyeknek, tereknek, illetve segítve az eligazodást az épületen belül. Az oszlopok ugyanolyan sötétkék, mint a lábazat. A cellák mentén lévő falak, a mennyezet, a balusztrádok, a szekrényajtók és az oszlopok a kékeszürke különböző árnyalataira vannak festve. Ebből csak a világoskék cellaajtók tűnnek ki. A padlót fényvisszaverő öntött epoxy gyantaréteg borítja. A fluoreszcens világítás a kiugró folyosók sarkaiba van beépítve, mely a belső terek esztétikai minőségét is növeli.

Az európai fejlődési vonulatba illeszkedve Hollandiában is a rehabilitáló büntetésvégrehajtási szemlélet uralkodik. Ez az általános „modern” szemléletmód azonban sajátosan integrálódik az ország társadalmi viszonyaiba. Közismert Hollandia liberális szellemisége, ami a büntetésvégrehajtásban úgy mutatkozik meg, hogy amennyivel megengedőbbek a jogszabályok, annál következetesebben és szigorúbban büntetik az azokat megszegőket. Az emberi jogokat azonban mindenhol figyelembe veszik.

Az építészeti eszközök is ennek szolgálatában állnak. Az épület zárt keretek közt, szigorú tömegalakítással, de megfelelő méretű személyes és közösségi terek kialakításával biztosítja az elemi szükségleteket, a kielégítő mozgásteret, a tanulási és munkalehetőséget - természetesen a büntetés mértékét szem előtt tartva. Az elítéltekkel éreztetni kell, hogy börtönben vannak, de emellett a börtönnek rendelkeznie kell azzal a környezeti, pszichológiai háttérrel, amely biztosítja, hogy a személyiség ne szoruljon háttérbe, az érdeklődés, az aktivitás ne csökkenjen.

pihenőudvar

galériafolyosó, az első emeletről

a börtönt határoló fal a piros elválasztó szegéllyel és az üveghomlokzat a függőfolyosó előtt

bejárat a mögötte látható szigorú lukarchitektúrával

11.5 ARNHEM, KOEPEL BÖRTÖN (1883 (1990-2005)- 2016)

Hollandia, Arnhem, Koepel börtön - átalakítás előtti állapot – Fotók: www.transformatieplein.nl

Az Arnhem-i Koepel börtön a panoptikum elv alapján épült, amelyet Jeremy Bentham filozófus fejlesztett ki 1787-ben. Az elv lényege, hogy a felügyelők egy kisebb csoportja ellenőriz egy rabokból, örültekből, kórházi kezeltékből vagy gyármunkásokból álló sokkal nagyobb csoportot. A börtön a maga letisztult formájával testesíti meg az alapelvet: egy egyszerű mindentlátó „szem” helyezkedik el a felügyelték körének központjában.

Amikor az épület 1886-ban, Johan Frederik Metzelaar tervei alapján megépült, sokan „túl humánusnak” tartották kialakítását.

A társadalmi-szellemi változásoknak köszönhetően az 1950-es évek végére azonban rendszere elavulttá vált. 1958-ban a Jacobs Bizottság az újonnan kidolgozott, pavilon rendszerű börtönideál alapján akarta átalakítani az épületet. Az ideál lényege, hogy a rabokat 24 fős kisebb csoportokba rendezik, aminek az építészeti térszervezésben is meg kell jelennie. Ám ennek megvalósítására az Arnhem-i Koepel nem volt alkalmas, az elv két másik holland börtönben öltött testet: Amsterdamban és Maastrichtben. Ez a két „ideális” új börtön testesítette meg a '60-as évek legfelvilágosultabb börtönészméjét. Megépítésük után azonban szkepticizmust és felháborodást váltottak ki, ugyanis az egész koncepciót eltúlzott ellenőrzés jellemezte.

A XX. sz. végére a börtönépítészet válságba került. Rövidéletű ötletek, gondolatok követték egymást. Az egyértelművé vált, hogy az Arnhem-i Koepel központi terét, a kupolát mindenképpen meg kell tartani. Az 1978-1979-es Kolhaas féle tervek részletes programot dolgoztak ki az átalakításra, de ezeket a gondolatokat később elvetették.

Végül az átalakításokat Martin van Dort tervei alapján valósították meg, ami sajnos építészeti nem tartalmazott újszerű gondolatokat, bár a központi megfigyelő teret ő is megszüntette. A felújítás során szétszedték a panoptikum korábbi központját, és kiterjesztették a spontán kifejlődött ellenőrzési kultúrát (direkt ellenőrzési rendszer). Az intézet 2016-ra bezárt, jelenleg ideiglenes jelleggel menedékházként üzemel.

a Koepel börtön átalakítása - helyreállítás utáni állapot

11.6 FIATALKORÚAK BÖRTÖNE - BERLIN (1987)

Fotó: alliance/ ZB/el/lrei

A Berlieni Fiatalok Börtönének építése 1987 novemberében fejeződött be. Az épület létrehozásának egyik legfőbb oka az volt, hogy az 1876-ban megépített Plötzensee-i börtön már nem felelt meg azoknak a követelményeknek, amiket a fiatalokat befogadó intézetekkel szemben támasztottak.

A Berlieni Fiatalok Börtönének (BFB) megnyitása révén elsőként vált lehetővé, hogy minden férfi fiatal elítéltet (büntető és vizsgálati fogságban lévő) egy intézménybe lehessen elhelyezni.

A koncepcionális elrendezésre a nyitott belső udvar köré pavilonszerűen kialakított szállásépületek jellemzőek. A 6 db háromszintes lakóház mindegyike 50-50 fogvatartottnak ad szállást. A házak fellazult telepítéssel a terület északnyugati oldalán találhatóak, kb. 50.000 négyzetméteren. Az épületegyüttes egy erdőterülettel határos, melynek megtartására az építés során különös gondot fordítottak.

Az új épületben az alábbi funkciók különülnek el: lakóterületek, felvételi és vizsgálati részleg, orvosi részleg, kulturális egység, munkaterület, sport, nyitott börtön rész, kábítószer részleg, vizsgálati fogság, ügyintézés, igazgatás.

A Berlin-lichtenrade-i vizsgálati fogságra szolgáló részleg, mely 80 férőhelyes, és a vizsgálati fogságban lévő 14-17 éves fiatalok számára biztosít helyet, a Berlieni fiatalok börtönének egy mellékintézménye. A bentlakókat lakócsoporthoz osztják, mely csoportokat szociálpedagógusok és pszichológusok vezetnek. A Kieferngrund-i részlegben lehetőség van az iskolai képzés folytatására is - erre a célra foglalkozás-terápiás műhelyeket hoztak létre.

Az új büntetésvégrehajtó intézmény új nevelési, szociálpszichológiai elvárásokat is megfogalmazott a fiatalok fogvatartásával kapcsolatban.

Minden egyes csoporttal egy csoportvezető, valamint 4 csoportgondozó foglalkozik. Speciális esetekben a gondozás szociális munkásokkal és pszichológusokkal is kiegészül. Ez a módszer segítséget nyújt a problémakezelésben és a családi összetartás kialakításában is. Az új intézkedések bevezetésével, valamint a kimenő és szabadidő növelése által az egymás iránti és az alkalmazottak, illetve a tárgyak irányába mutatott agresszió is csökkent.

Szociálpedagógiai részleg, 1. ház

Fotók: www.jugendstrafanstalt-berlin.de

A foglyok a lakócsoportban közösségi életet élnek. Ennek megvalósítását egyszemélyes és csoportbeszélgetések, szabadidős- és sporttevékenységek, szociális szakképzések és egyéb kiegészítő tevékenységek révén érik el.

Megkövetelik és támogatják a fiatalok iskolai és szakmabeli képzését. A szociális és a szakmai reintegráció a két legfontosabb cél.

A tanulási sikerek és a szociális viselkedés stabilizálódása egy magasabb szociális lépcsőfokot jelentenek, melyet lépcsőzetesen orientált lakócsoportos nevelésnek is neveznek. Ha ezt a magasabb lépcsőfokot elérik, a büntetés enyhülhet, és a börtönön kívüli életbe való visszailleszkedés is könnyebb lehet.

Ha az elítélt jól viselkedik, és az előre kidolgozott nevelési célokban aktívan közreműködik, sok esetben lehetőség van az idő előtti elbocsátásra. Ez a próbaidő, amikor a fiatalok mellé egy felügyelőt rendelnek ki.

A napjainkban bekövetkezett változások a büntetés végrehajtás területén is előtérbe helyezték a humánus, a közösségi szempontok és az emberi jogok érvényesülését. Az elemzett speciális intézetben is egyértelmű ez az irányultság (lakócsoportos nevelés). Nagy gondot fordítanak a megfelelő szakmai képzés biztosítására, széleskörű választási lehetőségekkel, szakképesítéssel, valódi, értékesíthető produkttal. A külvilággal való kapcsolat további erősítését szolgálja a workshopok, színházi, egyházi, kulturális és szórakoztató rendezvények szervezése. Az önbecsülés megőrzésében segít az egyénre szabott büntetési terv. A speciális funkció miatt (fiatalok büntetőintézete) a pedagógiai, nevelő tevékenységek sokkal nagyobb hangsúlyt kapnak, ezért még fontosabb a szakemberek tudományosan szervezett együttműködése. Nagy hangsúly helyeződik az elviselhetőbb körülmények biztosítására. A kulturális és szabadidős létesítmények is ezt a célt szolgálják, de mindig szem előtt tartva a büntetés tényét és mértékét.

Az intézmény a társadalmi és ideológiai változásokra való gyors és hatékony reagálás példája.

Szociálterápiás részleg, 2. Ház

Kertészet Fotók: www.jugendstrafanstalt-berlin.de

11.7 TARTU, ÉSZTORSZÁG (2002)

Fotó: Ove Maidla/Tartu Ülikool

A tartui börtönkomplexum egy DK-észtországi régi egyetemváros külső területén épült. A börtön területe 23.000 m², amely a lakóegységeken kívül magában foglalja az adminisztratív épületet, recepciót, rekreációs és sport centrumot, a tantermeket, az acél-, fa- és textildolgozó műhelyeket, a hitemeket, és kiszolgáló helyiségeket. Az építés költsége 25 millió Euro volt, és ezzel Észtország második legdrágább épülete lett.

A börtön az Észtországban addig jellemző szovjet „camp” börtöntípust cellás típusúvá változtatta. Megalakulásával az észt regionális börtönszervezet is megszűnt. 2004 óta az intézmény bonyolítja a rabok szállítását az összes észt börtönbe és javítóintézetbe. 2005-től az addigi orvosi központ pszichiátriai egységgel egészült ki, mely az ország összes büntetés-végrehajtási intézetét kiszolgálja. 2007-ben pedig drogközpont nyílt.

A fogvatartottak felnőtt férfiak és nők, valamint fiatalok őrizetesei. 479 cella található a börtönben, egy cella kb. 10 m² alapterületű. 962 elítélt tartanak fogva, 884 őrizettest és 78 előzetes letartóztatottat.

A börtön három részre tagolódik, ahol az alábbi csoportok elkülönítésére van lehetőség:

1. agresszív bűnözők, pszichopáták
2. normál elítéltek
3. áldozatok, neurotikus bűnözők, szenvedélybetegek

Az előzetesen fogva tartottaknak nagyobb cellája és privilégiumai vannak. A személyzet kb. 420 fős, nők és férfiak vegyesen, közülük kb. 260 hivatalnok.

A biztonsági rendszerhez 200 video kamera, a személyzet védelmére vészjelző rendszer és speciális felügyelő rendszer tartozik, ami a börtön 1 km-es körzetét biztosítja.

Az elítéltek oktatásban részesülhetnek. A fiatalok számára kötelező a tanulás, külsős tanárok járnak be órát tartani számukra. A börtön gazdasági és asszisztensi munkát biztosít az elítélteknek, és kb. 40 fő börtönön kívüli munkát végez. (A vizsgálati fogságban a felnőttek nem dolgozhatnak vagy tanulhatnak.)

A börtön alapprogramja az egyéni büntetési módszerek kidolgozása és ezáltal a reszocializáció elősegítése.

A komplexum 1 km hosszú betonfallal van körülvéve, szögesdróttal a tetején. Minden épület modern beton tömb, 2-4 emelt magassággal, vagy világos lilára festve, vagy szürkén hagyva. Minden fal sima, díszítés nélküli. Két fő tömb van a vizsgálati fogságban tartottak és az elítéltek számára külön kialakítva. A gyógyászati részleg a vizsgálati tömbben található. A kápolna, a mosoda és minden egyes épület ugyanabban a stílusban épült, sima látszóbeton falakkal.

A lakóegységekben kétfős cellák vannak. A cellás rendszer célja a kommunikáció csökkentése a rabok közt (a bűnös szemlélet terjedésének akadályozására).

A büntető celláknak két típusa van: egy általános és egy a különösen veszélyes bűnözők számára. Az általános büntető cellában egy lenyitható ágy van, két kemény szék, egy kis asztal, egy mosdó és egy wc. Minden berendezés beépített. A veszélyes bűnözőknek a büntető cellában nincs ágy, hanem egy megemelt padka van a szoba közepén, ahol aludni tud az elítélt. Nincs ülés és asztal, csak mosdó és wc a szoba sarkában. A bűn jellegétől és a korábbi büntetésektől függ, hogy mennyi időt töltenek itt a rabok. Az elítélt maximum 45, a vizsgálati fogságban lévő rab maximum 15 napot lehet itt. Egy könyv és a börtön szabályzat lehet csak a cellában. Az elkülönítő cellában csak az általános jogait gyakorolhatja a rab (étkezések, 1 óra a gyakorló boxban), de nem fogadhat látogatót.

A tapasztalat szerint a börtönben nőknek gyakrabban vannak egészségügyi problémáik, gyakrabban esnek depresszióba, de az öngyilkosság a férfiaknál gyakoribb. Szociális munkások, pszichológusok, pszichiáterek segítenek a rászorulóknak.

A Tartu legjelentősebb eredményei, hogy az egészségügyi lehetőségei kiválóak és a börtön az embertelen bánásmód megelőzésében játszott szerepéért elnyerte az Európai Bizottság elismerését.

Az ellátás magas színvonala és az egyéni rehabilitációs lehetőségek ellenére ez egy kiemelt biztonságú intézmény, nagyon szigorú belső szabályokkal. Az letisztult építészeti megjelenés, a szabályos telepítés, a tömegek és homlokzatok szimmetriája a belső fegyelmet tükrözik.

Fotó: <http://www.zepp.ee/>

helyszínrajz
Fotó: google

bejárati színes tömb
További fotók: <http://www.zepp.ee/>

liturgikus tér

sportcsarnok

a büntetőcellához tartozó sétálóudvar

a telepítés középpontjában a kápolna

egyfős cella, saját vizesblokkal

a kápolna

nyersbeton felülettel határolt, felülvilágított folyosó

szigorú nyersbeton külső homlokzat

11.8 ÚJ ÁLLAMI BÖRTÖN, KELET JUTLAND, DÁNIA (2009)

Fotók, rajzok: www.worldbuildingsdirectory.com

A régi dán állami börtön és próbaidős központ épületei felújításra és modernizációra szorultak. A kormányzat a folyamat első lépéseként egy új zárt börtönt épített meg Kelet Jutland-on.

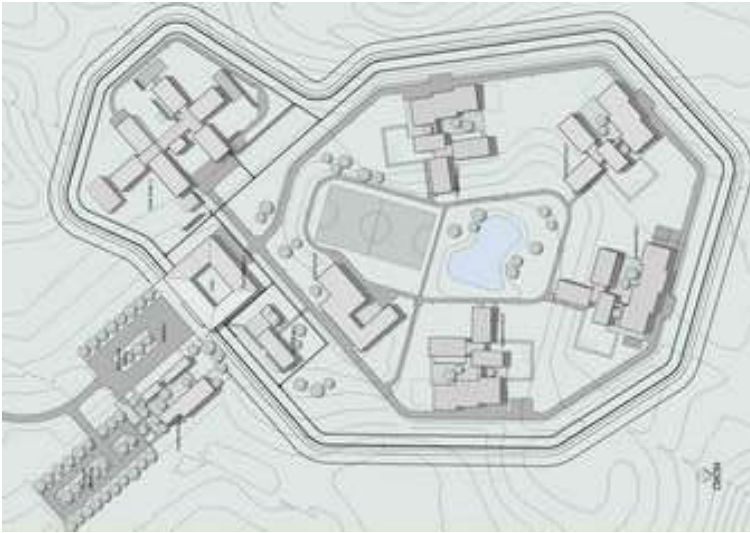
Az új börtön céljai:

- a különböző csoportok elkülönítésének lehetősége
- a meglévő zárt börtönöknél nagyobb biztonság
- megfelelő nevelési program biztosítása
- fejlett munkakörnyezet
- nagyobb rugalmasság
- csökkentett működési költségek

2001. decemberében Friis és Moltke nyerte el az új Kelet Jutland-i Állami börtön építésére kiírt tervpályázatot. 2009-ben az új komplexum teljesen átvette a régi Horsens állami börtön működését. Ma a legbiztonságosabb börtön Dániában.

A komplexumot az Enner Mark nyitott, dombos vidékén helyezték el, Horsens városától nyugatra, szántóföldekkel, legelőkkel, sövényekkel és szétszórt farm-épületekkel körülvéve.

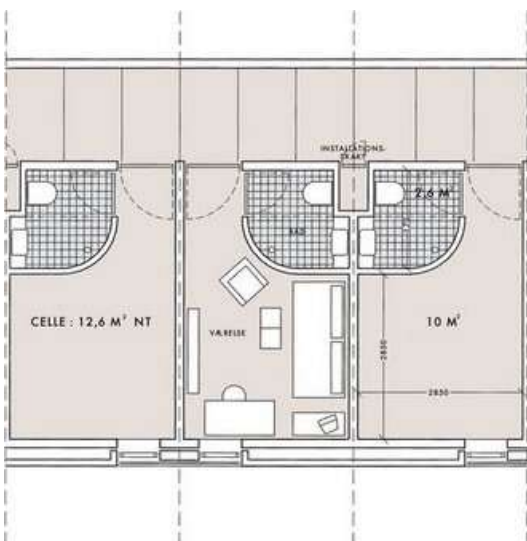
helyszínrajz

A börtön 8 különálló épületcsoportot tartalmaz egy belső úthálózathoz kapcsolva. Az épületek egy természetes mélyedést vesznek körül, ezáltal a központi kert látványa jól kihasználható. A 6 méter magas betonfal felett messzire el lehet látni, így a környező tájkép számos ponton megtekinthető. A komplexumot körülvevő betonfal egy organikus jelenség, mely a táj hullámszerűségére reflektál.

Minden épületnek sárga téglahomlokzata és jellegzetes, lejtős cink teteje van, azt az érzetet keltve, mintha a tájból nőne ki. Az épületek a környező vidék mezőgazdasági építési hagyományait tükrözik, méreteikben és anyaghasználatukban egyaránt.

Az egyik cél a komplexum intézményi jellegének csökkentése volt, a másik, hogy a börtön rehabilitációs törekvéseit támogató programot hozzanak létre, azaz hogy az itt eltöltött idő alatt felkészítsék az elítélteket a falakon kívüli életre. Számos közösségi funkció kialakítása vált szükségessé, mint például kültéri tevékenységek és rekreációs lehetőségek a bentlakóknak. A börtönt úgy alakították ki, hogy egy önálló közösség tudjon létezni a falakon belül.

Minden épületcsoport négy alapegységből áll: mindegyik rendelkezik saját foglalkoztató területtel, magas-biztonságú egységgel, kulturális központtal (templommal, sportolási lehetőségekkel, könyvtárral és bolttal), valamint személyzeti és látogató zónával. Mind a személyzetnek, mind a börtönlakóknak szabadabb és tágasabb az élettér, mint amit a korábbi börtön biztosított. Az épületek lehetővé teszik, hogy a fogvatartottak nagyobb csoportokban közös tevékenységeket végezzenek, de a kisebb, minimum 6 fős csoportokra osztás lehetősége is biztosított.

cella alaprajz

cellablokk, földszinti alaprajz

cellablokk, emeleti alaprajz

kápolna – Fotó: Torben Petersen

a központi tó látványa – Fotó: www.competitionline.com

11.9 SZÉLSŐSÉGES PÉLDÁK

A következő börtönök minden európai normát figyelmen kívül hagynak. Valamennyi ilyen példa megdöbbentő, de talán az Amerikai Egyesült Államokban működő sátor börtön a legkirívóbb, mivel a másik két esetben az alapjaiban eltérő társadalmi viszonyok nehezen összehasonlíthatóak az európai struktúrával.

11.9.1 SANTA CRUZ - PALMASOLA - BOLÍVIA

Fotók: Trevor Dick, getty images AFP

Santa Cruz keleti részén található a Palmasola, az 1500 embernek otthont adó börtönnegyed. Palmasolát a legveszélyesebb börtönök között tartják számon az országban. Egy teljes városrész működik börtönként, ahol a rabok családjukkal együtt tölthetik a büntetésüket.

A kint és a bent határán 4 m magas falak húzódnak. A különböző egységeket kerítések határolják: igazgatási terület, női részleg, erőszakos fogvatartottak körlete.

Fotók: AFP/Desiree Martin

A bolíviai törvények szerint a börtönökben a gyermekek is együtt lakhatnak szüleikkel hatéves korukig. A területet őrzik, de a falakon belül a rabok saját szabályai szerint zajlik az élet. Fizetni kell mindenért (pl. úthasználati díj, börtön taxi, stb.). A rendőröknek kenőpénzt kell adni, akik a felső vezetőknek bizonyos százalékot szolgáltatnak belőle. A korrupció, az erőszak átszövi az egész börtönt.

A rabok között is van vezető, aki a belső „rendet”, szabályokat meghatározza és betartatja.

Nagyon sokan a büntetésük letöltése után is itt maradnak, mert a falakon kívül nem lenne hová menniük. Kiszolgáltatottság-függővé válnak. A gyerekeknek sokszor hatéves koruk után is a kerítéssel körülvett városrész jelenti az otthont.

Fotók: AFP/Desiree Martin

Az épületek karbantartását, az építkezéseket a rabok maguk végzik.

A börtönőrök csak a ki- és belépést ellenőrzik, a bentlakók saját szabályaik szerint élnek. Ebbe a fogva tartók nem szólnak bele, csak igyekeznek minél több hasznot húzni az elítéltekből.

A rendszer az emberek kiszolgáltatottságát, megaláztatását, kirekesztettségét növeli. Semmilyen lehetőséget nem adnak az elítélteknek a társadalomba való visszailleszkedésre.

Fotók: AFP/Desiree Martin

11.9.2 TENT CITY, ARIZONA (1993)

Google Earth

1993-ban nyitott meg a világ egyik leghírhedtebb börtöne Arizonában, „a sátorváros”.

Seriff Joe Arpaio ötlete alapján hozták létre, a pénzügyi megtakarítás jegyében, valamint azért, hogy minden elítéltet el tudjanak helyezni.

A seriff hatalmát a börtön előtt álló saját tankja hirdeti.

Fotók: Facebook

A börtönnek 2100 rabja van. Minden rabnak rózsaszín alsóneműt és törülközőt kell hordania. Mindenkinek a ruhájára rá van írva, hogy a seriff fogvatartottja.

A katonai sátrakat beton alapokra helyezték el, ahol az időjárás viszontagságai elől semmilyen védelem nincsen.

A fogvatartottak teljesen nomád körülmények között élnek a területen

Fotó: Jean-Loup Sense/Getty Images

Az ország összes börtöne közül itt a legalacsonyabbak a fenntartási költségek, ám ez az elvesztett emberi jogi perekben fizetett kártérítésekkel és ügyvédi költségekkel együtt már korántsem igaz. Az elhelyezés, a rendőri túlkapások, a megaláztatások, az erőszak, a belső és külső biztonság mind súlyosan megsértik az emberi méltóságot (pl. láncra verve dolgoztatják a rabokat).

Fotó: Targetofopportunity

Fotó: Daily Mail

Azok az elítéltek számítanak kiváltságosnak, akik munkát végezhetnek, történjen az a szabadban, a sivatag 40-60 °C-os forróságában, vagy a légkondicionált előzetes területén. A többi elítéltre a semmittevés idegtépő órái várnak a sátrak tikkasztó melegében.

Ha valakit szabályellenes tevékenységen kapnak, mehet a „tower”-be, ahol egy 8 m²-es területen 4 embernek kell osztoznia napi 23 órán át. Minden életfunkcióhoz kötött tevékenységet a cellában kell elvégezniük.

Az elítéltek között főként csak kisebb bűnöket elkövetők vannak, akik rövid, maximum 1 éves büntetésüket töltik itt. Azonban a Serif ideológiai nézeteivel szemben, ami a szenvedés elrettentő hatására épül, minden kínzás ellenére a legtöbben visszajáró vendégei az intézetnek.

Hiányosságai, módszerei miatt nagyon sok jogi, pszichológiai, szociális kifogás merült fel az egyedi börtönnel szemben. 2013-ban a szövetségi bíróság kimondta a törvénysértést, mert etnikai nyilvántartást vezettek. A megtakarítások ellenére a költségek egyre magasabbak, mert a kártérítésekre, perekre több mint 50 millió dollárt kellett eddig kifizetniük. Ez a rendszer minden humánumtól mentes.

11.9.3 LA ENSPERANZA BÖRTÖN, EL SALVADOR

Fotó: Que.es

A börtön ironikus elnevezése magyarul reményt jelent.

Hírhedt börtön, 800 elítélre tervezték, jelenleg 4700 fő tölti itt büntetését. Ez majdnem hatszoros túltelítettséget jelent, ami miatt sokan a földre, az ágyak alá kényszerülnek, vagy esetleg ha anyagi lehetőségük engedi, akkor az őröktől tudnak komoly összegért ágyat bérelni.

1987-ig a politikai elítélteket is itt tartották fogva és kínozták meg. Az intézményben a kínzások megszűntek, de az elítéltek között az erőszak továbbra is mindennapos.

A rabok egésznap tétlenül töltik idejüket, nincs munka, könyvtár, semmilyen értelmes tevékenység. Az elítéltek a seftelésen, a hatalmi villongásokon kívül semmit nem csinálnak. A katolikusok egyetlen kiváltsága, hogy misére járhatnak. A körülmények, a zsúfoltság, a biztonság teljes hiánya minden alapvető emberi jogot figyelmen kívül hagynak.

Fotók: <http://www.lainformacion.com/>

Fotók: <http://hps.com.co/>

11.10 ÁTALAKÍTÁSOK – ÚJRAÉRTELMEZÉSEK

Sok esetben előfordul, hogy a börtönépületek térbeli szervezése és műszaki állapota nem felel meg a mai elvárásoknak, az épület eredeti formájában, illetve funkciójában nem tud továbbélni. Ilyen esetekben is fontos az építészeti szakma felelősvállalása. Ellen kell állni a toldozgatás-foldozgatási igényeknek, mert hosszútávon mind gazdaságilag, mind társadalmilag kifizetődőbb a komplex gondolkodásmód. Persze azzal a szemlélettel sem értek egyet, amikor a börtönöket valamilyen katasztrófa-turista szemlélettel alakítjuk át, mert ezek a megoldások általában a pillanatnyi divatirányzatoknak felelnek csak meg, de az idő próbáját nem fogják kiállni.

A két bemutatásra kerülő példa merőben eltér egymástól. Az amerikai példa szállásépületként fogalmazza újra az épületet, és csak finom utalásokkal jelzi az épület történelmi múltját. A Spanyol példa teljesen átértelmezte az intézet térrendszerét, de a meglévő téglachitektúra felhasználásával mégis építészeti érzékeny beavatkozást láthatunk.

11.10.1 LIBERTY HOTEL, BOSTON, USA (2000)

Fotók: Peter Vanderwarker és Kwesi Arthur

Az elhagyatott Charles Street-i börtönt, mely a bostoni Beacon Hill szomszédságában áll és a Charles folyóra néz, 2000-ben egy új, négycsillagos luxushotellé alakították át.

A börtönt 1851-ben építették, és a „Bostoni gránit iskola” egyik legjobb példájának tartják. Az épületet Gridley James Fox Bryant tervezte, kereszt alaprajzzal, 90 láb magas központi rotundával és a börtöncellákat tartalmazó négy kiterjedt szárnyal. Újító megközelítés volt, hogy magas külső ablakok alkalmazásával bőséges fényt és levegőt biztosítottak az elítélteknek, ezáltal pedig az őröknek jobb ellenőrzési lehetőséget nyújtottak a szárnyakon belüli cellákhoz. A XIX. század második felében a Charles Street-i börtön a börtönépítészet nemzetközi példája volt.

A börtönt 1990-ben bezárták. Ekkor még nem volt kidolgozott terv az épület megóvására, így a következő másfél évtizedben az épületet pusztulásra ítéltetett. 2000-ben a Massachusetts Közkorház befektetőt keresett az épület szállodává történő átalakítására. A Carpenter&Company-t választották, építésként pedig a Cambridge Seven Associates-t. A fejlesztők és a tervező csapat a galambok, romok, hámló vakolat és omladozó tető mögé láttak, és inkább az szerkezet építészeti lehetőségeire összpontosítottak, és arra a történelmi jelentőségre, amit az épület a bostoniak számára jelentett. Megszületett a Liberty hotel koncepciója.

átalakítás előtti állapot

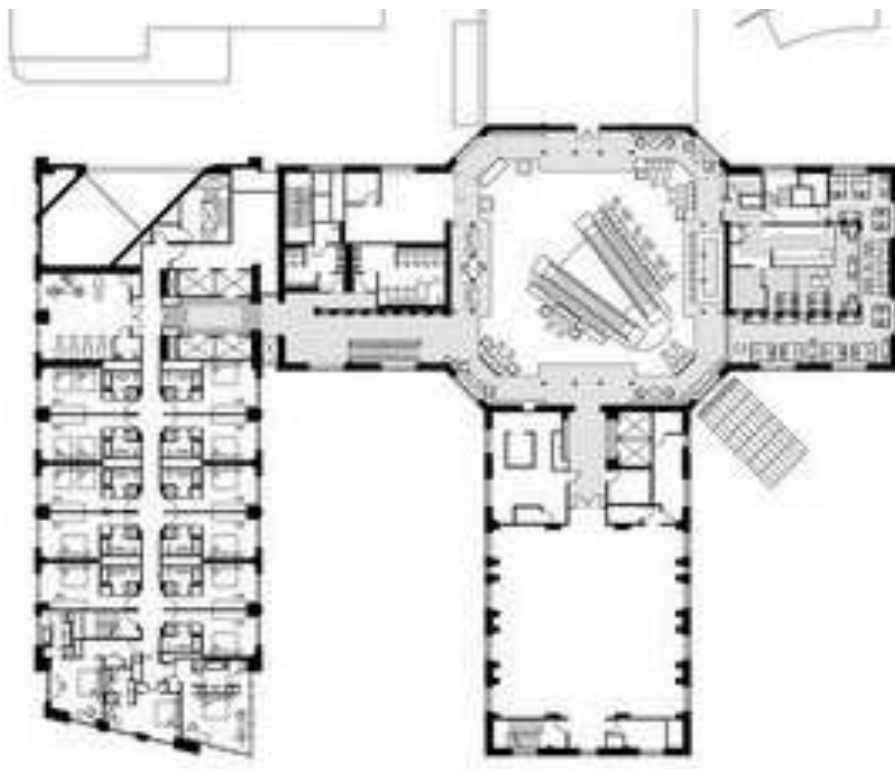
A börtön külsejét helyreállították, új palaburkolattal és 34 láb magas íves ablakokkal, melyek a korábbi ablakszárnyakat idézik. A kupolát Bryant eredeti rajzai alapján újragyártották.

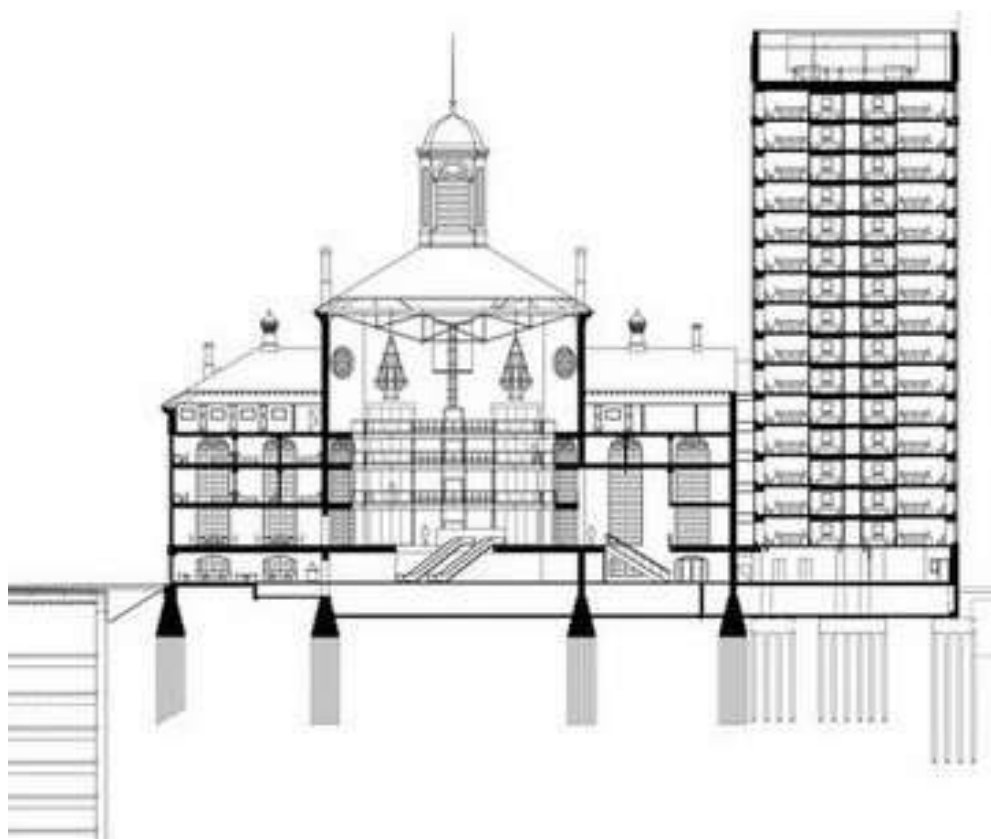
A 16 szintes új lakótorony, kortárs anyagokkal burkolva (üveg és fém) kontrasztot képez a börtön nehéz gránitjával, de igazodik a Charles Street és a szomszédos kórház-épületek karakteréhez. A lakótorony csodás kilátást biztosít a városra és a Charles folyóra, kristály-üveg sarka a transzparencia és reflexió szimbóluma.

Az érkező vendégeknek egy szintet kell emelkedniük, hogy a központi rotundára érkezenek. Ezt óriási kör alakú ablakok és a kupola világítja meg. Körben futnak a felsőbb szintek erkélyei, amelyek a vendégszobákhoz és a konferencia-egységekhez kapcsolódnak. A belsőben a letisztított téglafalak és a megmaradt eredeti cellák a dizájn részei. Az állandó vendégek külön ajtón közelíthetik meg a hotel éttermét, azon keresztül, amin az elítélteket hajdan a rendőrségi kocsiból a celláikba vezették.

Egy kávézó a központi rotundára néz, ahol a korábbi cellafalak között ülhetünk. A rotunda az a hely volt, ahonnan az őrk a rabokat figyelték, ma pedig az a hely, ahol „látunk és látszunk”.

Alaprajz: Carpenter & Company

Metszet: Carpenter & Company

Fotók: Peter Vanderwarker és Kwesi Arthur

Fotók: Peter Vanderwarker és Kwesi Arthur

Fotók: Peter Vanderwarker és Kwesi Arthur

A Liberty hotel ma teljes mértékben látható az utcáról, nincs többé a 18 láb magas börtönfal mögé rejtve, mint a korábbi 150 évben. A Liberty hotel, a Massachusetts Közkórház járó beteg részlege, a felújított metrómegálló és a Cambridge Street fejlesztései egy eleven, új kerületet hoztak létre Boston városán belül, megnövelt gyalogosforgalommal, hangsúlyos városi dizájnnal, és virágzó kereskedelemmel.

A Liberty hotel nem akar börtönhotel lenni, hanem inkább egy egyedi hotel élmény, amely éppen egy történelmi börtönépületen belül jött létre.

11.10.2 VALLADOLID – PALENCIA – KÜLTÜRÁLIS KÖZPONT (2011)

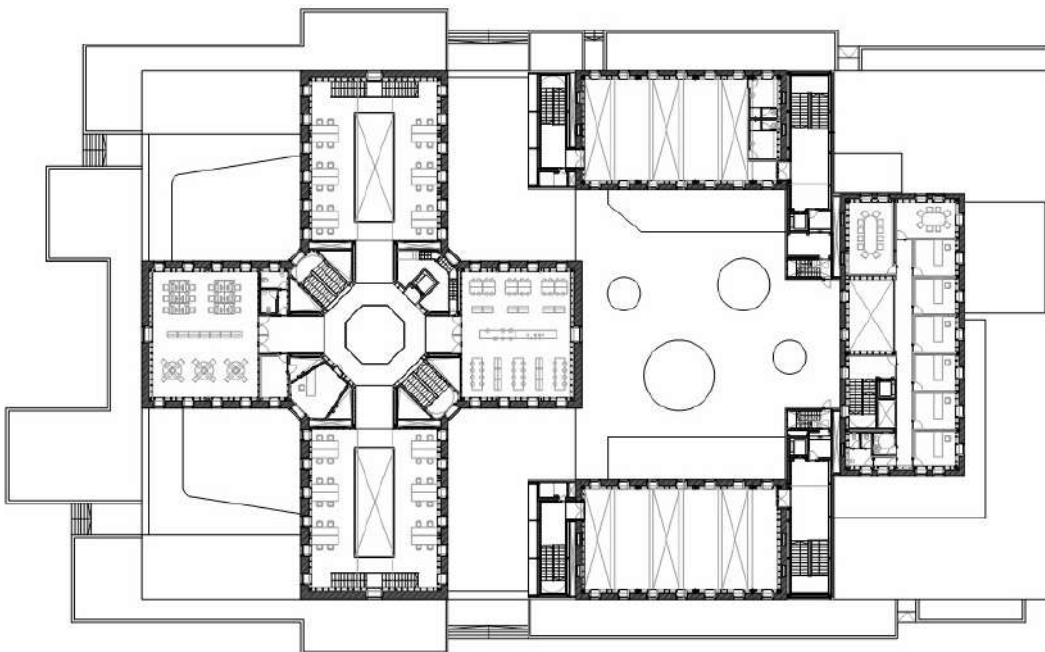
Az egykori palenciai vidéki börtönkomplexumot a XIX. század végén hozták létre. A neomodéjar stílust követve, téglából épült, négy darab kétszintes szárnyal és néhány egyszintes egységgel. Az épület teljeskörű átalakításával olyan központ létrehozása volt a cél, ami a társadalmi és kulturális aktivitást népszerűsíti a városnak ezen a területén.

Fotók: Ferando Guerra

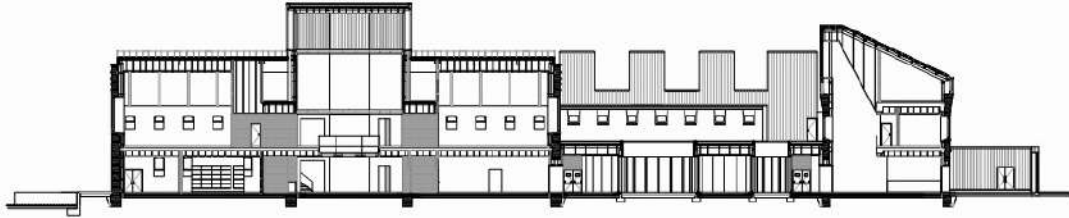
Az átalakítás terveit az Exit építésziroda készítette 2011-ben a palenciai Városi Tanács és a Fejlesztési Minisztérium megbízásából.

A terv lényege az volt, hogy a korábbi börtönt egy találkozóhellyé alakítsák, felújítva néhány régi teret, és ugyanakkor új struktúrákat teremtve, amely lehetővé teszi új, tervezett tevékenységek működését. Ez a projekt figyelembe veszi a meglévő épületet, de egy kortárs, könnyedebb megjelenést kölcsönöz neki, ahol a természetes megvilágítás kulcsszerepet játszik.

Rajzok: Exit Architects

Ezzel a céllal a kétszintes fő szárnyakat felújították, a belső tereket kiürítették, és új, független tartószerkezetet helyeztek el, ami elbírja az új padlókat és tetőket. Ezen kívül a főszárnyak között új összekötő pavilonokat építettek, ami kialakítja az új komplexum kerületét, és modern, barátságos jelleget kölcsönöz.

Hogy bejuttassák a fényt az épületbe, el kellett távolítani a régi cserépburkolatos fedést, és új cinkburkolatot helyeztek fel. A kialakított nagy tetőablakok beengedik a fényt az előcsarnok tereibe.

Az egész épület egy nagy csarnok köré van szervezve, amely összeköti a korábbi börtön négy pavilonját. Ez egy áttetsző tér, néhány hengeres üveg udvarra szervezve, ami megvilágítja a teret és a támaszték gerincét adja. Központi elhelyezkedésének köszönhetően ez a tér „idegi központként” és „elosztóhelyként” működik, a bejáraton és recepción keresztül a központ további területei felé irányítja a forgalmat.

A hallból lehet bejutni az oldalsó pavilonokba, ahol az auditorium, a különféle zenei és művészeti termek találhatóak. A felső szinten egy nagy üvegtető alatt két többfunkciójú helyiség került kialakításra, nagyobb csoportok számára.

A korábbi börtöncellák területén helyezték el a könyvtárat. Az olvasótermek egy többszintes központi tér köré szerveződnek egy nyolcszögű kupola alatt, amely a vertikális közlekedés, valamint az irodák helye is.

A központ bejárata egy nagyon fényes és világos üvegezett felület, ami szűrőként szolgál a város és a belső tevékenységek között. A kívül haladó szerkezeti acélgerenda a korábbi gyárfalakkal együtt ipari hatást kelt. A fémes anyagok használata, úgy mint a cink a homlokzaton és az alumínium lécezés, mint fényszűrő szintén ezt az ipari jelleget erősítik.

12. ÖNÉLATRAJZ

SZAKMAI ÉLETRAJZ, RÉSZLETES MŰJEGYZÉK

1979	született Budapesten	
1993-1998	Schulek Frigyes Kéttannyelvű Építőipari Műszaki Szakközépiskola	Érettségi
1998-1999	Schulek Frigyes Kéttannyelvű Építőipari Műszaki Szakközépiskola	Technikusi vizsga
1999-2005	Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Építészmérnöki Kar, Középülettervezési Tanszék Tervező építész emelt szintű műtermi képzés	Diploma
2005-2008	Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Építészmérnöki Kar, Középülettervezési Tanszék DLA képzés	Abszolutórium

Részletes műjegyzék:

	Állapot:
2017 Családi ház belsőépítészeti átalakítás - Üröm, Hollóköz utca Batári Attila	2017
2017 NEB elnöki iroda belsőépítészeti átalakítása – Budapest Batári Attila, Fábián Péter, Milánkovich András	kivitelezés alatt 2017
2016 Lakás belsőépítészet – Budapest – Kerekes Batári Attila	kivitelezés alatt 2017
2016 Hagyományok háza – Budai Vigadó – Kézműves műhely, könyvtár, iroda terek belsőépítészete	kivitelezés alatt
Építészet: Archikon Építészeti Kft., Nagy Csaba, Pólus Károly, Benedek Botond Belsőépítészet: Berecz Tamás, Batári Attila, Fábián Péter Munkatárs: Tóth Emese, Rainer Anna	2018
Színháztér, közlekedők, közösségi terek belsőépítészete: Kroki stúdió Kft.	
2016 Vízafogói Tours-i Szent Márton Plébánia - Budapest Váci út 91/B Berecz Tamás, Batári Attila	kivitelezés alatt
Építész munkatárs: Gál Szabolcs, Kató Dalma	2017
2016 TVE sportközpont belsőépítészete Batári Attila, Berecz Tamás, Déri Dániel	2016
Építészet: Óbuda Építész Stúdió Kft.	

2015	Margitsziget, Palatinus strandfürdő büféépületének kiviteli terveivel Archikon építészeti Kft. Pólus Károly, Nagy Csaba Batári Attila, Berecz Tamás, Építész munkatárs: Gál Szabolcs, Milánkovich András	kivitelezés alatt 2017
2015	Színművészeti Egyetem tanulmányterve a rádió épületének területére Batári Attila, ifj. Benczúr László, Berecz Tamás, Weichinger Miklós Építész munkatárs: Kató Dalma, Milánkovich András, Tóth Gergely, Belkovits László	tanulmányterv
2015	Bozsik Stadion belsőépítésze Batári Attila, Berecz Tamás Építész: Óbuda Építész Stúdió Kft.	kiviteli terv
2014	Ikerház belsőépítésze Budakeszi, Meggyes utca Batári Attila	2016
2014	Lakásátalakítás a Vöröstorony utcában, Építészet, belsőépítészet Batári Attila, Nagy Márton DLA	2014
2014	Vizafogói Tours-i Szent Márton Plébánia - Budapest Váci út 91/B Berecz Tamás, Batári Attila	tervtanácsi terv
2014	Baja, Petőfi szigetet és Nagy Pandúr szigetet összekötő kerékpáros híd platformjainak építészeti tervezése Batári Attila, Berecz Tamás	2014-2015
2014	Szügy külterületén Hotel és szabadidőközpont fejlesztési tanulmányterve Berecz Tamás, Batári Attila	
2013	Montázs Szalon – belsőépítészet - Budapest, Katona József u. – Pannónia u. sarok Batári Attila, Berecz Tamás	2013
2013	Családi ház belsőépítésze - Budakeszi, Vadverem utca Batári Attila	2013
2012	IQ Kecskemét Kutatóközpont – építészet, elvi engedély - Kecskemét Batári Attila, Berecz Tamás	projekt eladásra került
2012	Remetehegy, családi villa meghívásos tervpályázat Berecz Tamás, Batári Attila	I. hely
2012	Republic Ötletfarm Nyílt országos pályázat – Budapest Berecz Tamás, Batári Attila	-
2011	Eger Bárányszoda, Nyílt titkos országos pályázat Berecz Tamás, Batári Attila	Megvétel
2011 -2012	Családi ház - Nagykovácsi, Bükk utca Batári Attila Munkatárs: Halmosi Erik	2014
2010 – 2011	Laurus irodaház – belsőépítészet - Budapest Belsőépítész vezető tervezők: Weichinger Miklós, ifj. Benczúr László Tervező társ: Batári Attila	2012
2010	Magyar Nemzeti Galéria DLA Pályázat Batári Attila, Berecz Tamás, konzulens: Major György	I. Hely

2009-2010	Origo Filmstúdió – belsőépítészet - Budapest Belsőépítész vezető tervezők: Weichinger Miklós, ifj. Benczúr László Tervező társ: Batári Attila	2010
2008-2009	Családi borászat nyaralóval – belsőépítészet - Paloznak Batári Attila, Gebler Krisztina	2009
2007	Családi ház - Balatonakarattya Vezető tervező: Ifj. Benczúr László Belsőépítész: Wiechinger Miklós Tervező társ: Batári Attila	2007
2006	Meghívásos Pályázat, Sauska Borászathoz kapcsolódó szálloda központ Vezető tervező: Sugár Péter DLA Építész tervezők: Batári Attila, Buzder Lantos Zsófia, Horváth Gergő	II. díj
2006	Családi ház - Nagykovácsi Építészet: Batári Attila	2007
2004 – 2006	Budapest, Lánchíd utca 19-21. - Duna-Resort Kft. Vezető tervező: Sugár Péter DLA, Ifj. Benczúr László Belsőépítészet: Ifj. Benczúr László, Sugár Péter, Weichinger Miklós Építész, belsőépítész tervezők: Batári Attila, Kara László	2007
2005	Családi ház - Perbál Vezető tervező: Ifj. Benczúr László Építész tervező: Batári Attila	2006
2005	Családi ház - Szentendre-Pismány Vezető tervező: Ifj. Benczúr László Építész tervező: Batári Attila, Kovács Dénes	2006
2005	Családi ház - Pilisborosjenő Vezető tervező: Ifj. Benczúr László Építész tervező: Batári Attila, Fábíán Péter	2006
2005	Vitorlásokikötő és Apartmantelep Pályázat - Balatonlelle Vezető tervező: Ifj. Benczúr László Építész tervező: Batári Attila, Buzder Lantos Zsófia, Farkas Zsófia E.	-
2005	Nyaraló - Szentendre-Pismány Vezető tervező: Ifj. Benczúr László Építész tervező: Batári Attila, Kovács Dénes	2005
2004-2005	Bárka Színház átalakítás és bővítés - Budapest, Orczy Kert Vezető tervező: Sugár Péter DLA Építész tervezők: Buzder Lantos Zsófia, Farkas Zsófia E., Batári Attila, Magyar Gergely	-
2004	Családi Ház - Penc Vezető tervező: Sugár Péter DLA Építész tervező: Batári Attila	2006
2004	Budapest, Lánchíd utca 19-21. Szálloda - Pályázat I. díj Vezető tervező: Sugár Péter DLA Építész tervezők: Batári Attila, Halmosi Erik, Kara László	2006

PUBLIKÁCIÓK, ÉPÍTÉSZETI TERVEK PUBLIKÁCIÓJA

Design Hotel - Lánchíd 19 Design Hotel
Architectura 2008 február

Szöveg: Szabó Levente DLA

Fotó: Bujnovszky Tamás

English translation: László Attila Hubbes

Száraz borok édes élet – Paloznak, családi borászat
Octogon 2011 5. Szám

Szöveg: Kósa Anita

Fények háza - Lánchíd 19 Design Hotel
Magyar építőművészet 2007/3

Szöveg Artus Stella

Fotó: Bujnovszky Tamás

Perbáli Provence – Perbál, családi ház
Átrium 2008 2. Szám

Szöveg: Jankovics Valéria

Fotó: Bujnovszky Tamás

Színes széles vásznú Duna-part - Lánchíd 19 Design Hotel
Átrium 2008 1. Szám

Szöveg: Szabó Levente DLA

Fotó: Bujnovszky Tamás

Egy arányos nyaraló – Balatonakarattya, családi ház
Szépházak 2012/5

Szöveg: Ifj. Benczúr László

Fotó: Székely Péter

Szentendre lankáin – Pismány, családi ház
Szépházak 2014/2

Szöveg: Csonka Zengő Anna

Fotó: Székely Péter

Design Hotels Yearbook 2006; 2007; 2008; 2009 - Lánchíd 19 Design Hotel

SZÓBAN ELHANGZOTT ELŐADÁSOK

2008 MOME Doktori iskolájában előadás „A Pszichológia és a Társadalompszichológia összefüggő szerepe a Büntetés-végrehajtásban építészeti szemszögből” címmel

2009 BME Középülettervezési Tanszék, Belső Terek Kurzus: 1 előadás Az építészet szerepéről a büntetés-végrehajtásban

2009 BME Középülettervezési Tanszék, Tanszéki terv keretein belül: 1 előadás *Az építészet szerepéről a büntetés-végrehajtásban*

KIÁLLÍTÁSOK

1. „Közép 60” kiállítás szervezése
Budapest, 2006
Építészet és oktatás, A Budapesti Műszaki Egyetem Építészmérnöki Karának Középülettervezési Tanszéke 1946-2006
2. Középülettervezés 2. c. Tantárgy kiállítás szervezése, „Vác” félév (2005)
3. Középülettervezés 2. c. Tantárgy kiállítás szervezése, „Visegrád” félév (2006)
4. Középülettervezés 2. c. Tantárgy Alkotóhetének szervezése a hozzá kapcsolódó kiállítással, „Helyfoglalás” 2007
5. Középülettervezés 2. c. Tantárgy Alkotóhetének szervezése a hozzá kapcsolódó kiállítással, „Napfény” 2007
6. Középülettervezés 2. c. Tantárgy Alkotóhetének szervezése a hozzá kapcsolódó kiállítással, „A Szél” 2007

OKTATÓI TEVÉKENYSÉG

BME Építészmérnöki Kar Középülettervezési Tanszék	meghívott oktató	2008 - 2014
BME Építészmérnöki Kar Lakóépülettervezési Tanszék	meghívott oktató	2011 – 2013 2014 -
Debreceni Egyetem Építészmérnöki tanszék	meghívott oktató	2014 -2015

SZAKMAI DÍJAK, PÁLYÁZATI HELYEZÉSEK

Családi villa Budapest, Remetehegy - Meghívásos pályázat	I. hely	2012
Eger, Bárányszoda - Országos nyilvános pályázat,	Megvétel	2011
Családi ház, Perbál - Az „év háza pályázat”, a Magyar Építész Kamara különdíja		2010
Magyar nemzeti Galéria - DLA ötletpályázat	I. hely	2010
Lánchíd 19 Design Hotel - The hot 100 best hotels in Europe (Times Online)		2010
Esztergom, Egyetemi sportközpont - Meghívásos tervpályázat	I. hely	2008
Lánchíd 19 Design Hotel - megosztott Pro-Architektura díj		2008
Lánchíd 19 Design Hotel - Member of the 65 Best Places to Stay by Condé Nast traveller		2008
Lánchíd 19 Design Hotel - Member of the Best 50 Business Hotels by Wallpaper and Fortune Magazines		2008
Lánchíd 19 Design Hotel - The European Hotel Design Awards in the Best Architecture, Newbuild category		2008
Kecskemét Belváros Rehabilitációja - DLA tervpályázat,	Kiemelt megvétel	2007
Lánchíd 19 Design Hotel - Budapest Építészeti Nívódíja		2007
Meghívásos Pályázat, Sauska Borászathoz kapcsolódó szálloda központ	II. hely	2006
Lánchíd utcai szálloda - Meghívásos építészeti tervpályázat,	I. hely	2004
Magasépítési technikus szakközépiskolai Országos Szakmai Tanulmányi Verseny IV. helyezes		1999

Hátsó borító lap idézet:

Rómában, a Szt. Mihályhoz címzett kolostorban a IX. Kelemen pápa által épített javító intézet homlokzatán olvasható a büntetés korszerű felfogását tanúsító felirat.

„Parum est coercere improbos poena, nisi probos efficias disciplina”

„Semmit sem ér büntetéssel sújtani a büntetteseket, ha fegyelem által nem javítjuk őket.”

